

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE DOĞU ANADOLU'DA ETKİLİ OLAN
DEPREMLER (1923-1983)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Muhammet Ali ORUN

DANIŞMAN
Doç. Dr. Abdulaziz KARDAŞ

VAN-2021

KABUL VE ONAY

Muhammet ALİ ORUN tarafından hazırlanan “CUMHURİYET DÖNEMİNDE DOĞU ANADOLU’DA ETKİLİ OLAN DEPREMLER (1923-1983)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman :Doç. Dr. Abdulaziz KARDAŞ Tarih Anabilim dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Başkan :Doç. Dr. Abdulaziz KARDAŞ Tarih Anabilim dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Üye :Doç. Dr. Cavid QASIMOV Tarih Anabilim dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Üye :Doç. Dr. Mehmet ÖZALPER Tarih Anabilim dalı, Muş Alparslan Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Tez Savunma Tarihi:	27/09/2021
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 27.09.2021

İmza

Muhammet Ali ORUN

Yüksek Lisans Tezi

Muhammet Ali Orun

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Eylül,2021

CUMHURİYET DÖNEMİNDE DOĞU ANADOLU’DA ETKİLİ OLAN DEPREMLER (1923-1983)

ÖZET

Alp Himalaya deprem kuşağı üzerinde bulunan Anadolu coğrafyası yüzyıllar boyunca şiddetli depremlere maruz kalmıştır. Bu büyük afet karşısında devletler genelde edilgen bir konumda olmuş ve afet sonrası işlere odaklanmışlardır. Afet öncesi yapılan çalışmalar bir hayli sınırlı olup bu düşünce ülkelerin genelinde pek olgunlaşmamıştır. Afet öncesi yapılması gerekenler, Cumhuriyet hükümetleri tarafından yeterince dikkate alınmamış ve bu durum sonuçları itibariyle ciddi kayıplara neden olmuştur. Buna karşın geçmiş dönemlerde meydana gelen depremlerin acı tecrübeleri maalesef afetten birkaç hafta sonra unutulup gitmiştir.

Cumhuriyet hükümetleri genellikle depremlerden sonra ortaya çıkan zararların telafi edilmesi ve deprem ahalisinin durumu ile meşgul olmuşlardır. Mustafa Kemal Atatürk bu alanda devlet başkanı sıfatıyla, deprem bölgesini ziyarette bulunma uygulamasını başlatmış ve bu uygulama sonraki devlet başkanları tarafından devam ettirilerek bir gelenek haline gelmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk döneminde meydana gelen depremlerde ölen insan sayısı düşüktür. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı yaptığı döneme denk gelen depremler, Anadolu tarihi boyunca yaşanan en büyük yıkımlara şahitlik etmiştir. II. Dünya Savaşı yıllarına denk gelen bu depremler, hükümetleri kaynaklar bakımından en çok zora düşüren afetler niteliğini taşımaktadır. Çok partili dönemde ise Anadolu’da meydana gelen depremler öncesinde birtakım düzenlemeler yapılmışsa da, yeterince etkili olamadıkları görülmüştür. 1923 ile 1983 yılları arasında ekonomik kalkınmışlık seviyesinin düşük seyretmesine bağlı olarak, deprem öncesi yapılması gereken bilimsel çalışmalar da ihmal edilmiştir. Sismik çalışmaların yapılacağı faaliyetlere ağırlık verilmemesi ve mühendislik biliminin ön gördüğü kurallara uyulmaması, deprem neticesinde meydana gelen can kayıplarını artırmıştır. Ayrıca deprem gibi yıkıcı etkisi büyük bir doğal afet, geride kalanlara da büyük acılar yaşatmıştır. Özellikle çok partili dönemde, Doğu Anadolu bölgesinde meydana gelen bazı depremler sonrasında yönetilen organizasyon bozuklukları, felaketzedelerin ıstırabını büyötmüştür. Bütün bu olumsuz unsurlar dışında, Anadolu'nun herhangi bir coğrafyasında meydana gelen her deprem, bütün halkı derinden sarsmıştır. Söz konusu afetler sonrasında halk, ortaya koyduğu refleksiyle depremzedelerin yaralarını sarma konusunda maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgememiştir. Bütün bunların dışında yurtdışından gönderilen taziye

mesajları ile birlikte yapılan yardımlar da Dünya barışının yeniden tesis edilmesi için bir umut kaynağı oluşturmıştır.

Bu tez çalışmasında,1923-1983 yılları arasında Cumhuriyet döneminde Doğu Anadolu Bölgesinde meydana gelen depremler kronolojik sıraya göre incelenmiş olup, aletsel büyüklüğü 5. 9 ve daha büyük olan depremler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Doğu Anadolu, Cumhuriyet, Hükümet, Yardım

Sayfa sayısı:IX+109

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Abdulaziz Kardaş

M. Sc. Thesis

Muhammet Ali Orun

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
September,2021

IN EASTERN ANATOLIA IN THE REPUBLIC PERIOD EFFECTIVE EARTHQUAKE (1923-1983)

ABSTRACT

Anatolian geography, located on the Alpine-Himalayan earthquake belt, has been exposed to severe earthquakes for centuries. In the face of this great disaster, states have generally been in a passive position and focused on post-disaster work. Pre-disaster studies are very limited and this idea is not very mature across countries. What should have been done before the disaster was not taken into account by the governments of the Republic and this situation caused serious losses as a result. However, the painful experiences of the earthquakes in the past periods were unfortunately forgotten a few weeks after the disaster.

The republican governments were generally busy with the compensation of the damages that occurred after the earthquakes and the situation of the earthquake people. Mustafa Kemal Atatürk, as the head of state, started the practice of visiting the earthquake zone in this area, and this practice was continued by the next heads of state and became a tradition.

The number of people who died in the earthquakes that occurred in the period of Mustafa Kemal Atatürk is low. The earthquakes, which coincided with the period when İsmet İnönü was the President, witnessed the greatest destruction throughout the history of Anatolia. These earthquakes, which coincided with the years of World War II, are the disasters that put the governments in the most difficulty in terms of resources. In the multi-party period, although some arrangements were made before the earthquakes that occurred in Anatolia, it was seen that they were not effective enough. Due to the low level of economic development between 1923 and 1983, scientific studies that had to be done before the earthquake were neglected. The lack of emphasis on the activities in which seismic studies will be carried out and the failure to comply with the rules prescribed by engineering science increased the loss of life as a result of the earthquake. In addition, a devastating natural disaster such as an earthquake caused great suffering to those left behind. Especially in the multi-party period, organizational disorders managed after some earthquakes in the Eastern Anatolia region increased the suffering of the disaster victims. Apart from all these negative factors, every earthquake that occurred in any geography of Anatolia shook all the people deeply. After the disasters in question, the people never spared their material and moral support to heal the wounds of the earthquake victims with their reflexes. Apart from

all these, the aid sent together with the condolence messages sent from abroad has also created a source of hope for the restoration of world peace.

In this thesis, the earthquakes that occurred in the Eastern Anatolia Region during the Republican period between 1923-1983 were examined in chronological order, and earthquakes with an instrumental magnitude of 5.9 and larger were examined.

Keywords: Earthquake, Eastern Anatolia, Republic, Government, Aid

Quantity of Pages:IX+109

Supervisor: Assoc. Prof. Abdulaziz Kardaş

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
1. ATATÜRK DÖNEMİNDE DOĞU ANADOLU’DA ETKİLİ OLAN DEPREMLER (1923 – 1938).....	4
1.1 1924 Erzurum Depremi	4
1.1.1 13 Mayıs 1924 Depremi	4
1.1.2 6 Eylül 1924 Depremi	5
1.1.3 13 Eylül 1924 Depremi	6
1.2 1926 Kars Depremi	13
1.3 1930 Hakkari Depremi	14
2.İNÖNÜ DÖNEMİNDE DOĞUANADOLU’DA ETKİLİ OLAN DEPREMLER (1938-1950)	16
2.1 1939 Erzincan Depremi	16
2.1.1 Arama Kurtarma Hasar Tespit Çalışmaları.....	18
2.1.2 TBMM’de Yapılan Çalışmalar	23
2.1.3 Depremzedelere Yurtiçinden Yapılan Yardımlar	28
2.1.4 Depremzedelere Yurtdışından Yapılan Yardımlar.....	31
2.2 1941 Van-Erciş Depremi	35
2.3 1946 Muş - Varto depremi	37
3.ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE DOĞUANADOLU’DA ETKİLİ OLANDEPREMLER (1950-1983).....	40
3.1 1952 Erzurum-Hasankale Depremi	40
3.2 1964 Malatya Depremi	41
3.3 1966 Muş- Varto Depremi	44
3.4 1976 Van-Muradiye Depremi.....	62
3.5 1983 Erzurum-Kars Depremi	78
SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA	95
EKLER.....	99
ÖZ GEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

ÖNSÖZ

Türkiye'nin, Doğu Anadolu Bölgesi I. dereceden deprem kuşağında yer aldığı için tarih boyunca birçok yıkıcı depreme maruz kalmıştır. Yaşanan bu depremler başta can kayıpları olmak üzere maddi ve manevi zararlara neden olmuştur. Aniden ortaya çıkan depremler, yıkıcı etkileri ile ülkelerin sosyal ve ekonomik yönden gelişimini olumsuz yönden etkileyen faktörlerden birisi haline gelmiştir.

Bu çalışmada Cumhuriyet döneminde Doğu Anadolu'da meydana gelen depremlerin 1923 - 1983 yılları arasındaki siyasi, sosyal ve ekonomik yönden etkilerini incelemek, depremler neticesinde hükümetlerin faaliyetlerini ortaya çıkarmak, basın ve yayın organlarının kamuoyu oluşturmadaki gücünü gözler önüne sermek ve yabancı devletlerce yapılan yardımların rollerini ortaya koyma amaçlanmıştır. Ayrıca çalışma ile Türkiye'de deprem bilincinin gelişimine katkıda bulunma ve bu yönde atılacak adımlarla depremler arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya konularak stratejiler üretme hedefleri güdülmüştür.

Üç bölüm halinde hazırlanan tezin birinci bölümünde Mustafa Kemal Atatürk döneminde, Doğu Anadolu Bölgesine tesir eden depremler ele alınmakla beraber; 1924 Erzurum Depremi, 1926 Kars Depremi ve 1930 Hakkâri depremleri incelenmiştir. İkinci bölümde İnönü döneminde meydana gelen; 1939 Erzincan Depremi, 1941 Van-Erciş Depremi ve 1946 Muş-Varto Depremleri incelenmiştir. Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise Çok Partili Dönemlerde Doğu Anadolu Bölgesinde meydana gelen depremlerden; 1952 Erzurum-Hasankale Depremi, 1964 Malatya Depremi, 1966 Muş-Varto Depremi, 1976 Van-Muradiye Depremi ve 1983 Erzurum-Kars depremleri incelenmiştir.

Çalışma hazırlanırken temel olarak Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, TBMM Zabıt Cerideleri ve dönemin gazete ve hatıralarından faydalanılmıştır.

Tez konusunun belirlenmesi, araştırma yöntemlerinin seçilmesi, hazırlanması ve yazılması sürecinde rehberliği ve yönlendirmeleriyle şahsıma göstermiş olduğu destek ve yardımlarından dolayı danışman hocam sayın Doç. Dr. Abdulaziz KARDAŞ'a en derin şükranlarımı sunmakla beraber manevi desteğini her zaman yanımda hissettiğim eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Muhammet Ali ORUN
VAN-2021

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

ABD

Amerika Birleşik Devletleri

B.

Birleşim

BBC

British Broadcasting Corporation

BCA

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi

BM

Birleşmiş Milletler

C.

Cild

CHP

Cumhuriyet Halk Partisi

D.

Devre

GATA

Gülhane Askeri Tıp Akademisi

İ.

İnikad

MTA

Maden Tetkik ve Arama

MYK

Milli Yardım Komitesi

NASA

Ulusal Havacılık Dairesi

TBMM

Türkiye Büyük Millet Meclisi

TBMM ZC

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

TBMM TD

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

TRT

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

GİRİŞ

Yer kabuğu içerisinde çeşitli kırılmalar veya çökmeler neticesinde ani olarak meydana gelen ve titreşimli dalgalar şeklinde büyüyerek, dağıldıkları ortamları ve yeryüzünü hareketlendirmeleri olayı deprem olarak nitelendirilir.¹Geçmişten günümüze kadar Türkiye'de konuşma veya yazı dili olarak deprem için “hareketi arz”, “yer sarsıntısı”, “zelzele” terimleri kullanılmıştır. Yer kabuğundaki bu kararsız hareketler neticesinde depremler oluşmaktadır.²

Depremlere ait bulgular “sismograf”³ cihazları aracılığı ile tespit edilmektedir. Bu araçlar, çalışma prensibi olarak depremin merkez noktasından, yüzey boyunca yayılan sismik dalgaların oluşturduğu titreşimleri kayıt altına alır. Depremlere ait enerji miktarları ise çoğunlukla “Richter”⁴ ölçeğine göre ölçülür. Ölçeğin çalışma prensibinde, kaydedilen sismik dalgaların, sismograf cihaz aracılığı ile logaritmik bir cetvel şeklinde hazırlanması vardır.

Yeryüzünde önemli değişikliklere neden olan depremler, arazi üzerinde yatay ve dikey çatlaklıklara, büyük çukurlara, arazi yarıklarına, kıyı çökmelerine, akarsu yataklarının parçalanmasına, şelaleler oluşmasına, akarsuların kurumasına, çöküntü hendeklerine, çamur konilerine, su kaynaklarının kaybolmasına, su kaynaklarındaki ısı farklılıklarına, yeryüzünde artezyen kaynaklarının oluşması gibi çok sayıda doğal faktörlere sebep olmaktadır. Bütün bu doğal değişiklikler dışında, depremler neticesinde meydana gelen faktörlerden en önemli olanları şehirler, kasabalar ve köylerin ya tamamen yerle bir olması ya da kısmen yıkılması ile birlikte buralarda yaşayanların can ve mal kaybına neden olmasıdır.Olası bir afetin olumsuz etkilerinden korunmak için inşa edilecek yapıların fay hatları üzerinde olmaması, evlerin gevşek bir toprak temelinde veya ince birikintiler üzerine inşa edilmemesi, kıyı düzlüklerinde yapıların inşa edilmemesi gerekmektedir. Ayrıca inşa edilecek yapılarda kullanılan malzemelerin kaliteli, sağlam ve zamanla değişime uğramayacak cinsten tercih edilmesi de bu olumsuz

¹ Aykut Barka, ErhanAltunel, SerdarAkyüz, GürselSunal, RossHortle, Ozan B. Uslu, ErkanTaraman, *Yeryüzü ve Deprem*, Boyut Bilim Kitapları, İstanbul, 2002, 31.

² Hasan Özgör, *Sismologie Türkiye’de ve Dünyada Meydana Gelen Büyük Depremler*, Ankara, 1952, 3.

³ Sismograf: Yer hareketlerini sürekli olarak kaydederek yer sarsıntılarının büyüklüğünü, süresini, merkezini ve saatini saptamaya yarayan aygıtı denir.

⁴ Richter: Charles F. Richter tarafından geliştirilen, bir depremin büyüklüğünden bahsetmemizi sağlayan araçtır.

etkileri azaltan nedenler arasındadır. Yüksek riskli deprem bölgelerinde çok katlı binaların inşa edilmemesi ile birlikte birinci derecede deprem bölgelerinde bulunan yapılar için, çok daha geniş kapsamlı ve sağlam bir yapı denetim kanunu hazırlanmalıdır.

Türkiye jeolojik yapısı nedeniyle farklı türden yeryüzü yapılarının ve etrafının denizlerle çevrili olmasından dolayı Dünya üzerinde çöküntü bir yapıya sahiptir. Bundan dolayı farklı bölgelerinde, farklı türde depremlerin yaşandığı görülmektedir.

Türkiye'nin bulunduğu coğrafya, 1500'lü yıllardan itibaren farklı zamanlarda 7 ve üstü büyüklüğünde 23 depremle sarsıldı. Sismik açıdan oldukça aktif bir ülke olan Türkiye, Avrasya-Arap-Afrika levhası arasında yer almaktadır. Türkiye, sınırları içerisinde Kuzey Anadolu Fay Hattı, Doğu Anadolu Fay Hattı ve Batı Anadolu Fay Hattıyla deprem kuşağında bulunmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'de 10 Eylül 1509'da 7,2 büyüklüğünde "*Büyük İstanbul Depremi*", 23 Şubat 1653'de 7,5 büyüklüğünde "*Doğu İzmir Depremi*", 17 Ağustos 1668'de 8 büyüklüğünde "*Anadolu Depremi*", 10 Temmuz 1688'de 7 büyüklüğünde "*İzmir Depremi*", 3 Nisan 1881'de 7,3 büyüklüğünde "*Sakız Adası Depremi*" ve 10 Temmuz 1894'te 7 büyüklüğünde "*İstanbul Depremi*" oldu.1900-1939 yılları arasında ise 9 Ağustos 1912'de 7,3 büyüklüğünde "*Mürefte Depremi*", 18 Kasım 1919'da 7 büyüklüğünde "*Ayvalık Depremi*" meydana gelmiştir.⁵

Türkiye'de meydana gelen depremler üç faktörden dolayı oluşmaktadır. Bunlardan ilki çöküntü şeklinde ortaya çıkan depremler olup, bu sarsıntılar yer altında bulunan su boşluklarının, topraklar tarafından oyularak büyük boşluklar haline gelmesi ve zamanla ve çökmesi ile oluşur. İkinci tür deprem şekli volkanik şekil olup, yanardağ patlamaları neticesinde meydana gelen depremlerdir. Üçüncü tür depremler ise tektonik depremler olup, yer kabuğunda meydana gelen yarıklar, çatlaklar ve boşluklardan meydana gelmektedir. Doğu Anadolu'da meydana gelen depremlerin çoğu tektonik sebeplerle oluşmuştur. Dünya' nın en hızlı hareket eden ve en aktif faylarından biri olan Kuzey Anadolu Fay Hattı'nın, Erzincan

⁵ <https://www.haberturk.com/turkiye-nin-en-buyuk-depremleri-2562794> (Erişim Tarihi:29.09.2021).

üzerinden Van Gölü'nün kuzeyine uzanması ve Bingöl'de Doğu Anadolu Fay Hattıyla birleşmesi de deprem riskini arttıran faktörlerden biri haline gelmiştir.⁶

Türk tarihinde çok eski zamanlardan itibaren depremlerle ilgili yapılan çalışmalar yapılmaktadır. İlk rasathane, III. Murad zamanında İstanbul'da kurulmuş ve astronomi alanında çalışmalar yapmıştır. Kısa bir zaman diliminde çeşitli çalışmalarda bulunan bu rasathane daha sonra 1579 yılında faaliyetlerine son vermiştir. Daha sonra Sultan Abdülaziz döneminde, 1868'de bir rasathane daha kurulmuştur. “*Rasathane-i Amire*” isimli bu rasathane Beyoğlu'nda kurulmuştur. 31 Mart olayından sonra bu rasathane de zarar görmüş 1910 yılından sonra yeni bir rasathanenin yapılması kararı alınmıştır. Rasathane müdürü olarak göreve başlayan Fatin Gökmen, değişik bölgelerde yaptığı incelemeler neticesinde Vaniköy'de bir rasathanenin kurulabileceğini söylemiştir. 1911 yılından itibaren faaliyetlerini sürdüren bu rasathane, 1936 yılından sonra “*Kandilli Rasathanesi*” olarak anılmaya başlanmıştır. Daha sonra çeşitli modern cihazlar kurulmuş ve bu alanda, depremler kayıt altına alınmaya başlanmıştır.⁷

⁶ Stilyanos Stasinapulos, “Anadolu Zelzeleleri”, *Türklük Dergisi*, 11(11), (1940), 315.

⁷ Nalan Türkmen, “Ulusal Mimarlık Dönemi Üslubunda Bir Örnek: Kandilli Rasathanesi Sismoloji Binası”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 11, (2011), 79-80.

1. ATATÜRK DÖNEMİNDE DOĞU ANADOLU'DA ETKİLİ OLAN DEPREMLER (1923 – 1938)

1.1 1924 Erzurum Depremi

1.1.1 13 Mayıs 1924 Depremi

İnsanlık tarihinden itibaren süregelen ve çoğu zaman alınacak tedbirler ve bilinçlenme yöntemleriyle olumsuz etkileri azaltılabilen doğal afetlerin başında depremler gelmektedir. Depremler, Dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi Anadolu'da da sonuçları itibariyle gerek yaşanan ölümler gerekse yaşanan maddi zayıatlar neticesinde ülkemizin gerçeği olmuştur.

Doğu vilâyetlerinden Erzurum'un, yapılan araştırmalar neticesinde neredeyse tüm topraklarının deprem kuşağında olduğunu söylemek mümkündür. Bunun neticesinde geçmişten günümüze Erzurum'da sıkça depremler görülmüştür. Buna karşın ne yazık ki geçmişe dönük yazılı belgelerin ve kaynakların eksik olması ilk Erzurum depremlerinin bütün yönleriyle incelenme olanağını ortadan kaldırmıştır.⁸

Cumhuriyetin ilanından hemen sonra Erzurum'da ilk ve yarattığı tahribat nedeniyle oldukça olumsuz sonuçlar doğuran depremler 1924 yılında gerçekleşmiştir. Depremler daha çok ilçelere zayıat vermesine karşın şehir merkezini pek etkilememiştir. 1924 depremler serisinin ilki 13 Mayıs 1924'te meydana gelmiştir. Erzurum'un Horasan İlçesi ve çevresinde gerçekleşen bu depremin, insan kaybına yol açmasa da sonuçları itibariyle maddi hasarlara yol açmıştır.⁹

Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde modern bir ülke olma yolunda ilerleyen Türkiye Cumhuriyeti, Milli Mücadelede köşe taşlarından biri haline gelen Erzurum ve ahalisi ile yaşanan afet sebebiyle yakından ilgilenmiştir. Konuyla ilgili Heyet-i Vekile sürekli toplantılar düzenleyerek, Erzurum'daki felâketzedelerin yaralarını saracak kararlara imza atmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde 19 Mayıs 1924 tarihli ilk kararnameyi çıkartmışlardır. İçerik olarak kararnamede; Erzurum'un Horasan ilçesinde meydana gelen depremin çok fazla tahribata yol açtığı, maddi olarak halkın bunun üstesinden tek başına gelemeyeceği ifade edilmiştir. Milli

⁸ Hayati Doğanay. "Doğu Anadolu Bölgesine Yönelik Toplu Konut Uygulamasının Coğrafi Planlama Esasları: Erzurum Örneği", *Coğrafya Makaleleri*, (1989), 120.

⁹ İbrahim Ethem Atınur, *Reis-i Cumhur'un Doğu İncelemeleri*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2006, 27.

Mücadele sonrası toparlanmaya çalışan ve böyle bir afetle karşı karşıya kalan ahalinin tek başına yaralarını sarmaya çalışması mümkün değildi. Bunun içindir ki Dahiliye ve Maliye vekâletlerinin 19 Mayıs 1924 tarihinde bir araya gelerek mesken ve bina inşası için 20.000 liranın banka aracılığıyla depremzedelere ulaştırılması talebi oluşturulmuştur.¹⁰Buna karşın Divan-ı Muhasebat Riyaseti, Anadolu'nun yaşanan harp münasebetiyle Doğu bölgelerinde olduğu gibi batı bölgelerin de bazı coğrafyaların harap durumda olduğu gerekçesiyle bu miktarın ödenemeyeceğini bildirmiştir. Fakat daha sonra yeniden yapılan görüşmelerle 20.000 liranın felaketzedeler için ödenmesi kararı alınmıştır.

Deprem yaralarını bir an önce sarmak için, ulaştırılan yardım paralarıyla evler yapılmasına karar verilmiştir. Bulunduğu coğrafya ve yaşadığı şartlar dikkate alındığında ahali için gerekli olan en önemli malzemeler taş, toprak ve kerestedir.¹¹Sarıkamış ormanlarından kereste karşılamasının nakliye maliyeti fazla olduğu için bu ücretlerin hükümetçe karşılanması 4 Haziran 1924'te Nafia Vekili aracılığıyla hükümete bildirilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün başkanlığında bir araya gelen Heyet-i Vekile de bu isteği kabul ettiğini, depremzedeler için 20.000 liranın ulaştırılmasının uygun olduğunu kararlaştırmıştır.¹² Daha sonra da Erzurum Vilâyeti'nin harap olan 12 muhacir köyünün inşası için valiliğin Başvekâlet'e talepleri olmuştur. 3 Ağustos 1924'te yeniden bir araya gelen Heyet-i Vekile bu talebe de kayıtsız kalmayarak gerekli yardımlarda bulunmuştur.¹³

1.1.2 6 Eylül 1924 Depremi

Erzurum'da yaşanan ilk deprem sonrasında bölgeye nakdi yardımlar yapılmıştır. Toplanan bu paralarla depremzedelerin yaraları sarılmaya başlanmış, yıkılan evler yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır. Fakat Erzurum, 6 Eylül 1924 tarihli ikinci bir depremle daha sarsılmıştır. Bu yaşanan deprem sonrasında yapımı devam eden bazı binalar yıkılmıştır. Deprem sonrası bölgede incelemelerde bulunan Erzurum'un Valisi Zühdi Bey, 8 Eylül'de Dahiliye Vekâleti'ne telgraf çekerek saat

¹⁰ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA), 030.18.11.09.2.9.

¹¹ Atnur, 28.

¹² BCA, 030.18.11.10.29.7.

¹³ BCA, 030.18.11.10.37.9.

09.12'de bir depremin daha yaşandığını bildirmiştir. Bu deprem sonucu bazı ilçe ve köylerde evlerin yıkıldığını, yaşanan bu deprem sonucunda bazı insanların hayatını kaybettiği, bu depremin ilk depreme nazaran daha şiddetli hissedildiği anlaşılmıştır.¹⁴

Hasar gören ve yeniden inşa edilen binaların yapımı için 120 civarında İnşaat ustasının işi bırakma talepleri reddedilmiştir. Bazı köylerin Erzurum'un iklimsel özellikleri bakımından ev yapımına şu an müsait olmadığı bildirilmiştir. Bu köylülerin etrafta bulunan yakın köylere yerleştirilmesinin mümkün olamayacağı söylenmiş, ilçelere gönderilmesinin de uygun olmadığı iletilmiştir. Aynı zamanda tarım ve hayvancılıkla uğraşan bu köylülerin yiyeceklerine ulaşma sıkıntısı da oluşmuştur. Depremzedeler için en iyi çözüm yolunun, onlar zeminlik¹⁵ yapılmasını öngörmüş, bunun içinde nakdi yardımın yapılması talebinde bulunmuştur. Bütün bu yazışmalar sonucunda kendilerine ulaştırılması için 20.000 liralık yardımın yapılması kararı alınmıştır.¹⁶

1.1.3 13 Eylül 1924 Depremi

1924 tarihli Erzurum depremlerinin en şiddetli olanı 13 Eylül'de meydana gelendir. Deprem, Erzurum merkezi Pasinler, Hınıs, Sarıkamış, Narman ve Ardahan çevrelerini etkilemiştir. Alaturka saat ile 10.30, alafranga saat ile ikindiye biraz geçte ortaya çıkan bu depremin büyüklüğü 6,8 veya 6,9 olarak verilmektedir.¹⁷

Bu depremin yaşandığı yılda Erzurum Lisesi'nde öğretmenlik yapan Ahmet Hamdi Tanpınar, depremin vuku bulduğu anı şöyle ifade etmektedir:

Bir ikindi vakti lisede otururken boğuk bir gürültü ile yerimizden fırladık. Her şey sallanıyordu. Öyle ki kapıya kadar zor gidebildik. Şehir Rüzgârsız hava toz içinde idi. Daha kapıya varmadan bu birinci sarsıntıyı o tarifi güç gürültü ile ikinci ve üçüncü sarsıntı takip etti. Fakat bu sefer halkın çılgınlığını işitiyorduk. Aramızdaki çehre tiklerine benzeyen hafif sarsıntılar dolduruyordu. İlk önce şehrin yıkıldığını zannettik. Fakat öyle değildi. Hele hiç nüfus kaybı yoktu. Fakat o akşam kazalardan haber gelmeye başladı. Birçok yerde topraklar çatlamış, köyler olduğu

¹⁴ Varlık, 8 Eylül 1924.

¹⁵ Atnur, 30.

¹⁶ BCA, 030.18.11.11.43.1.

¹⁷ Selahattin Babüroğlu, *Deprem ve Devlet*, TBMM VAKFI OFSET, Ankara, 1998, 20.

*gibi yıkılmıştı. Hemen her gün yeni nüfus kayıpları öğreniyorduk. Şehir daha o akşam manzarasını değiştirdi ve çok eski göç ordularının karargâhına benzedi.*¹⁸

Deprem Erzurum ilçeleri ve köylerinde büyük yıkımlar meydana getirmiştir. Depremden etkilenen köylerle ilgili Zeki Başar Şunları ifade etmiştir: “*Deprem, duvarlarda taş, tandırlarda aş bırakmamıştı. Her şeyi alt üst etmişti. Yapılanlar yıkılmış, enkaz altında kalanlar az olmamıştı. Mezarlıkta yatanların kemikleri bile yeryüzüne fırlamıştı. Doğanın ve toprağın çehresi bile değişmiş gibiydi. Paniğe kapılmayan kalmamıştı.*”¹⁹

Deprem sonrası il merkezi, ilçe ve köylerde incelemelerde bulunan Erzurum Valiliği 14 Eylül’de Dâhiliye Vekâleti’ne, Erzurum merkez ili, Hınıs, Hasankale ve Narman ilçelerinde büyük bir depremin yaşandığını haber vermişti.²⁰ Bölgede bazı binaların tamamen enkaza döndüğünü, bazı binaların ise hasar aldığını tespit ettiklerini bildirmiştir. Şehirde bulunan Cami-i Kebir’in minaresinin sarsıntı sonucu yıkıldığını da ifade etmiştir. Ayrıca çevre ilçelerle ilgili henüz bir can kaybı veya zayıatın olup olmadığı bilgilerinin kendilerinde mevcut olmadığını bildirmiştir.

Erzurum Valiliği yaşanan bu doğal afet sonrasında belirlenen durumları sürekli olarak Dâhiliye Vekâleti’ne bildirmiştir. Günlerin ilerlemesi, araştırmaların sonuçlanmasıyla depremin ağır bilançoları artmaya başlamıştır. Ayrıca yeni sarsıntılar da can ve mal kaybını arttırmıştır. Konuyla ilgili Dahiliye’den Başvekâlet’e, 17 Eylül’de yapılan bilgilendirmelerde köylerde 5-6 civarında vatandaşın vefat ettiği bildirilmiş, Hasankale’de altı köyün binalarının yıkıldığı tespit edilmiştir. Narman’da can kaybının yaşanmadığı, köylerle ilgili hasar incelemelerinin sürdüğü belirtilmiştir. Ayrıca Erzurum Hükümet Konağı’nın artçı depremler sebebiyle tehlike arz ettiği belirtilmiş, telgrafhane binasının da yıkılması sebebiyle burada çalışan memurların hasar görmemiş bir okulda çalışmalarını sürdürdükleri iletilmiştir.²¹

13 Eylül 1924’te yaşanan depremle ilgili yapılan detaylı incelemeler sonucunda Erzurum Vali’si Zühdi Bey tarafından Gazi Mustafa Paşa’ya şu rapor gönderilmiştir.

¹⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005, 44.

¹⁹ Zeki Başar, *100. Yılda Atatürk’e Yayladan Bir Demet*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1984, 72.

²⁰ Atnur, 35.

²¹ **BCA**, 030.18.11.11.43.15.

1- 13 Eylül 1924'te, saat 10.30'da meydana gelen depremde Erzurum merkezde sadece cami minareleriyle 25 civarında hanenin duvarları yıkılmıştır.Sadece bir kız çocuğu vefat etmiştir.Narman'da 90'dan fazla evin yerle bir olmasına karşı vefat yaşanmamıştır.

2- Depremi en çok hasara yol açtığı yerlerden biri Pasinler kazasıdır.Kazaya bağlı Horasan nahiyesinde 11 köy bütünüyle yerle bir olmuştur.44 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir.Depremden geriye kalan evlerin oturulamayacak derecede hasar gördüğü tespit edilmiştir.Ölü sayı hakkında verdiğimiz sayı değişebilmektedir.

3- Deprem, Karayazı bucağında 10 köyü tamamen yıkmıştır. Kullanılacak seviyede hiç bir ev bulunmamaktadır. Şu ana kadar yapılan tespitlerde 75 ölü vardır.

4- Depremden etkilenen vatandaşlarımızdan hafif yaralı olanlara yerinde müdahale edilmiştir. Ağır yaralı olanlar Erzurum şehir merkezinde bulunan Numune Hastanesi'ne taşınmıştır.

5- 13 Mayıs 1924 tarihli depremde, tamamen yerle bir olan köylerden Yüzveren, Çamurlu ve Döllek köyleri daha önce hükümet tarafından ödenen ödenekle inşa edilmesine karşılık bu depremle yeniden yıkılmıştır.

6- Şehir merkezi ve Pasinler'e bağlı köylerde artçı depremler sürmektedir. Burada yaşayan vatandaşlar aşıktadırlar. Bir kaç saat arayla vuku bulan artçı depremlerden halk korktuğu için evlerine girememektedir.

7- Pasinler kazasının bazı yerlerinde toprak üzerinde çatlaklar oluşmuştur. Bazı köprüler hasar görmüştür.Kapıköy-Sarıkamış arasında bulunan demir yolu hattında bazı köprüler yıkılmış,bazıları ise tehlikeli bir hale gelmiştir.Bu yerleşim yerleri arasında şu an için ulaşım sağlanamamaktadır.Erzurum Valisi Zühdi Bey son olarak Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı Erzurum'a davet etmiş,yaşanan bu doğal afet sonrası halkın kendisini görmesinin kendilerinde büyük bir sevinç ve moral kaynağı olacağını ifade etmiştir.²²

Deprem bölgesinde incelemelerde bulunan Vali Zühdi Bey, insan ölümleri ve zayıatlarla ilgili bilgilerin tespitinin daha da sürdüğünü söylemiştir.Kimi zaman uzun ve süregelen bu tespit çalışmalarının çelişki ve tekrarlar oluşturması münasebetiyle Başvekâlet'e 16 Eylül 1924'te detaylı ve net bilgileri ifade eden bir telgraf çekmiştir. Çekilen telgrafta verilen malumat şöyledir:Pasinler'de58 kişi, Aras'ta 62,

²² *Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Sonbahar Seyahatleri*, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1925, 76-77.

Karayazı'da 63, Horasan'da 47, Hınıs'ta 2, Narman'da 1, Erzurum merkezde 1 kişi olmak üzere toplam 234 kişi vefat etmiştir. Ayrıca 212 hayvan telef olmuş, 3.787 ev yıkılmıştır.²³ Deprem anında halkın genel itibarıyla dışarıda olması yıkılan ve hasar gören hanelere oranla oluşabilecek daha fazla zayıyatı azaltmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Reis-i Cumhur'u Gazi Mustafa Kemal Paşa, kurtuluş mücadelesi sonrası ülkeyi modernize etmek adına çalışmalarını millete anlatmak ve onlarla yeniden bir araya gelmek için yurt gezilerine çıkmıştır. Erzurum'da depremin vuku bulduğu günlerde Trabzon'da olan Reis-i Cumhur, Erzurum Valisi'nin de davetiyle bu gezisini yarıda kesip Erzurum'a doğru yola koyulmuştur. Gazi Paşa, depremin yaşandığını haber alınca Erzurum Valiliği'nden durum öğrenmek için şu telgrafi çekmiştir; *"Erzurum Vilâyetinin muhtelif mahallelerinde zelzele vuku bulduğu, kemal-i teessürle haber alındı. Malumat itasını ve zarar derecesinin iş'arını rica ederim."*²⁴ Erzurum Valisi Zühdi Bey'in gönderdiği rapora ilaveten kendilerini Erzurum'a davet etmeleri üzerine Gazi Mustafa Kemal Paşa 17 Eylül'de Başvekil İsmet Paşa'ya şu telgrafi çekmiştir. *"Erzurum ahalisinin başına gelen bu felaket sonrası ziyaretimi çok önemli ve gerekli görüyorum. Serzenişli bir şekilde davetlerini aldım ve hemen gitmeye karar verdim. Fakat Trabzon-Erzurum arasındaki yol çok iyi durumda değildir. Bunun için emniyetli bir otomobil gereklidir. Yarın öğlen vakti hareket edeceğim. Rize ve Giresun'a uğrayıp, oraya Ankara'dan gelecek otomobillerle Sivas-Erzincan güzergâhından Erzurum'a gidip orada halk ile bizzat meşgul olmayı düşündüm."*²⁵ İsmet Paşa telgraf başındayken, Gazi ikinci bir telgraf daha çekmiştir. Bu telgraf da yolculuk için lazım olabilecek malzemelerle ilgilidir. Yazışmalardan sonra Mustafa Kemal Paşa gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra bu müjdeli haberi 17 Eylül'de Erzurum Valiliğine bildirmiştir.

Gazi Paşa'nın depremde yerle bir olan Erzurum'a gideceğini dönemin basını da yakından takip etmiştir. Konuyla ilgili gazetelerin ifadeleri ise şu şekildedir: Reis-i Cumhur, depremzedelerle yakından meşgul olmak üzere, akşamüstü sularında Erzurum'a hareket edecektir.²⁶ Reis-i Cumhur, Karadeniz'de yer alan kentlerden

²³ BCA, 8967.99.7.

²⁴ Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Sonbahar Seyahatleri, 73-74.

²⁵ BCA, 030.01.40.237.4.

²⁶ Cumhuriyet, 20 Eylül 1924.

beklenmesine rağmen buralardaki davetlerin bazılarına katılmayarak Erzurum'a gitmek için Samsun'a doğru hareket etti.²⁷ Samsun'da gerekli toplantılarını tamamlayan Gazi Paşa 24 Eylül 1924'te eşi Latife Hanım'la birlikte Samsun'dan hareket etmiştir.²⁸ Güzergâh üzerinde sırasıyla Amasya, Tokat ve Erzincan'a ziyaretler gerçekleştirmiştir. Buralarda da halk tarafından büyük bir sevinçle karşılanan Reis-i Cumhur halka fikirlerini anlatmıştır. Ayrıca Gazi Paşa, Erzurum'a ulaşabilmesi için gerekli olan vasıtaların hazırlanması sürecinde, ziyaretini planlandığı Rize ve Giresun'da halkın sevgisi ile karşılanmıştır.

Afetin etkisi ile zor günler geçiren ve depremin şokunu henüz üzerinden atamayan Erzurum ahalisi, Reis-i Cumhur'un gelmesini sabırsızlıkla beklemiştir. Milli Mücadele kahramanı Gazi Paşa'yı görmek halkta büyük bir sevinç kaynağı oluşturmuştur. Öyle ki Erzurum'un uzak köylerine kadar birçok vatandaş Mustafa Kemal'i görmek için yollara düşmüştür. Erzurum'a varan Gazi Paşa, halkın büyük sevgisi ile karşılaşmıştır. Bölgenin gazetesi Reis-i Cumhur için *"hoş muhabbetle, hürmetle geldiniz selamlar eyleriz manşeti"*²⁹ ile adeta tercüman olmuştur.

Erzurum'a geldiğinin ilk akşamını, devam eden sarsıntılara rağmen çatlakları bulunan Hükümet Konağında geçiren Gazi Paşa halk içinde olumlu bir hava oluşturmuştur. Ertesi günü Vali Zühdi Bey'in başkanlığında bir toplantı gerçekleştirmiştir. Yapılan toplantıda, afetzedelerin yaralarını sarmak için alınacak tedbirler ve yapılacak yardımlar ele alınmıştır.³⁰ Gazi Paşa daha sonra deprem bölgelerinden Hasankale'ye gitmiş, buradaki ahali tarafından da büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Kendisi için kurbanlar kesilmiş ve şehrin girişine bir tak yapılmıştır. Buradaki incelemelerini tamamlayan Reis-i Cumhur daha sonra depremzedeler için kereste ihtiyacının sağlanacağı Sarıkamış'a geçmiş buradaki halk tarafından *"yaşa"* sesleri ile karşılanmıştır.³¹ Sarıkamış'ta ilk iş olarak afet dolayısıyla zarar gören bölgelerin yeniden yapılandırılması ile meşgul olmuş, önemli ihtiyaçlardan biri olan kerestenin temini için gerekli çalışmaları yapmıştır.³²

²⁷ Varlık, 25 Eylül 1924.

²⁸ Varlık, 29 Eylül 1924.

²⁹ Varlık, 6 Ekim 1924.

³⁰ **BCA**, 030.01.40.237.12.

³¹ Varlık, 9 Ekim 1924.

³² **BCA**, 030.18.11.11.18.1.

Gazi Paşa, Çanakkale ve benzeri nice yerlerin kahramanı olduğunu, yine Anadolu'yu bağrına bastığını, bu depremde olduğu gibi hep halkının yanında olduğunu bir kez daha göstermiştir. Reis-i Cumhur Kendisi için söylenen sözler ve gösterilen saygı münasebetiyle halka teşekkür etmiştir.

Sarıkamış'taki çalışmalarını bitiren Gazi Paşa Erzurum'a dönmüş, buradaki son gününde okulları, hastaneleri ziyaret etmiştir. Erzurum'daki ziyaretini tamamlayan Reis-i Cumhur, 10 Ekim 1924 Cuma günü, deprem bölgesinden ayrılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a gitmesi bir gezi seyahati değil, deprem sonrası ortaya çıkan bir durum olarak gelişmiştir. Gazi Paşa buradaki çalışmaları incelemiş ve yeri geldiğinde organize etmiştir. Öyleki bazen İsmet Paşa ile bizzat telgraf üzerinden kendi yazışmıştır.

Gazi'nin gelişi depremzedeler için bir nebze moral kaynağı olmuştur. Afetzedelerle yakından meşgul olan Paşa, Erzurum'dan ayrıldıktan sonra da bölge ile irtibatını kesmemiştir. Konuyla ilgili Erzurum Valiliği belirli aralıklarla Başvekâleti, dolayısıyla Reis-i Cumhur'u bilgilendirmiştir. Yapılan tüm faaliyetler Vali Zühdi Bey imzalı olup, yapılan çalışmaları ve yeri geldiğinde ihtiyacı oluşturan talepleri içermektedir. Başvekâlet'e gönderilen raporlar, mecliste de gündeme gelmiştir. Yaşanan afet sonrası evleri yıkılan ve evsiz kalan Erzurum ahalisinin, iklimsel özellikleri bakımından kış mevsiminin ağır geçtiği bu coğrafyada barınma sorununu çözmek için mecliste bir takım çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar neticesinde Erzurum ve çevre illerinde yıkılan evlerin yeniden inşa edilmesi ve afetzedelerin barınma ihtiyaçlarını karşılaması için pazarlık sureti ile satın alımlarının gerçekleştirilmesi kanunu çıkarılmıştır.³³

Erzurum depremi, tıpkı Milli Mücadelede olduğu gibi bütün Anadolu'da milli bir seferberlik ruhunu tekrar ortaya çıkarmıştır. Yurdun dört bir yanından afetzedelere ulaştırılmak üzere yardım kampanyaları organize edilmiştir. Öyleki ülkemizin batı sınır bekçileri olan Edirneliler, doğu sınır bekçilerine, bu zor zamanlarda yanlarında olduklarını hissettirmiş, milletçe yapılan yardım faaliyetleri

³³ Atnur,60.

ile afetzedeler için 1000 lira toplamıştır.³⁴Hatta Paşa İli gazetesi sahibi olan Kasım Efendi tarafından tek seferde 300 liralık bir miktar verilmiştir.³⁵ Yine yurdun değişik illerinden ve kasabalarından, depremzedeler için bağışlar toplanmıştır. Afetzedelere ulaştırılmak üzere Zonguldak Belediyesi kentte toplanan temel yaşam malzemeleri ile birlikte 500 lira³⁶, Akhisar ahalisi 1000 lira, İstanbul Belediyesi 20.000 lira³⁷ yardım göndermiştir. Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti de Erzurum halkı için yapılan yardımları çoğu zaman organize etmiş ve kendileri de ilk etapta afetzedeler için 1000 battaniye, kıyafet ve çadır, ikinci etapta ise 50 kişi kapasiteli 50 çadır, 100 İngiliz menşeli çadır,1000 battaniye,ilaç ve kıyafet yardımlarında bulunmuştur.³⁸

Yurt genelinde yürütülen yardım kampanyaları dışında uluslararası kuruluşlarında yardımda bulunma talepleri olmuştur. Konuyla ilgili Amerika Salib-i Ahmer'i, Amerikan Elçiliği vasıtası ile 1000 liralık³⁹ maddi yardımda bulunmuş, Hilal-i Ahmer Cemiyeti vasıtası ile bu yardım afetzedelere ulaştırılmıştır. Uluslararası Kızılhaç Örgütü de şubelerine bu depremle ilgili yardımlarda bulunulması çağrısında bulunmuş ve 300 Frank para göndermiştir.⁴⁰

Bazı hükümetler, yaşanan bu doğal afet dolayısıyla Türkiye'ye geçmiş olsun mesajları yollamışlardır. Fransa Hükümeti yaşanan bu afet sonrası derin üzüntüler duyduklarını dile getiren bir telgrafla beraber 50.000 frank para yardımında bulunmuştur. Konu ile ilgili Gazi Mustafa Kemal Paşa, Fransa Hükümetine çektiği telgrafında şu ifadelerle yer vermiştir;

Fransa Reisicumhuru Mösyö Gaston Dümerg'a yazılmıştır...

Erzurum halkının duçar olduğu felaket dolayısıyla zatıalilerinin derin teessürlerini ve Fransa'nın samimi bir alaka ile Türkiye'nin kendisine iştirakini ifade eden telgrafınızı aldım. Musibete uğrayanlara ilk temasa günde ve teessürlerimin en şedit bir zamanda beni bulan bu pek dostane tesellinizden duyduğum hiss-i teşekküre itimat buyurmanızı rica ederim. Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa⁴¹

³⁴ Şaban Ortak, "1924 Erzurum Depremi ve Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal'in İkinci Erzurum Gezisi", *Atatürk Dergisi*, 3(2), (2002), 196.

³⁵ Cumhuriyet, 20 Ekim 1924.

³⁶ Cumhuriyet, 22 Eylül 1924.

³⁷ Cumhuriyet, 20 Eylül 1924.

³⁸ Cumhuriyet, 26 Eylül 1924.

³⁹ Cumhuriyet, 15 Ekim 1924.

⁴⁰ Cumhuriyet, 19 Ekim 1924.

⁴¹ Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu , *Atatürk Araştırma Merkezi, Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, (Açıklamalı Dizin İle)*, Ankara, 2006, 556.

1924 Erzurum depremi neticesinde yapılan faaliyetlerden ve halkın ortaya koyduğu tepkiden anlıyoruz ki, devlet ve millet olarak Milli Mücadelede olduğu gibi milli birlik ve beraberlik ruhumuz her zaman var olmaktadır. Şüphesiz ki Anadolu'nun dört bir yanından gelen üzüntü mesajları, yapılan yardımlar, gazetelerin yardım çağrılarına halkın gösterdiği yoğun ilgi bunun en büyük kanıtlarıdır. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadelede olduğu gibi, bu afette de lider vasfıyla depremi koordine ettiğini, akılcı kriz yönetimiyle anında problemlere çözüm geliştirdiğini, deprem bölgesine yaptığı ziyaretle bu zorlu dönemde milletin yanında olduğunu göstermiştir.

1.2 1926 Kars Depremi

22 Ekim - 23 Ekim 1926 gecesi,⁴² saat 21.59 civarında Arpaçay'a bağlı Kızılçakçak⁴³ merkezli bir deprem yaşanmıştır. Aletsel büyüklüğü 6 şiddetinde olan bu deprem yaşanmadan önce belirli aralıklarla bölgede haberci niteliğinde iki sarsıntı yaşanmıştır. Birinci ve ikinci sarsıntılar hafif hissedildi için pek fazla bir hasara yol açmamışlardır. Fakat yine de yarattığı korku itibarıyla halkın evlerden dışarıya çıkmasına ve bu münasebetle yaşanacak olan büyük bir sarsıntı öncesi hayatlarını kurtarmasına fırsat tanımıştır. Yaşanan bu depremler, Kars'ın hemen hemen her yerinden hissedilmesine karşın özellikle Alagöz Dağı civarıyla Arpaçay ilçesinin Kızılçakçak ve Başgedikler mevkiine tesir etmiştir.

Yaşanan bu depremi, Dahiliye Vekâleti 24 Ekim'de Başvekâlet'e bildirmiştir. Bu bildirimde göre afetin Kızılçakçak'ta vuku bulduğu ve yıkımlara yol açtığı haber edilmiştir. Öyle ki deprem sonucunda resmi ve şahsi yapıların birçoğunun büyük hasar aldığı iletilmiştir. Yaşanan deprem ilk belirlemelere göre nüfus kaybına yol açmasa da, yarattığı yıkımların etkisiyle bölgede bulunan askerlerin barınması ve açıkta kalan hayvanların korunması için boş vagonlardan 30 adedinin Kızılçakçak'a gönderilmesi Şark Hudut Komiserliği'ne iletilmiş ve gerekli malzemelerin verilmesi için de Nafia Vekâleti'ne yazı yazmıştır.⁴⁴

⁴² Süleyman Tekir, "Kars ve Çevresinde Depremler (1924-1941)", *History Studies*, 4, (Özel Sayı), (2012), 430-431.

⁴³ Kızılçakçak, Kars iline bağlı Akyaka ilçesinin eski adıdır.

⁴⁴ BCA, 030.10.0.07.119.837.7.1.

Dahiliye Vekili, Kars Vilayetinden gönderilen rapor doğrultusunda Başvekâlet'e depremin yarattığı hasar ve zayıatla ilgili daha ayrıntılı bir rapor göndermiştir.⁴⁵Raporda; Kızılçak' ta meydana gelen bu depremin herhangi bir can kaybına yol açmadığı, depremin 22 Ekim gecesinden 23 Ekim sabahına dek beş defa vuku bulduğu bildirilmiştir. Ayrıca yıkımın fazla olduğu Kızılçak ve Başgedikler nahiyesine bağlı Uzun Kilise,Möküz,Küçük Kımılı,Büyük Kımılı, Pirveli, Büyük Ergine, Küçük Ergine, Balanlı, Morgin, Büyük Aküzüm, Küçük Aküzüm, Dalavir, Kesimiki ve Kızılçak köylerinde farklı tahribatlara yol açtığı yazılmıştır.Yine bu köylerde bulunan 619 hanenin 373 tanesinin kullanılamayacak derecede tahrip olduğu,özellikle Pirveli Köyündeki 47 hanenin yaşanan deprem münasebetiyle tamamen yerle bir olduğu ifade edilmiştir.⁴⁶

Kars Vilayetinde meydana gelen bu afet, ulaşımı da etkilemiştir.Öyle ki Kars-Gümrü yolu deprem dolayısıyla büyük zarar görmüş ve buradaki ulaşım kesilme noktasına gelmiştir.Hasar gören yolun tekrar kullanılabilmesi için Kars Vilayetinden fen memurları ve işçiler getirilerek,yol yeniden gidiş gelişe açılmıştır.

1926 yılında meydana gelen bu doğal afet neticesinde, devlet kısıtlı imkânlarına rağmen depremedelerin yardımına koşmaya, yaralarını sarmaya, problemlerini gidermeye çaba göstermiştir. İklimsel özellikleri bakımından kışın çetin yaşandığı bu coğrafyada Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne de,yoksul halkın ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik talepte bulunulmuş ve yaşanan depremin etkileri azaltılmaya çalışılmıştır.

1.3 1930 Hakkari Depremi

7 Mayıs 1930 tarihinde, gece saatlerinde 7.6 büyüklüğünde bir deprem yaşanmıştır. Türkiye- İran sınırında meydana gelen bu deprem Hakkâri ve Van'da yoğun bir şekilde hissedilmiştir. Türkiye - İran sınırının diğer hattında olan Salmas düzlüğünde, yerin 7 km derinliğinde meydana gelen bu depremden önce artçı depremler yaşanmıştır. Bu artçı depremler ana şoktan önce hasar olabilecek, bir öncü depremler niteliğinde olup halkı uyarmaya vesile olmuştur.

⁴⁵ Resul Köse, “Cumhuriyet Döneminde Doğu Vilayetlerinde Yaşanan Doğal Afetler ve Yapılan Yardımlar (1923-1950), *TurkishStudies –History*, 15, (2), (2020), 570.

⁴⁶ BCA, 030.10.0.07.119.837.7.2.

1930 yılı Mayıs ayında vuku bulan bu deprem,Dahiliye Vekâleti'ne 17 Mayıs 1930'da Van vilayeti tarafından rapor edilmiştir.Dahiliye Vekili Şükrü Kaya da Başvekâlet'e 24.05.1930 tarihli bir yazı yazmıştır.Yazılan yazıda şu ifadelere yer verilmiştir:

8-5-30 gecesi saat 22.50'de İran'da vuku bulan son zelzelenin yaptığı tahribat hakkında Gevar Kaymakamlığının verdiği malumata nazaran "Dilman"a mülhak köylerden Muğur da 60 ev Tenirde 200 ev ve bir çok insan ve hayvanın mahv olduğu ve 120 evlik Memek köyünde 40 insan 6 hayvan Mastek köyünde 7 insan 30 hayvan Sumudin köyünde 150 insanın kurtarıldığı ve takiben kamilenmahv olduğu ve diğer köylerde de zayıat varsa da henüz miktarının anlaşılmadığı Birinci Umumi Müfettişliğinin 18 5 930 tarih ve 2071/548 Nolu tahriratında bildirilmiştir.Keyfiyet arz olunur efendim.⁴⁷

Yaşanan bu deprem Anadolu'nun doğu bölgesinde tesir etmiş, ciddi boyutta can ve mal kayıplarına neden olmuştur.Zap Nehri'nin akış bölgesinde bulunan 80 köy yerle bir olmuş,2514 kişi hayatını kaybetmiş ve 3000 civarında yapı kullanılamaz hale gelmiştir.⁴⁸Her ne kadar öncü niteliğindeki küçük depremler bu büyük depremin habercisi olup, halkı uyarma niteliği taşımışsa da bölgenin iklimsel özellikleri ve coğrafi yapısı itibariyle kerpiçten imal edilen yapıların varlığı can kayıplarını arttırmıştır.

Yurdun doğusunda meydana gelen bu deprem neticesinde afetzedelerin büyük bir kısmı için barınma problemi ortaya çıkmıştır. Evleri yıkılan ve açıkta kalan bu depremzedeler için Hilal-i Ahmer Cemiyeti devreye girmiştir.Cemiyetin, ahali için yaptığı iki aylık iâşe yardımı,afetten etkilenen vatandaşlar tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır.⁴⁹

⁴⁷ BCA, 030.10.0.0.119.837.15.

⁴⁸ Köse, "Cumhuriyet Döneminde Doğu Vilayetlerinde Yaşanan Doğal Afetler ve Yapılan Yardımlar (1923-1950)", 570.

⁴⁹ Hakimiyeti Milliye, 7 Haziran 1930.

2.İNÖNÜ DÖNEMİNDE DOĞUANADOLU'DA ETKİLİ OLAN DEPREMLER (1938-1950)

2.1 1939 Erzincan Depremi

1939 yılında Erzincan'da vuku bulan bu deprem Anadolu'da meydana gelen depremler içerisinde en şiddetli olanlardan biri olarak görülmektedir. Deprem, etki alanları ve yarattığı tahribat nedeniyle oldukça büyük bir yıkıma neden olmuştur. 27 Aralık 1939 tarihinde, saat 01:57 civarında meydana gelen bu depremin aletsel büyüklüğü 7.9 olarak ölçülmüştür.⁵⁰ Sarsıntı sonucu 32.962 kişi hayatını kaybetmiş. 111.720 bina ise yerle bir olmuştur.

Yüksek bir şiddette meydana gelen deprem sadece Erzincan'da değil, civar vilayetlerden Sivas, Gümüşhane, Tokat, Amasya, Çorum ve Giresun'da da hissedilmiştir. Yaşanan bu deprem sonuçları itibarıyla bu vilayetlerde insan ölümlerine ve maddi hasarlara yol açmıştır.⁵¹

Öyle ki bu büyük sarsıntı için Kandilli Rasathanesi Müdürü, M.Fatih Gökmen ifadelerinde, 5 yıldır kullandıkları sismograf aletlerinin bugüne kadar böyle şiddetli bir depremi kaydetmediğini söylemiştir. “Depremin merkez üssü ile İstanbul arasında 550-600 kilometrelik bir fark olmasına rağmen aletlerimizin şiddetini çizen kalemlerden ikisinin sarsıntıyı kaydettikten sonra yerlerinden fırladıklarını” söylemiştir. Sarsıntının Samsun, Amasya, Tokat arasındaki sahada vuku bulduğunu, asıl tahribat yarattığı yerinin neresi olduğunu şimdilik kestirilemediğini belirtmiştir. Eğer bu şiddetteki bir deprem şehir merkezine tesir etmişse orada hiç bir yapının hatta hiç bir ağacın kalmadığını tahmin ettiğini söylemiştir.⁵² Bu ifadeler, depremin hem büyüklüğü hem de etki alanı hakkında büyüklüğünü ortaya koymaktadır.

Depremin yaşandığına dair ilk haber Erzincan Dumanlı İstasyonu'ndan diğer vilayetlere bildirilmiştir. Söz konusu depremle ilgili istasyon memuru Cenab Bey; 27 Aralıkta, 06.30'da çektiği telgrafta bölgede gece 02:00'de şiddetli bir depremin yaşandığını bildirmiştir. Ayrıca deprem münasebetiyle bazı tren yolu hatlarının ve

⁵⁰ Bülent Özmen, Murat Nurlu ve Hüseyin Gürler, *Coğrafi Bilgi Sistemi ile Deprem Bölgelerinin İncelenmesi*, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1997, 42.

⁵¹ Orhan Yeniaras, *Türkiye Kızılay Tarihine Giriş*, İstanbul, 2000, 140.

⁵² Cumhuriyet, 26 Aralık 1939.

köprülerin tahrip olduğunu, bu nedenle trenlerin şu an için kullanılmadığını haber etmiştir.⁵³ Depremle ilgili bir diğer haberi ise Erzincan Valisi Osman Nuri Tekeli ve 3.Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı Ankara'ya bildirmiştir. Çekilen bu telgrafta gece 02: 00 sularında çok şiddetli bir depremin vuku bulduğu, bu sarsıntıyla Hükümet Konağı, Ordu Evi, Ordu Müfettişliği, postane ve şehrin binalarının dâhil olmak üzere bütün hane ve iş yerlerinin yıkıldığını bildirmiştir. Şehrin enkaza büründüğü, halkın can havliyle kendini sokağa attığı, çok sayıda ölü ve yaralının bulunduğu ifade edilmiştir. Enkaz altında kalan çok kişinin olduğu ve askerlerin arama kurtarma faaliyetlerine başladığını söylenmiştir. Ayrıca yaralıları için doktor ve ilacın gerekli olduğunu, barınma sorunu için çadıra ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir. Son olarak afetin sadece şehir değil, köylerde de büyük can ve mal kayıplarına neden olduğunu yazmakla birlikte iletişim için Dumanlı İstasyonu'nun kullanılacağı ifade edilmiştir.⁵⁴

Vali Osman Nuri Tekeli 11.15'te çektiği telgrafta, yiyecek sağlayan yapıların yıkıldığını veya yandığını bunun için şehirde beslenme sorununun ortaya çıktığı bilgilerini vermiştir. Ayrıca şehre şu an için bir yardım treninin gelmediğini, Ankara'dan tren vasıtasıyla gelecek yardımlar için bozulmuş olan Kemah- Erzincan hattının onarılmaya başlandığı, Erzurum'dan ulaşabilecek yardımlar içinde köprülerin yıkık olduğu bilgileri verilmiştir. Erzincan depreminin haber alınmasıyla bölgeye Ankara'dan yardımlar ulaştırılmaya çalışılmıştır.⁵⁵ İklimsel özellikleri bakımından kış mevsiminin ağır geçmesi ve kar yağışlarının etkili olması, bölgede karayolu ulaşımının kullanılmasını imkansız hale getirmiştir. Ayrıca hava sıcaklarının çok düşük derecelerde seyretmesi bölgede; enkaz altında kalan veya depremden yaralı kurtarılanlar için de büyük bir sorun teşkil etmiş, can kayıplarının bu sebeplerle artmasına neden olmuştur.

Yaşanan bu felaketin Ankara'ya bildirilmesi üzerine Reis-i Cumhur İsmet İnönü Erzincan Valisi'ne 27 Aralık 1939 tarihli bir telgraf çekerek şu ifadelerde bulunmuştur:

⁵³Osman Kubilay Gül, "27 Aralık 1939 Erzincan Depremi'nin Sivas ve İlçelerine Etkileri", *Zeitschrift für die Welt der Türken*, (III/2), (2011), 137.

⁵⁴ **BCA**, 030.01.00.00.119.843.4.

⁵⁵ Fatih Tuğluoğlu, "1939 Büyük Anadolu Zلزlesi ve Erzincan Vilayetinde Yardım Faaliyetleri" *,HistoryStudies,InternationalJournal of History*, (VII/4), (2015), 115.

*Erzincan'ın uğradığı felaketi pek müteessir oldum. Bütün millet Erzincan'la yakından alakadardır. Cumhuriyet hükümeti felaketin ıstıraplarını hafifletmek için acil tedbirler almıştır. En ziyade ıstırabımızı mucip olan nüfusça uğradığımız pek acı zayıfattır. Diğer tahribatı milletimiz pek az zamanda kâmilen tamir ve telafi edecek ve bugünkü enkaz içinden memleketin güzel bir mamuresi çıkarılacaktır. Bütün devlet memurlarının fedakârlık, vazifeperverlikte birbirleri ile yarış etmelerini beklerim. Halkın ıstırabını teskin için bilhassa manevi ahval ve sükûnet muhafaza edilmelidir. Milletimizin Erzincan'la candan alakadar olduğu halkça bilinmelidir.*⁵⁶

2.1.1 Arama Kurtarma Hasar Tespit Çalışmaları

Erzincan'da Yaşanan bu büyük depremin ardından Dahiliye Vekili Faik Öztrak ile Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Hulusi Alataş, 28 Aralık 1939 günü saat 09:20' de tren yoluyla Erzincan'a doğru yola çıkmışlardı. Aynı Tarihte bütün illere bir genelge göndererek her gün saat 16:00' da durumla ilgili bilgileri Dahiliye Vekâleti'ne ve yola çıkan Vekil Faik Öztrak'a iletmeleri istenmiştir.⁵⁷ Deprem belgesinden iletilen bilgiler, İçtimai Muavenet Dairesi Başkanlığı'ndan, Osman İsmet Temizer tarafından Sıhhat Vekili Hulusi Alataş'a bu yolculuk sırasında iletilmekle beraber şu bilgileri içermektedir:

1- Amasya vilayetinde vefat sayısı 719, yaralı sayısı 74' tür. Şuan için acil 800 çadıra ihtiyaç vardır. Kayseri'den gelen İmdat heyeti sayısı yeterli değildir. Bunun için daha fazla doktor ve ilaca ihtiyaç duyulmaktadır.

2- Malatya vilayetinden gelen bilgiler doğrultusunda; para ve malzeme bağışı halen sürmekte olup, Şu an için toplanan yardımlar Erzincan'a peyderpey gönderilmektedir.

3- Tokat vilayetinden gelen telgraf; Turhal'da 100, Niksar'da 200, Reşadiye'de 200 kişi vefat etmiştir. Ayrıca 348 yalanı vardır. Bazı bölgelerde yangınların çıktığı ve gıda malzemelerinin yola çıkarıldığı iletilmiştir.

⁵⁶ Cumhuriyet, 28 Aralık 1939.

⁵⁷ Cumhuriyet, 29 Aralık 1939.

4- Elazığ Umumi Müfettişlik Vekâleti'nden alınan bilgilere göre Pülümür-Erzincan arasında telefon iletişiminin sağlandığı, deprem sebebiyle bazı köylerde küçük tahribatların yaşandığı, 2 ölü ve 7 yaralının olduğu bilgileri ulaştırılmıştır.

5- Erzurum vilayetinin çektiği telgrafta; imdat ekiplerinin malzemelerle istasyonda kaldıkları, deprem bölgesine erzak ulaştırılmak üzere yola çıkan 18 vasıtanın yoğun kar yağışı nedeniyle Aşkale'de yolda kaldıkları bilgileri ulaştırılmıştır. Ancak yolun açılarak akşama kadar afet bölgesine ulaşılacakları iletilmiştir. Hava koşullarının iyileşmesi sonucunda tren yoluyla Erzincan'a yiyecek sevkiyatını devam edeceği bildirilmiştir.

6- Sivas vilayetinden; Suşehri'nde 4000 civarında ölünün bulunduğu tahmin edildiği, şu ana kadar vilayet genelinde 1033 kişinin vefat ettiği, Koyulhisar-Suşehri ulaşımının sağlanmaya çalışıldığı, Zara ve Hafik için de erzak ve malzemelerin gönderilmesine devam edildiği bilgileri paylaşılmıştır.

7- İstanbul vilayetinden ise 500 kiloluk pamuk, yaralılara kullanılmak üzere Sivas Numune Hastanesi'ne gönderilmiştir.⁵⁸

28 Aralık 1939'da Başvekil Refik Saydam tarafından 3. ve 4. Umumi Müfettişlikleri'ne verilen talimatla Ankara, Erzincan, Sivas, Kayseri, Malatya ve Erzurum vilayetlerinde Ziraat Bankalarının valiliklerin kendine göre ödemelerde bulunulması emri verilmiştir. İllerin, fazla olan gıda malzemelerini bir an önce Erzincan'a sevk edileceği, kendilerinde bulunmayan bazı malzemeleri en yakın vilayetlerden karşılayarak bu sevkiyatın kesintiye uğramadan devam edilmesi kararı tebliğ edilmiştir. Ayrıca her sevkiyat için kimin ne gönderdiği bilgisinin Başvekâlet'e bildirmesi, yararlı olabilecek başka işler konusunda da umumi müfettişlerin ve valilerin müracaatta bulunmaları ve bunun için Başvekâlet'e teklifte bulunmaları istenmiştir.⁵⁹

Sivas istasyonuna 29 Aralık'ta varan Dahiliye Vekili Faik Öztrak, Başvekâlet aracılığıyla Gaziantep, Maraş, Diyarbakır, Elazığ, Sivas, Hatay, Mersin, Erzurum, Kayseri ve Malatya illerine telgraf çekmiştir. Çekilen telgrafta bu şehirlerin her gün, Erzincan istikametine giden trenlerine en az 2000, en çok 2500 kilogram ekmek

⁵⁸ BCA, 030.01.00.00.77.482.5.4.

⁵⁹ Cumhuriyet, 29 Aralık 1939.

yükleyerek afet bölgesine göndermeleri, başka beslenme malzemelerinin de yüklenebileceği talimatı verilmiştir.⁶⁰

Tunceli’de bulunan 4.Umumi Müfettişliği’nden Başvekâlet’e bir telgraf çekilmiştir. Telgraf Korgeneral Abdullah Alpdoğan ve Orgeneral Kazım Orbay’ın özel bir trenle 28 Aralık 1939;saat 16:00’da Elazığ’dan deprem bölgesi Erzincan’a gittiklerini bildirmiştir.Ayrıca afetzedelere ulaştırılmak üzere 100 çadır,1000kaput,1000 kilogram makarna,2000 kilogram şeker, 1000 kilogram kuru üzüm, 500 kilogram konserve, 100 kilogram çay ve 2100 kilogram ekmek ulaştırdıkları bilgileri ile beraber bir otomobil ve kamyon ile birlikte ilaç yardımında bulundukları iletilmiştir.⁶¹

Başvekâlet tarafından Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Hulusi Alataş’a gönderilen 29 Aralık tarihli yazıda depremden yaralı olarak kurtarılan afetzedelerin tren yoluyla Sivas'a gönderileceği, bunun için de Sivas'taki hastanelerin hasta ve yaralı kapasitesinin ne olduğunu tespit edilip bildirilmesi istenmiştir. Ayrıca depremin vuku bulduğu bölgelerden hareket eden ve yaralı taşıyan tren konvoylarının Malatya, Elazığ, Diyarbakır'a kadar devam edebileceği, bu durumların tespit edilmesi istenmiştir.⁶² İhtiyaç duyulması halinde Hatay'da Ermeniler tarafından daha önce kullanılan ve şu an boş durumda olan yerleşkelere geçici olarak depremzedelerin yerleştirilebileceği konusu Hatay Valisi ile görüşüldükten sonra sonuç hakkında malumatlar verilmesi istenmiştir.⁶³

30 Aralık 1936 tarihinde Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili, Başvekâlet’e depremin zayıtı hakkında bilgiler vermiştir. Yapılan bilgilendirmelerde rakamların kesin olmaması ile beraber Erzincan nüfusunun neredeyse yarısının öldüğü, yüzde 20’sinin ise yaralı olduğu, yaralıların başka illere nakledileceği, bunun için bir planlamanın oluşturulduğu ve bu sayının 1000 civarında olduğu ifade edilmiştir. Depremden sağ kurtulanlar için barınma probleminin olduğu, bu afetzedelerden 1500 kişinin Divriği’ye, 1000 kişinin Sivas'a ve 1000 kişinin de Kayseri'ye düzenli olarak dağıtılacağı ayrıca ihtiyaç halinde Malatya, Diyarbakır ve

⁶⁰ BCA, 030.01.00.00.121.761.1.

⁶¹ BCA, 030.01.00.00.77.482.4.

⁶² BCA, 030.01.00.00.119.843.10.1.

⁶³ BCA, 030.01.00.00.119.843.8.

Elazığ'a da sevk edileceği bildirilmiştir. Çevre illerden ekmek ve yiyecek sevkiyatını günlük trenlerle afet bölgesine gönderileceği belirtilmiştir. Depremi etki yarattığı bir diğer il olan Amasya'da 719 kişinin vefat ettiği, 74 kişinin de yaralandığı bilgileri verilmiş, Kayseri'den bölgeye tıbbi malzeme ve İmdat heyeti gönderilmiştir. Tokat vilayetinde Turhal, Niksar ve Reşadiye'de depremin zayıata yol açtığı belirtilmiştir. Niksar'da 200 kişinin öldüğü 48 kişinin yaralandığı bilgileri ile beraber Samsun'dan bölgeye tıbbi yardım yapıldığı bildirilmiştir. Samsun vilayetinde, depremden en çok Çarşamba'nın etkilendiği, Samsun Valisinin bölgeye intikal ettiği bildirmiştir. Ordu vilayetinde 10 ölü 24 yaralının olduğu, Mesudiye ve Fatsa'da 74 vatandaşın hayatını kaybettiği bilgileri gönderilmiştir. Kızılay Genel Merkezi'nin bölgenin yardımlarda bulunduğu belirtilmiştir. Bu yardımlar şu şekildedir: Erzincan için; 15.000 lira, 1000 battaniye, 500 çadır ve giyecek malzemeleri, Sivas için; 5000 lira ,500 çadır,500 battaniye ve giyecek malzemeleri, Tokat için; 3000 lira, 300 çadır, 500 battaniye ve giyecek malzemeleri, Ordu için; 2000 lira, Amasya için barınma malzemeleri yardımları yapılmıştır.⁶⁴

Milli Şef İsmet İnönü deprem bölgesi Erzincan'a ulaşmıştır. Burada ilk iş olarak yaralıları ziyaret etmiş ve şehri yaya olarak dolaşarak halk ile bir araya gelmiştir. Milli Şefi yanlarında görmek depremzedeleri bir nebze mutlu etmiştir. Halk; *“Sağ ol, var ol, acılarımızı unuttuk,Allah seni başımızdan eksik etmesin”* nidalarında bulunarak hükümetin varlığını ve alakasını hissederek teselli bulmuştur.⁶⁵

Hulusi Alataş; yaşanan bu büyük depremle ilgili yapılan işleri rapor haline getirmiştir. Afetin ardından Öncelikle yaralılar enkaz altından kurtarılmış ve tedavi olması gerekenler hastanelere sevk edilmiştir. Erzincan'da görev yapan doktorlar bunun için müthiş bir çaba göstermişlerdir. Erzincan Hastanesi yıkıldığı için yaralılar sağlam kalan farklı binalarda tedavi edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca sağlam kalan birkaç binada halkın beslenme ihtiyacı giderilmek üzere mutfaklar kurulmuştur. Sıhhi imdat, yaralıların başka illere sevkini tek elden koordine etmek için Dr. Salim Bey heyet reisi olarak görevlendirmiş, 3. Ordu Müfettişi, 4. Umumi Müfettişi ve Erzincan valisi ile irtibat halinde kalarak, yıkılan yapıların altında kalan cesetlerin çıkarılması ve defnedilmesi, yaralıların tedavi edilmesi,

⁶⁴BCA, 030.01.00.00.119.844.5.3.5.

⁶⁵BCA, 030.01.00.00.119.844.11.1 2.

iaşe ve sevk edilmeleri için Dr. Salim Bey'in emrine 800 asker görevlendirilmiştir. Erzincan şehri sekiz bölgeye ayrılıp bu askerler sabah 50, öğleden sonra 50 olacak şekilde çalışmakla görevlendirilmişlerdir.

Yiyecek sıkıntısının yaşandığı bölgeye günlük olarak 6000 kilo ekmek gönderilmiştir. Su ihtiyacının sağlanması için enkaz altında kalan çeşmeler ıslah edilmiştir. Eksik olan tabak, kaşık gibi malzemeler ise civar illerden sağlanmıştır. Ayrıca Erzincan'da bulunan fırınlar bir an önce tamir edilmeye çalışılmıştır.

Depremi ağır zararlara yol açtığı Erzincan'da ortaya çıkan problemlerden biri de barınma problemi olmuştur. Bunun için çevre illerden temin edilen ve Kızılay'dan gönderilen çadırlarla şehrin bazı bölgelerinde çadır kampları oluşturulmuştur. Bu çadır kamplarına yakınlarının durumlarını merak edenler de günlük olarak ziyarette bulunmuşlardır. Bu durum da ayrı bir iskân sıkıntısına neden olmaktadır. İklimsel özellikleri bakımından havaların soğuk olması ve ileriki aylarda soğukların daha da artacağı tahmin edilerek, depremzedelerin çadırlarda barınma imkanı zorlaşmıştır. İlerleyen zamanlarda afetzedelerin hastalanıp başka sıkıntılar yaşamaları muhtemel görülmüştür. Bunun için halkın çevre illere nakli daha uygun görülmüştür. Bu sebeple Sivas'a 1000,Divriği'ye 1500,Kayseri'ye ise 1000 kişinin gönderilmesi faydalı görülmüştür. Halktan bir kısmının da istemeleri halinde daha uzak başka illere nakli sağlanmıştır. Yaşanan deprem, Erzincan'ın sosyal hayatını da derinden etkilemiştir. Görev yapan memurların bir kısmı ya hayatını kaybetmiş ya da ailesinden bir kaçını kaybetmiştir. Konuyla ilgili Dahiliye Vekâleti evli memurların gidip, bekâr memurların bölgeyi gönderilmesi kararı almıştır. Ayrıca bu memurların çadırlarda kamu işini görececek vaziyette olacakları belirtilmiştir.

Deprem bölgesinde barınma için gerekli olan unsurlardan biri de barakalardır. Çadırda yaşayanlar için bir an önce baraka yapılması ihtiyaç olmuştur. Bunun için çevre illerden malzeme ve ustaya ihtiyaç vardır. Ustanın olmaması durumunda ise sadece kereste, çivi gibi İnşaat malzemelerinin gerekliliği oluşmuştur.

İletişim kanalları da bu depremle büyük hasar almıştır. Öyle ki telgraf hatlarının neredeyse tamamı kopmuştur. Diğer vilayetlerdeki durum şu an tam olarak tespit edilememiştir. Depremi Sivas'taki etkilerinden sonra Tokat, Amasya ve

Samsun istikametine doğru devam edileceği Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Hulusi Alataş'a, Divriği İstasyonu'ndan ileterek raporunu tamamlamıştır.⁶⁶

2.1.2 TBMM'de Yapılan Çalışmalar

TBMM, yaşanan büyük Erzincan depreminden sonra 27 Aralık tarihinde afetle ilgili konuları görüşmek üzere çalışmalarına başlamıştır. Mecliste söz alan Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Hulusi Alataş; sabah saatlerinde memleketin birçok bölgesinden de hissedilen bir depremin yaşandığını, vilayetlerden en çok Erzincan, Tokat ve Sivas'ın etkilendiğini söylemiştir. Depremin gece saat 02:00'de meydana geldiğini, şehirle iletişimin kopma noktasına geldiğini, çok sayıda ölü ve yaralının bulunduğunu, yaralı ve hastalar için doktor ve ilacın gerekli olduğunu, afetzedeler için barınma ihtiyacının oluştuğunu ifade etmiştir.⁶⁷

Dahiliye Vekili Faik Öztrak ile Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Hulusi Alataş, deprem bölgesinde yaptıkları çeşitli tetkikleri 10 Ocak 1940'da TBMM'de milletvekillerine sunmuşlardır. Yapılan çalışmalar 18 madde halinde mecliste yer alan milletvekillerine okunmuştur. Bu maddeler kısaca şu bilgileri içermektedir: Yaşanan bu deprem neticesinde 25 bin civarında insanın hayatını kaybettiği, 800'e yakın insanın yaralandığı ne bu sayıların artmaya devam edeceği belirtilmiştir. Depremden ve alınması gereken tedbirlerden bahsedilmiştir. Depremin Sivas'ın ilçelerinden Zara, Hafik, Koyulhisar ve Suşehri'nde ağır tahribatlara neden olduğu, asıl yıkımın Erzincan'da meydana geldiği, buraya ulaşım için 200 işçinin görevlendirildiği gibi çalışmalar anlatılmıştır. Afet bölgesine 31 Aralık, saat 11'de gelindiği, aynı gün Reisicumhur İsmet İnönü'nün de geldiği, şehri dolaşarak incelemelerde bulunduğu belirtilmiştir. 800 askeri enkaz bölgelerinde çalışmalara katılmaları için 3. Ordu Müfettişliği'ne görevlendirildiği, 100 adet çadırın afetzedelere ulaştırıldığı ifade edilmiştir. 10 Ocak 1940'da depremin en çok tahribat yaptığı Erzincan'dan ayrılarak sarsıntının etkilediği diğer bölgelerden Divriği, Turhal, Tokat, Niksar ve Amasya'ya doğru ilerlediklerini, buralarda da incelemelerde bulunduklarını iletmişlerdir. Coğrafi özellikleri bakımından dağlık, iklimsel

⁶⁶ BCA, 030.01.00.00.119.844.11.2.5.

⁶⁷ TBMM ZC, D:VI, C:7, İ:18, (27.12.1939), s.126-127.

özellikleri bakımından yağışlı olan bu bölgelerde hareket ederken sıkıntı çektiklerini hatta Reşadiye'ye deve sırtında ulaştıklarını söylemişlerdir.⁶⁸

Deprem sonrası bölgede 10 gün boyunca yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Depremi Erzincan, Sivas, Tokat, Amasya, Samsun, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Yozgat ve Tunceli illerinde etki bulduğu ifade edilmiş, 23.131 kişinin öldüğü 7.994 kişinin yaralandığı, 16.835 hanenin ise yerle bir olduğu, sayıların artıp değişim gösterebileceği, yaralı olanların çevre illere naklinin devam ettiği Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Hulusi Alataş tarafından ifade edilmiştir.⁶⁹

Gümüşhane Mebusu Hasan Fehmi Ataç; depremden kaynaklı olarak iletişim kanallarından telgrafın durma noktasına geldiğini ve bunun bir an önce çözüme kavuşturulması gerektiğini ifade etmiştir. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Hulusi Alataş ise bu durum üzerinde çalışmaların devam ettiğini ve problemlerin giderilmeye çalışıldığını söylemiştir.⁷⁰

Tunceli Mebusu Sami Erkman, afetzedeler için Meclis bütçesinden 40 bin liranın tahsis edilmesini talep etmiştir. Fakat depremin tam bilançosunun ne olduğu şu ana kadar belirlenemediği için bu teklif kabul görmemiştir.⁷¹

Çanakkale Mebusu Ziya Gevher Etili meclis kürsüsünde Erkman'a katıldığını ifade etmiş ve bu yardım işinin planlı koordine edilmesi için Meclis bünyesinde bir komitenin kurulmasını teklif etmiştir. Teklif oylama sonucunda kabul görmüş ve “*Milli Muavenet*” isimli bir komitenin kurulması kararlaştırılmıştır.⁷² Bu komitenin başkanlığına Abdülhalik Renda seçilmiş ve komite çalışmalarına başlamıştır.⁷³ Milli Muavenet Komitesi 28 Aralık 1939'da bir tamim yayınlamıştır. Komite adına söz alan Abdülhalik Renda şu ifadelerde bulunmuştur:

Benzeri bu memlekette gerçekleşmeyen derecede bir zelzele, bazı vilayetlerde büyük yıkımlar gerçekleştirmiştir. Erzincan'daki bütün binalar yıkılmıştır. Şehir dümdüz bir enkaz haline bürünmüştür. Bazı iller, ilçeler ve köyler de

⁶⁸ TBMM ZC, D:VI, C:8, İ:23, (10.01.1940), s.37-42.

⁶⁹ TBMM ZC, D:VI, C:8, İ:23, (10.01.1940), s.42-43.

⁷⁰ TBMM ZC, D:VI, C:7, İ:18, (27.12.1939), s.127.

⁷¹ TBMM ZC, D:VI, C:7, İ:18, (27.12.1939), s.127.

⁷² TBMM ZC, D:VI, C:7, İ:18, (27.12.1939), s.126-127.

⁷³ Akşam, 29Aralık 1939.

*bu zelzeleden peyderpey etkilenmiştir.En ağır olanı,bu afetin birçok insanın hayatını kaybetmesine neden olmasıdır.Ölü ve yaralı sayısı hakkında tam bir sayı şu an için bilinmemektedir.Bu andan itibaren hepimizi afet kurbanlarının anılarını anmaya, öksüz, dul ve evsiz kalmış bütün ahalinin yaşadığı büyük acıyı düşünmeye davet ediyorum*⁷⁴ ifadelerini kullanmıştır.

Komite beyannamesinde Ankara'da kurulduğu, diğer tüm il ve ilçelerde şubelerinin açılacağı belirtilmiştir. Birçok insanın afetzedelere yardımda bulunmak istediği, felaketzedeler için en büyük ümidim devlet ve millet olduğu, herkesin bu vatandaşlık görevini üstlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Erzincan'da vuku bulan ve çevre illerinde de ağır can ve mal kaybına neden olan bu deprem neticesinde yabancı devletler taziye mesajları göndermişlerdir. Bu mesajlar meclis reisi tarafından meclis kürsüsünde okunmuştur.

İran Meclisi'nin gönderdiği mesaj şöyledir: *“İran Milleti,kardeş ve dost Türk Milletinin bu felaketten doğan derin kederine iştirak eden en samimi taziyelerimin lütfen kabulünü rica ederim”*.Devamında Mısır Meclisinden gelen mesaj okunmuştur.Mesajın içeriği ise şöyledir: *“Asil Türk Milletinin maruz kaldığı elim felaketten dolayı Mısır milletinin kalpten gelen derin taziyelerini Mısır meclis-i Mebusan namına ve kendi namına, ekselansınıza ıblağ eylerim,iki memleketi birleştiren kardeşlik ve dostluk bağları dolayısıyla bütün Mısır milletinin hissiyatına tercüman olduğuma eminim”*⁷⁵. Bu devletlerden gelen mesajlar bravo sesleriyle mecliste milletvekillerinince sevinçle karşılanmıştır.

12 Ocak tarihinde Japonya'dan gelen mesaj ise şöyledir: *“ Ahiren Anadolu'yu musab kılan müthiş zelzele felaketinden fevkalade mütehassıs olan Japon Meclis-i Mebusan'ın samimi hissiyatını izhar eder”*⁷⁶, ifadeleri ile duygularını dile getirmişlerdir.

17 Ocak tarihinde Irak Mebusan Meclisi'nden gelen mesaj şöyledir: *“ Aziz komşumuza musab kılan felaketten fevkalâde müteessir olan Irak Mebusan Meclisi tatili takip eden ilk celsesinde kederli hissiyatını ekselansınıza ıblağa karar*

⁷⁴ BCA, 030.01. 119.843.5.2.3.

⁷⁵ TBMM ZC, D:VI, C:8, İ:20, (03.01.1940), s.2-3.

⁷⁶ TBMM ZC, D:VI, C:8, İ:24, (12.01.1940), s.52.

vermiştir. Meclis namına ekselansınıza ve asil Türk Milletine arz-ı taziyet ederim”⁷⁷ ifadelerinde bulunmuştur. Ayrıca şu an mecliste okunmasa bile birçok devletten taziye telgrafları çekildiği belirtilmiştir.

Yaşanan deprem birçok cezaevi binalarında da hasara neden olmuştur. Erzincan cezaevi yerle bir olmuş, mahkûmlar dışarıda kalmışlardır. Deprem olduğu yılda Erzincan Savcılığı görevinde bulunan İzzet Akçal, dışarıda toplanan mahkûmları bir araya getirerek şu konuşmayı yapmıştır: “Birazdan sizi serbest bırakacağım ama sizler de arama - kurtarma çalışmalarına katılacaksınız. Bunu bir görev olarak bilin. İçinizde çevre köylerden gelenler varsa iki günlüğüne ailelerinin ahalisini öğrenmek üzere gidip, sonra çalışmalara katılsınlar. Size tek bir koşul sunuyorum, hiçbiriniz kaçmayacaksınız. Deprem bölgelerinde çalışıp sonra cezaevine geri döneceksiniz”⁷⁸ ifadelerinde bulunmuştur. Böyle bir iş için görevlendirilen mahkûmlar, söylendiği gibi arama - kurtarma faaliyetlerine günlerce katılmış, canla başla çalışmışlardır. Akşam olduğu vakit de savcının karşısına geçerek kaçmadıklarını ispatlamışlardır. Bir gün mahkûmlardan birisi sayım esnasında savcıya şu ifadeleri söylemiştir: “Böyle bir zamanda kaçmak sadece hapisshaneden kaçmak değildir. Kaçan; muhtaç kardeşine yardımdan, milletine hizmet etmekten, insanlığından kaçmış sayılır. Bu çok büyük bir alçaklıktır. Biz katilde olsak hiçbirimizin suçu böyle bir cinayetten daha fazla değildir”⁷⁹ ifadelerinde bulunarak durumun ehemmiyetini ortaya koymuştur.

Mahkûmların arama - kurtarma çalışmalarına katılmaları sadece Erzincan hapisshanesiyle sınırlı olmamıştır. Şebinkarahisar, Fatsa, Niksar, Erbaa, Alucra cezaevlerindeki mahkûmlarda bu faaliyetlere katılmışlardır. 4. Umumi Müfettişliği’nin 31 Aralık 1939 tarihli raporunda cezaevlerindeki mahkûmların 1000 kişiyi enkaz altından çıkardıkları belirtilmiştir. Bu mahkûmlar herhangi bir denetim olmadan özverili bir şekilde yıkıntılar arasında çalışmışlardır. Bu durum memurlar tarafından da görülmüş ve üst mercilere bildirilmiştir. TBMM de bu mahkûmların çalışmalarından haberdar olmuştur.

⁷⁷ TBMM ZC, D:VI, C:8, İ:26, (17.01.1940), s.68.

⁷⁸ Can Yavuz, “1939 Erzincan Depremi Kurtarma Çalışmalarında Yer Alan Mahkûmların Affı Bağlamında Türkiye’deki Af Uygulamaları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (XXVIII/119), (2015), 88-89.

⁷⁹ Cumhuriyet, 6 Ocak 1940.

TBMM'nin 10 Ocak 1940 tarihli oturumunda, deprem bölgelerinde bulunan mahkumların ceza hükümleri ile ilgili bir düzenlemenin yapılması konusu gündeme gelmiştir. Bu konu adliye vekili Fethi Okyar tarafından meclise bir önerge olarak verilerek görüşülmeye başlanmıştır. Fethi Okyar böyle bir kanunun meclis gündeminde olması gerektiğini ifade ederek bunu iki sebeple açıklamıştır. Birinci sebep mahkumların yaşanan deprem sonucu sağlam bina olmadığı için tutulacak yerlerinin olmaması; ikinci sebep olarak bu mahkumlardan bazılarının da ailelerinin depremden etkilendiğini veya hayatını kaybederek bakıma muhtaç olmalarıyla beraber onlara yardım etmelerinin daha uygun olacağını söyleyerek görüşlerini öne sürmüştür.⁸⁰

Deprem bölgelerinde gayret ile çalışan mahkumlar TBMM tarafından tespit edilmiş ve bir af kanununun çıkarılması için çalışmalara başlanmıştır. Nihayetinde “27 Aralık 1939 tarihli ve müteakip günlerde vuku bulan zelzeleden felakete uğrayanların kurtarılmasında fevkalâde hizmetleri görülen bazı mahkûmların cezalarının affı hakkındaki kanun” çıkarılmıştır. İlk tasarıda bu kanun, cezası 10 yıldan az olanların tamamen affedilmesi, cezası 10 yıldan fazla olanların ise cezalarının 10 yıla indirilmesi şeklinde olmuştur. Daha sonra 10 yıldan fazla ceza alanların ağır suçlar işledikleri ifade edilerek bu tasarıdan vazgeçilmiştir. 125 mahkûmun adam öldürme suçundan içeride olduğu tespit edilerek bu durumun büyük tepkilere neden olabileceği öngörülmüştür. Hatta asayişî yeniden bozulabileceği ifade edilmiştir. Adalet Vekili Fethi Okyar bu mahkûmların cezalarında 5'te 4 oranında indirimine gidilmesinin adam öldüren birinin birkaç yıl hapis yatıp öyle dönmesinin maktullerin yakınlarının tepkisini de dindireceğini düşünerek tasarının bu şekilde kabul edilebileceğini söylemiştir. 19 Nisan 1940'da yapılan oylamayla tasarı meclis tarafından kabul edilmiş ve 29 Nisan 1940'ta yürürlüğe girmiştir.⁸¹

12 Ocak 1940 tarihinde, TBMM tarafından “Erzincan'da ve Erzincan'daki yer sarsıntısından müteessir olan mıntıkada zarar görenlere yapılacak yardım hakkında kanun” isimli bir önerge hazırlanmıştır. İçerik olarak bu önergede,

⁸⁰ TBMM ZC, D:VI, C:8, İ:23, (10.01.1940), s.37.

⁸¹ Yavuz, “1939 Erzincan Depremi Kurtarma Çalışmalarında Yer Alan Mahkûmların Affı Bağlamında Türkiye'deki Af Uygulamaları”, 89-91.

devletten maaş alanlara avans verilmesi, depremde ev veya eşyaları hasar alanların vergi borçlarının silinmesi ayrıca bu kişilerin yeni döneme ait vergilerinin tahsil edilmemesi konuları bulunmaktadır. Bu önerge 17 Ocak 1940 tarihinde kabul edilip kânun haline getirilmiştir.

2.1.3 Depremzedelere Yurtiçinden Yapılan Yardımlar

Anadolu'da yaşanan depremler tarihinde bir benzerinin çok zor yaşandığı böyle bir deprem sonrasında başta Erzincan olmak üzere çevre iller oldukça etkilenmişlerdir. Bütün yurttan bu deprem haberinin yayılmasının ardından başta temel ihtiyaç malzemeleri olmak üzere birçok yardım kampanyaları düzenlenmiştir. Kar yağışının olumsuz etkilediği Erzincan yolunun ulaşımına açılmasıyla yardımlar bölgeye intikal etmiştir. Hükümet tarafından Milli Muavenet Komitesi kurularak yardımlar organize edilmeye çalışılmış, Kızılay'ın vasıtasıyla bu yardımların afetzedelere ulaştırmaları sağlanmıştır. Bu komitenin başına Abdülhalik Renda seçilmiş aynı zamanda TBMM başkanlığını sürdürmüş ve Meclis adına komite tarafından 20.000 lira Kızılay'a bağışlanmıştır. CHP vekilleri 100'er liralık bağış taahhüdünde bulunarak halktan gelecek yardımlar için yine CHP teşkilatının aracı olabileceğini söylemişlerdir.⁸² Ayrıca komitenin bütün il ve ilçelerde şubelerinin açılacağı, bölge idarecilerinin de bu komitelere gerekli yardımlarda bulunmaları ifade edilmiştir. İstanbul'da Vali ve Belediye Reisi başkanlığında kurulan yardım komitesi gelecek yardımları şu şekilde organize etmeye çalışmıştır:

- 1- Bir sıhhiye ekibi kurularak bu ekibin Giresun ve Ordu'ya gönderilmesi sağlanacaktır. Ayrıca yanlarında çadır ve tıbbi malzeme olacaktır.
- 2- Her gün vilayet salonunda bir araya gelinerek komitenin maddi yardımları temin edilecektir.
- 3- Mektepler aracılığıyla toplanan yardımlar önce ilçelerde sonra da illerde komitelere teslim edilecektir.
- 4- İlçelerde bulunan komiteler faaliyetlerini günlük olarak merkeze rapor halinde bildireceklerdir.
- 5- İlçelerde Kaymakamlık başkanlığından komiteler kurulacaktır.

⁸² Akşam, 19 Aralık 1939.

İstanbul Milli Muavenet Komitesi, Vali Lütü Kırdar başkanlığında ilk toplantısını 28 Aralıkta, saat 15.00'da yapmıştır. Bu toplantıya tüccarlar davet edilmiş ve ticaretle uğraşan bu kişilerin yardıma bulunmaları, felaketzedelerin yaralarını maddi anlamda bir nebze sarmalarını istenmiştir.⁸³

Yaşanan bu deprem sonrası üniversiteler de yardımlarda bulunmuşlardır. İstanbul Üniversitesi Rektörü Cemil Bilsel, bütün üniversiteyi yardıma bulunmaya davet etmiştir. Bu çağrı sonucunda afetzedelere ulaştırılmak üzere 1.606 adet gerekli malzeme ile birlikte 1.600 lira para toplanmıştır. Ayrıca Rektör Cemil Bilsel Milli Muavenet Komitesine bir telgraf çekerek fakültenin tüm öğrencilerinin de diğer hizmetlerde bulunabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca yardım toplama faaliyetlerinin devam ettiğini söylemiştir. Çekilen bu telgraf Milli Muavenet Komitesi başkanı Abdülhalik Renda tarafından memnuniyetle karşılanmış, telgrafın meclis heyetine de sunulacağı belirtilmiştir.⁸⁴

Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri afetten etkilenenler için topladıkları 1000 lirayı, deprem bölgelerine ulaştırılmak üzere Kızılay'a teslim etmişlerdir. Ayrıca diğer fakültelerde bir takım giyecek malzemeler hazırlamışlardır.⁸⁵

Yurdun hemen hemen tüm bölgelerinde Milli Muavenet Komiteleri çeşitli yardım malzemelerini toplamışlardır. Bazı yerlerden toplanan yardım paraları şöyledir:⁸⁶

Yardımanın Toplandığı Yerler	Yardım Miktarı
Ankara	266.794.95
Merkez Bankası	200.000
Balıkesir ve ilçeleri	70.571 ⁸⁷
İstanbul	58.000
Zonguldak	35.000
Kastamonu	14.000
Kayseri	14.000
Samsun	10.300

⁸³ Cumhuriyet, 30 Aralık 1939.

⁸⁴ Cumhuriyet, 30 Aralık 1939.

⁸⁵ Tuğluoğlu, "1939 Büyük Anadolu Zلزesi ve Erzincan Vilayetinde Yardım Faaliyetleri", 124.

⁸⁶ Ulus, 31 Aralık 1939.

⁸⁷ BCA, 030.01.00.00.490.1.0.0.448.1.

İzmir	10.000
Balıkesir	7.000
Adliye Vekâleti Merkez Teşkilatı	6.000 ⁸⁸
Edirne	3.500
İnebolu	2.111 ⁸⁹
İzmit	2.000
Beypazarı	2.000
Çanakkale	2.000
Bozhüyük	2.000
Eskişehir	1.500
Çankırı	1.500
Ayancık	1.203
Tosya	1.000
Turgutlu	1.000
Gerede	1.000
Antakya	1.000
Afyon	820
Sinop	800
Sivas	600
Akşehir	600
Adıyaman	520
Fenike	500
Sivrihisar	500
Taşköprü	500
Orman Umum Müfettişliği	460
Ankara Şoförler Cemiyeti	250
Mudurnu	200

Tüm yurttta Erzincan depremi için çeşitli yardım faaliyetleri başlatılmıştır. Eskişehir ve Isparta'da görevli memurlar aylıklarının bir miktarından kesinti yapılarak 5 ay boyunca depremzedelere ulaştırılmasını istemişlerdir. Yine Antakya, Kırşehir ve Hakkâri'de mevcut memurlar aylıklarının yüzde 10'unu depremzedelere bağışlamışlardır.⁹⁰ Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde görev yapan başka memurlarda yaşanan bu afet münasebetiyle depremzedelere çeşitli nakdi yardımda bulunmuşlardır. Yurdun bazı bölgelerinde, geliri depremzedelere ulaştırılmak için çeşitli organizasyonlar yapılmıştır. Mesela Ankara Halkevi konserler ve tiyatrolar tertip etmiştir. Ankara'da bulunan sinema salonları birkaç günlük gelirlerini

⁸⁸ Akşam, 30 Aralık 1939.

⁸⁹ Akşam, 31 Aralık 1939.

⁹⁰ Akşam, 31 Aralık 1939.

depremzedelere bağışlamışlardır.⁹¹ Ayrıca aralarında Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray'ın da bulunduğu sekiz kulüp kendi aralarında müsabaka düzenleyerek gelirleri depremzedelere ulaştırılmak üzere sportif faaliyetlerde bulunmuşlardır.⁹²

Depremi yaşadığı ilk günden itibaren çeşitli kamu kurumları ve milletçe birçok yardım yapılmıştır. Yapılan yardımların nakdi değeri, son tarihi 18.03.1940 itibariyle 156.617.710 lira olarak belirlenmiştir.⁹³

Depremzedelerin barınma sorununa yardımcı olabilmek için kereste ihtiyacı Kızılay tarafından çeşitli fabrikalardan imal ettirilmiştir. Bunun için destekte bulunan fabrikaların vergilerinin alınmaması Maliye Vekâleti tarafından uygun görülmüştür.⁹⁴ Üretilen bu keresteler deprem bölgelerine nakledilmiştir.

2.1.4 Depremzedelere Yurtdışından Yapılan Yardımlar

Deprem, Anadolu'da olduğu gibi dünyanın değişik coğrafyalarında da yankı bulmuştur. İngiltere basını, 28 Aralık günü Türkiye'de büyük bir depremin vuku bulduğunu; İngiltere halkının bu durumdan büyük bir üzüntü duyduğunu manşetlerine taşımıştır. Konuyla ilgili İngiltere cumhurbaşkanı depremzedelere ulaştırılmak üzere çeşitli malzemelerin hazırlanıp gönderilmesi emrini vermiştir.⁹⁵ Hatta Türk - İngiliz isimli yeni bir yardım komitesi bile oluşturulmuştur.⁹⁶ Londra Büyükelçisi Tevfik Rüştü Aras komite ile ilgili faaliyetleri organize etmiştir.⁹⁷ Bu komite başta tıbbi malzemeler olmak üzere yiyecek, çadır, giysi gibi temel yaşam malzemeleri yardımlarında bulunmuştur.⁹⁸ Aynı şekilde Belçika- Türk komitesi oluşturularak felaketzedeler için yardım faaliyetleri yapılmıştır.⁹⁹ Yurt dışından gelen yardımların hangi ülkeler tarafından yapıldığı ve yardımların cinsinin ne olduğu aşağıdaki gibidir.

Ülke	Malzeme	Miktar (adet,kg)
Fransa	Tıbbi araç ve gereçler	2.641

⁹¹ Ulus, 31 Aralık 1939.

⁹² Akşam, 31 Aralık 1939.

⁹³ BCA, 010.09.00.00.470.1360.1.

⁹⁴ BCA, 030.01.00.00.178.234.10.

⁹⁵ Akşam, 29 Aralık 1939.

⁹⁶ Akşam, 26 Ocak 1940.

⁹⁷ Akşam, 1 Şubat 1940.

⁹⁸ BCA, 010.09.00.00.470.1360.1.

⁹⁹ Akşam, 14 Ocak 1940.

	Battaniye	5000
	Çadır	600
İngiltere	Tıbbi İlaç	725.036
	Tıbbi araç ve gereçler	131.579
	Battaniye	2850
	Çadır	999
	Gıda Malzemeleri	7.586
Filistin	Tıbbi İlaç	24.803
Romanya	Battaniye	426
	Kereste	2635
	Giyim	116
	Kumaş	1045
	Pazen	149.35
Yunanistan	Battaniye	1000
	İlaç	96.360
	Tıbbi Malzeme	4200
	Giyim	570
	Amarikan Bezi	5600
Bulgaristan	Kereste	36
	Un	1500
	Kaşar	3600
Yugoslavya	Giyim	116
Mısır	İlaç	12.532
	Tıbbi Malzeme	26.131
	Giyim	3225
	Çadır	304
	Battaniye	426
Almanya	İlaç	50.599
İran	Giyim	2000
	Un	40
	Kumaş	1.023
	Battaniye	628
Irak	Hurma	41.000

Erzincan'da vuku bulan bu büyük depremin ardından birçok bina yerle bir olmuştur. Dolayısıyla bölge halkı ve yaralananlar için iskân problemi ortaya çıkmıştır. Öncelikle yaralılar ve evsiz kalanlar, hasar almayan binalara yerleştirilmişlerdir. Yine hasar görmeyen binalar geçici olarak hastaneye dönüştürülmüştür. Ayrıca bazı depremzedeler için çadırlar kurulmuş ve çadır kentler oluşturulmuştur.¹⁰⁰

¹⁰⁰ İlhan Haçın, “1939 Erzincan Büyük Depremi”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (88), (2014), 63.

Bulunduğu coğrafya itibarıyla iklimsel özellikleri bakımından kışın çetin yaşandığı Erzincan'da özellikle Ocak ve Şubat aylarının çok soğuk geçmesi, depremzedelerin çadırlarda barınma koşullarını zorlaştırmıştır. Öyle ki bu durum yaralıların soğuktan ölmesine, afetzedelerin de hastalanıp yaşamlarının tehlikeye girmesine neden olmaktadır. Bunun için Sıhhat Ve İctimai Muavenet Vekili Hulusi Alataş 1 Ocak 1940 tarihinde Başvekâlete bu doğrultuda bir rapor göndermiştir. Bu raporda Ayrıca depremzedelerin başka yerlerde iskân edilmesi önerisini de içermektedir. Bunun için Kayseri'ye 1.000, Sivas'a 1.000, Divriği'ye 1.500 afetzedenin yerleştirilmesi planlanmıştır. Ayrıca depremzedelerin akrabalarının yanlarına gönderilebileceği, her gün Erzincan'dan birkaç trenin bu sebeple hareket edebileceği kararlaştırılmıştır.¹⁰¹ Deprem münasebetiyle yaralı olanlardan ise 200'ü Adana, 100'ü Mersin, 100'ü Antakya, 96'sı Diyarbakır ve 54'nün Elazığ'a nakledilerek buralara geçici iskânı sağlanmıştır.¹⁰² Anadolu'da değişik şehirlerde tedavileri tamamlanan depremzedeler daha sonra valilik veya Kızılay aracılığıyla uygun görülen meskenlere yerleştirilmişlerdir.

İstanbul'a nakledilen depremzedeler Valilik tarafından kiralanmış evlerde barınmışlardır. Haydarpaşa Lisesi yaralıları için ayrılmış, Kızılay binaları ise bakıma muhtaç afetzedeler için kullanılmıştır. Ayrıca depremzedeler için belirli bir miktar nakdi yardımda bulunulmuştur.¹⁰³

Kayseri'ye nakledilen depremzedeler, Talas İlçesinde iskân edilmiş ve kendileri için meskenler hazırlanmıştır. Afetten etkilenenler için birer karne hazırlanmıştır. Bu karne ile depremzedeler günlük yiyecek ihtiyaçlarını belirlenen yerlerden temin edebilmişlerdir.

Deprem bölgesinde mevsimin değişmesi ve havaların düzelmesi ile birlikte depremzedeler memleketlerine dönmeye başlamışlardır. Bununla ilgili Başvekâlet'e ait 8 Haziran 1940 tarihli yazı Erzincan'a dönüş ile ilgili bilgileri içermektedir. Bu yazıda deprem münasebetiyle başka illere nakledilen, buralarda iskân edilen depremzedeler ile kendi imkânları doğrultusunda değişik vilayetlere giden afet ahalisinin 1 Temmuz 1940 tarihinden itibaren Erzincan Valiliğine, geldiklerini haber vermeleri istenmiştir. Ayrıca bu dönüşlerin izdiham şeklinde

¹⁰¹ BCA, 030.01.00.00.119.844.11.4.

¹⁰² BCA, 030.01.00.00.119.844.5.

¹⁰³ Cumhuriyet, 12 Ocak 1940.

olmaması belirtilmiştir. Çiftçilikle uğraşan afetzedelerin yine uğraşlara devam etmelerini sağlamak için 1940 yılının sonuna kadar yardım edilmiştir. Valilik ve Kızılay hiçbir afetzedenin açıkta kalmaması için gereken tedbirleri almıştır.¹⁰⁴

Gaziantep'ten Erzincan'a dönüş sağlayan afetzedelere yardım için Valilik; Başvekâlet'e 500 liralık bir nakdi gereksinimin olduğunu 21 Haziran 1940 tarihinde bildirmiştir.¹⁰⁵ Bu telgrafta istinaden Başvekâlet'ten de, Gaziantep Valiliği'ne 500 liralık yardım gönderilmiştir.¹⁰⁶ Urfa'dan dönecek afetzedelerin dönüş gereksinimleri için 24 Haziran 1940 tarihinde Ziraat Bankası vasıtasıyla 275 lira 17 kuruş nakdi ödeme yapılmıştır.¹⁰⁷ Hatay'da iskân edilip sonra Erzincan'a dönmek isteyen afetzedeler için de yine Ziraat Bankası vasıtasıyla 7000 lira, Hatay Valiliği'ne 29 Haziran 1940 tarihinde gönderilmiştir.¹⁰⁸

İstanbul'da iskân edilen afetzedelerin yardımlarının, 30 Haziran 1940 tarihi itibarıyla tamamlanacağı ifade edilmiştir. Hastalık sebebiyle Erzincan'a dönemeyen afetzedelerin ise, bu durumlarını belgelendirmeleri şartıyla tedavileri tamamlanana kadar yardımlarının devam edeceği belirtilmiştir.¹⁰⁹

Depremi ardından enkaza bürünen Erzincan'ın yeniden inşa edilmesi çalışmaları bölge için büyük bir yerleşke ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyacın yeniden inşa edilebilmesi ve organize edilmesi için Başvekil Refik Saydam; Sükuti Tükel'i Erzincan Valiliği'ne atamıştır. Refik Saydam bu atamayı yaparken yeni vali için çalışkan, başarılı, verilen görevleri yerine getirme kabiliyetleri açısından uygun görmüş, felaketzedelere devletin şefkatli eli ile beraber en iyi şekilde temsil edeceğini düşünmüştür. Erzincan Valiliğine atanan Sükuti Tükel geldiği ilk saatlerden itibaren deprem bölgesini gezmiş ve şehrin savaş halini aratmayacak şekilde bir enkaza büründüğünü ifade etmiştir. Vali, aynı zamanda belediye başkanlığı görevini de üstlenmiş ve ilk iş olarak acil barınma problemi yaşayanlar için barınak inşa edilmesi talimatı vererek, ahalinin çadırlardan kurtarılmasını gerçekleştirmiştir. Bu barakaların inşası için de Ankara'dan, çevre ve şehircilik uzmanları, mühendis ve mimarların gönderilmesi istenmiştir. 8 Ağustos 1940

¹⁰⁴ BCA, 030.01.00.00.121.770.6.6.

¹⁰⁵ BCA, 030.01.00.00.121.771.1.12.

¹⁰⁶ BCA, 030.01.00.00.121.771.1.8.

¹⁰⁷ BCA, 030.01.00.00.121.771.1.11.

¹⁰⁸ BCA, 030.01.00.00.121.771.1.6.

¹⁰⁹ BCA, 030.01.00.00.121.771.2.1.

tarihinde 3908 sayılı yasa ile afetzedelerin iskân problemini geçici olarak çözecek bir şehir kurulmuştur. Daha sonra 90 gün gibi kısa bir sürede 90 blok şeklinde barakalar kurularak, ahali çadırlardan kurtarılması sağlanmıştır.¹¹⁰ Bu barınakların yetersiz olması nedeniyle daha sonra başka mahallelerde de barınaklar inşa edilmiştir.

Hasar gören binalar Başvekâlet'in emriyle incelenerek ve hasar tespitleri yapılarak raporlar haline getirilmiştir. Bunun için tespit ve tahkik komisyonları oluşturulmuştur. Bu komisyonlar il, ilçe ve köylerde gerekli incelemelerde bulunarak tespit çalışmaları yapmışlardır. Ayrıca hak sahiplerine gerekli para yardımlarında bulunmuşlardır. Buna göre hanelerden az hasarlı olanlar için 30 lira, çok hasarlı ve yıkılmış olanlar için ise 60 liralık bir nakdi yardım yapılmıştır. Hanelerin yeniden inşası için de gerekli inşaat malzemeleri Kızılay tarafından Erzincan Valiliğine verilmiştir.¹¹¹

2.2 1941 Van-Erciş Depremi

11 Eylül 1941 tarihinde Van vilayetine bağlı Erciş ilçesinin Kocapınar Bucağında 5.9 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. Bu deprem sadece Van ilinde değil civar vilayetlerden de hissedilmiştir. Depremin yaşandığı ilk anlardan itibaren askeri ve mülki yetkililer ile Kızılay, depremzedelerin acil ihtiyaçları için harekete geçmişlerdir.

12 Eylül 1941 tarihinde Muamelat Genel Müdürlüğü tarafından, Başvekâlet'e yaşanan depremin açtığı zayıat hakkındaki bilgiler beş madde halinde bildirilmiştir. Bu maddeler şu şekildedir:

1-Van Vilayetinde bir deprem meydana gelmiştir. Herhangi bir can kaybının olup olmadığı bilinmemekle beraber Başkale ilçesinde de bu sarsıntı hissedilmiştir.

2-Merkeze bağlı olan Timar bucağında birkaç ev yerle bir olmuştur. Fakat geriye kalan birçok evde ise çatlaklıklar meydana gelmiştir. Timar bucağına yakın Tuzla ve Canik'te binalar çok hasar almasına karşın herhangi bir insan zayıatı yaşanmamıştır.

¹¹⁰ Cemal Aytemiz, *1939 Erzincan Depremi ve Yeni Şehir Fay Hatları Üzerine Nasıl Kuruldu?*, Başak Matbaacılık, Ankara, 2012, 121.

¹¹¹ Tuğluoğlu, "1939 Büyük Anadolu Zelzelesi ve Erzincan Vilayetinde Yardım Faaliyetleri", 126.

3-Ercişle yapılan görüşmelerde ve köylülerin bildirimlerine göre çevre köylerde çok fazla yaralı olmakla beraber insan kaybının da bulunduğu haberi alınmıştır. Yaralıların tedavi edilmeleri amacıyla şehir merkezine nakli için araç yardımı istenmekle beraber, vilayete ait iki kamyon gönderilmiştir.

4-Gürpınar ve Şıtak ilçeleri ile Erçek bucağından henüz bir haber alınamamıştır.

5-Depremi en çok hasara yol açtığı Erciş ilçesinde bir an önce hasar tespit çalışmalarının yapılması için talimatlar verilmiştir. Yapılacak olan tespit çalışmalarının ardından yeniden bilgiler tarafınıza arz edilecektir.¹¹²

Yaşanan bu sarsıntı sonucunda 12 Eylül itibariyle Kocapınar bucağına bağlı olan 30 köy ve merkeze bucağına bağlı Tarhatan, Cançank, Anzaf, Aksıraf, Partak ve Pür köylerinde ikamet eden 90 kişinin enkaz altından yaşamını yitirmiş şekilde çıkarıldığı tespit edilmiştir. Depremden etkilenen ve açıkta kalan vatandaşlar için Van Valiliği tarafından, hemen 5.000 lira ve 500 çadır afetzedeler için gönderilmiştir. Ayrıca yaralılar tespit edilerek tedavi edilmeye çalışılmıştır.¹¹³ Depremi ardından enkaz kaldırma çalışmaları başlamış, can kaybının ne kadar olduğuna dair herhangi bir veri oluşturulmamıştır. Böyle kuvvetli bir sarsıntı sonucunda, belirttiğimiz tespit edilen can kaybı sayısının daha fazla olduğunu söylemek kuvvetli bir ihtimaldir.

Depremden etkilenen afetzedelerin yaralarını sarmak için Genelkurmay da seferber olmuştur. Mareşal Fevzi Çakmak, sarsıntı sonucu zarar görenler için erzak, çadır,hekim gibi yardımlarda bulunulduğunu 12 Eylül 1941 tarihinde Başvekâlet'e iletmiştir.¹¹⁴

Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi tarafından Başvekâlet'e 13 Eylül 1941 tarihinde gönderilen yazı, Erciş Kaymakamlığı'na Kızılay'ca yapılan para ve çadır yardımlarını içermektedir. Söz konusu yazılan yazı şu bilgileri içermektedir:

1-Van vilayeti ile Erciş Kaymakamlığı ve Van'da teftiş için görevlendirilen müfettişlerimizin 11 Eylül 1941 tarihinde ilettikleri bilgiler üzerine;sarsıntının merkezi Erciş'te vuku bulmuştur.Depremzedelerin yaralarını sarmak için acil olarak 1000 lira Kızılay tarafından Erciş Kaymakamlığı'na gönderilmiştir.

¹¹² BCA, 030.10.0.00.119.848.17.

¹¹³ BCA, 030.10.0 00.119.848.18.

¹¹⁴ BCA, 030.10.0.00.119.848 19.

2-Barınma sorunu yaşayan afetzedelerin iskânları için 12 Eylül 1941 tarihinde Erzurum vilayetinin Umumi Merkezimizden 500 çadır,Erzincan vilayetimizden 80 çadır deprem bölgesine nakledilerek bu çadırlardan 480 tanesinin acil bir şekilde araçlarla Erciş’e ulaştırılması istenmiştir.Erzurum Kızılay Merkezi tarafından telgraf havalesi ile 1.000 liranın İş Bankası’ndan gönderilesi emri verilmiştir.Ayrıca Diyarbakır Kızılay Merkezimizce yine 1.000 liranın Erciş Kızılay Şubesi’ne gönderilesi istenmiştir.

3-Vuku bulan depremin yarattığı tahribatı tespit etmek üzere müfettişler 11 Eylül 1941 tarihli telgrafla görevlendirilmişlerdir. Yapılan tespitler etraflıca raporlandırılarak gerekli olabilecek çadır ve diğer malzemelerin ihtiyaç sayılarını Umumi Merkezimize bildirmeleri istenmiştir.¹¹⁵

Kızılay ilerleyen günlerde de yardımlarına devam etmiştir. 17 Eylül tarihine ait bir belgeden edilen bilgilere göre yapılan nakdi yardımların tutarı 3.350 liradır. Ayrıca sadece para yardımında değil aynı ve sıhhi yardımlarda da bulunulmuştur.¹¹⁶

Muamelat Genel Müdürlüğü’nün Başvekâlet Müsteşarlığı’na gönderdiği 19 Eylül 1941 tarihli yazı, Erciş’te vuku bulan deprem sonucu meydana gelen can ve mal kayıpları hakkındadır.Söz konusu olan bu yazıda Van’ın Erciş ilçesi ile merkez nahiyelerine bağlı 5 köy ve Kocapınar nahiyesine ait 30 köyde 192 kişi enkaz altından ölü olarak çıkarılmıştır.Ayrıca 190 kişinin yaralı olduğu Erciş Kaymakamlığı’nın tespitleriyle anlaşılmaktadır.¹¹⁷

2.3 1946 Muş - Varto depremi

31 Mayıs 1946 tarihinde saat 05.15 civarında, Muş ve ilçelerini etkileyen,5.9 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. Bu deprem en çok Muş’un Varto ilçesinde zayiata neden olmuştur.

Depremin Ankara'ya haber edilmesi neticesinde elde edilen bilgilere göre bu deprem, başta Varto merkezi olmak üzere köylerinde şiddetli bir şekilde hissedilmiştir. Bu şiddetli sarsıntı neticesinde ilk belirlemelere göre Varto merkezde 47 ölü, 22 yaralı, köylerinde ise 219 ölü ve 123 yaralı bulunmaktadır. Depremin

¹¹⁵ BCA, 030.10.0.0.179.235.4.

¹¹⁶ Köse, “Cumhuriyet Döneminde Doğu Vilayetlerinde Yaşanan Doğal Afetler ve Yapılan Yardımlar (1923-1950)”, 582.

¹¹⁷ BCA, 030.10.0.00.120.849.1.

haber alınmasının ardından Kızılay Genel Merkezi tarafından Varto'ya 10.000 lira nakdi yardım,Erzurum'a taşıma amacıyla sarf edilmek üzere 2.000 lira, Bitlis'e de aynı afetten dolayı 1.000 lira ulaştırılmışve ilaveten 200 kişilik tıbbi malzeme ve gıda malzemeleri uçak vasıtası ile gönderilmiştir. Van ilinden 150 çadır ile birlikte yine gerekli olabilecek kadar yiyecek, tıbbi malzeme ve yarım ton çivi gönderilmiştir. Erzurum ilinden askeri vasıtalar aracılığıyla 150 çadır, 150 kilo peynir, zeytin, kavurma ve 1.000 ekmek afetzedelere gönderilmiştir. Bitlis ilinden 65 çadır depremzedelere ulaştırılmış olup bu miktar daha sonra 100'e tamamlanmıştır.¹¹⁸

Varto'da yaşanan deprem sebebiyle İçişleri Bakanlığı, 3 Haziran 1946 tarihinde Bakan Hilmi Uran tarafından meclisi bilgilendiren bir konuşma yapmıştır. Konuşmadan elde edilen bilgilere göre bu tarih itibariyle depremde 390 kişi hayatını kaybetmiş ve 100 kişi yaralanmıştır. Uran konuşmasının devamında depremin yarattığı tahribattan ve yapılan yardımlardan bahsetmiştir. Yine elde edilen bilgilere göre Varto merkezde 15 dükkân, 120 hane ile birlikte bir cami, köylerinde ise 79 hane yerle bir olmuştur. Öyle ki depremin vuku bu tarihte Varto'nun nüfusu 895, hane sayısı ise 145'ti. Bu sayılar gösteriyor ki bu afet Varto'da çok büyük bir tahribata neden olmuştur. Bakan Uran konuşmalarında deprem bölgesine yine bu tarih itibariyle ulaştırılan yardımları şu şekilde ifade etmiştir:Açıklama neticesinde elde edilen bilgilere göre Bitlis'ten 400 çadır, Erzurum'dan 250 çadır ve civar illerden de 150 çadır olmak üzere toplam 800 çadır afet mahalline gönderilmiştir. Ayrıca Erzurum'dan inşaat malzemeleri ve tıbbi malzemeler gönderilmiştir. Kızılay'ın toplamda 10.000 lira gönderdiğini iletmiştir. Diyarbakır'dan dört kişiden oluşan bir sağlık ekibi ile birlikte hastane çadırı, Hınıs'tan tıbbi malzemelerle birlikte iki hekim, Ankara'dan iki sağlık memuru ile bir operatör, Diyarbakır'dan bir hekim, Bitlis ve Erzurum'dan birer sağlık memuru afet bölgesine gönderilmişlerdir.Uran, Ayrıca konuşmasının bitiminde afetzedeler için bu yardımların artarak devam edeceğini belirtmiştir.¹¹⁹

Varto'da ciddi şekilde can ve mal kaybına neden olan bu deprem dönemin gazetelerinde de yankı bulmuştur. Öyle ki Ulus Gazetesi, Hınıs'ta görev yapan bir muhabirinin elde ettiği verileri okurlarına şu şekilde servis etmiştir: Deprem

¹¹⁸ BCA, 030.10.0.00.120.850.15.

¹¹⁹ TBMM TD, D:VII, C:24, B:58, (03.06.1946), s.3.

neticesinde 813 kişi yaşamını yitirmiş,200 kişi yaralanmıştır. 2000 ev kullanılamaz seviyede tahrip olmuştur. Ayrıca bu afet Hınıs'ta 48 evi yerle bir etmiştir. Bütün bölge halkı afetzedelere yardımcı olabilmek için seferber olmuştur. Deprem haber alınmasının ardından Hınıs'tan yapılan ilk parti yardım olarak 11 top bez ile birlikte 1.000 lira nakdi yardım bölgeye ulaştırılmıştır. Depremzedelerin yaralarını bir an önce sarmak için sadece civar bölgelerden değil,uzak yerlerden de yardımlar ulaşmaktadır.Öyle ki Ereğli Kaymakamlığı yardımlar için bir komisyon oluşturmuş ve afetzedelere ulaştırılmak üzere 580 lira yardımda bulunmuştur.¹²⁰

Yine o günlerde, Sağlık ve Sosyal Yardım ve Bayındırlık Bakanları incelemelerde bulunmak üzere afet bölgesine gitmişlerdir. Deprem mahallinde tespit çalışmalarında bulunan bu bakanlar, yerle bir olan 1.991 haneden,açıktaki kalanların barınma sorununu acil çözmek için Maliye Bakanlığı'ndan acil olarak 500.000 lira talep etmişlerdir.Maliye Bakanı,meclisin tatil döneminde olduğunu ve 1946 yılına ait Bütçe Kanunu'ndaki ödeneğin Kızılay'a devredildiğini belirtmiştir. Ancak yaşanan bu acil durum sebebiyle Kızılay Derneği tarafından ödemenin gerçekleştirilebileceğini ve meclisin açılmasıyla sonradan bu derneğe ödemenin geri verilebileceği önerisinin faydalı olabileceğini 15 Haziran 1946'da bildirmiştir.¹²¹Bu durumun şu an için bu şekilde çözülebileceği öngörölmüştür. Zira yaşanan kayıplar ilk belirmelerden çok daha fazlası olarak tespit edilmiştir.Depremiñ şiddeti 5.9 olarak belirlense de yol açtığı tahribat oldukça fazla olmuştur.Öyle ki son belirlemelere göre bu deprem neticesinde yaşamını kaybedenlerin sayısı 839'a ulaşmıştır.

Dönemin hükümeti tarafından da afetzedelerin yaraları sarılmaya çalışılmıştır. Deprem münasebetiyle zarar gören vatandaşların devlete olan borçları silinmiş, böylelikle halk rahatlatılmaya çalışılmıştır.71 köyde ikamet eden 1.140 vatandaşın 1941 ila 1946 yılları arasında, ödemekle yükümlü oldukları borçları silinmiştir.Bu borçlar mükelleflere ait yol,bina, müdafaa ve arazi vergilerinden oluşmaktadır.Toplamda 23.958 lira tutan bu vergilerin silinmesi, Bakanlar Kurulu'nun 22 Mart 1948 tarihli 4623 sayılı Kanunu'nun 27. maddesine göre kabul

¹²⁰ Ulus, 7 Haziran 1946.

¹²¹ BCA, 030.10.0.00.120.850.16.

edilmiştir.¹²² Yine Kasım 1949'da,afetten zarar gören 3.833 kişiye ait borç ve vergiler, toplamı 48.698,84 lira olmakla berber tümüyle silinmiştir.¹²³

3.ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE DOĞUANADOLU'DA ETKİLİ OLANDEPREMLER (1950-1983)

3.1 1952 Erzurum-Hasankale Depremi

Erzurum'un Hasankale ilçesinde meydana gelen bu deprem 3 Ocak 1952'de, saat 08.03'te vuku bulmuştur. Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde yer alan bu ilçenin Erzurum'a uzaklığı 40 km olsa da şehir depremi şiddetli bir şekilde hissetmiştir. Aletsel büyüklüğü 5.8 olarak ölçülen bu deprem sonucunda birçok kişi hayatını kaybetmiş ve yine yüzlerce kişi evsiz kalmıştır.

Yaşanan bu deprem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de yankı bulmuştur. Söz konusu bu afetle ilgili sözlü cevap alan Gümüşhane Milletvekili Ahmet Kemal Varınca, Başbakanlığa; Pasinler ilçesinde meydana gelen deprem neticesinde kaç kadın, erkek ve çocuğun vefat ettiğini, kaçının yaralı olduğunu,köylerde yerle bir olan hanelerin miktarının ne olduğu sorularını yöneltmiştir. Bu sorulara cevaben Hükümet adına İçişleri Bakanı Fevzi Lütüf Karaosmanoğlu söz almıştır. Yapılan açıklamalar neticesinde Bakan'ın verdiği verilere göre Erzurum merkez vilayetine bağlı 8 köy, Pasinler ilçesine bağlı 37 köyde 394 hanede ağır hasar oluşmuş,1.262 hane ise hafif hasar almıştır. Depremin en çok tahribata neden olduğu Pasinler'de 6 köyde 14 erkek',53'ü çocuk, 27'si kadın olmak üzere toplam 94 kişi hayatını kaybetmiştir.Ayrıca 69 erkek,101 kadın,92 çocuk da yaralanmıştır.Yaralı afetzedelerin 171'i köylerinde tedavi edilirken, 91 kişi ise Erzurum Numune Hastanesine sevk edilerek burada tedavi altına alınmıştır.¹²⁴

İçişleri Bakanı Fevzi Lütüf Karaosmanoğlu yine meclis kürsüsünden depremzedelerin tedavileri ve iaşe hususları ile ilgili, hükümetin aldığı tedbirlerden bahsetmiştir. Bu konuşmalardan elde edilen bilgilere göre depremin vuku bulduğu andan itibaren mahalli teşkilatlarla birlikte ordu birlikleri depremzedelerin yaralarını sarmaya koşmuşlardır. Bir piyade tabur ve alayı yaralıları enkazdan kurtarma,

¹²² BCA, 030.18.1.2.116.22.2.

¹²³ BCA, 030.18.1.2.120.82.4.

¹²⁴ TBMM TD, D:19, C:18, B:35, (04.11.1952), s.46-48.

depremzedeler için barınak inşa etme ve enkazı kaldırma görevleriyle görevlendirilmişlerdir.¹²⁵

Hükümet adına diğer kurumlar da yardım faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bayındırlık Bakanlığı'ndan 120.200 lira ve 10 ton çivi, Tarım Bakanlığı'ndan 600 metreküp kereste yardımları yapılmıştır.

Kızılay, meydana gelen afet sonrasında 2.485 çadır, 30 kilo çay, 7.623 adet giyim malzemeleri, 200 adet sağlık malzemeleriyle birlikte 15.000 lira para yardımında bulunmuştur. Yine Ziraat Bankası tarafından 10.000 lira, diğer banka ve kuruluşlardan da 70.000 lira afet bölgesine gönderilmiştir. Yaşanan bu afet karşısında depremzedelerin yaralarını merhem olabilmek için halkımız da yardım ve bağışlarda bulunmuştur. Söz konusu vatandaşların yaptığı nakdi yardımların toplam miktarı 384.492 liraya ulaşmıştır.¹²⁶

Deprem neticesinde evleri yıkılan ve barınma problemi yaşayan afetzedelerin bu sorunlarını gidermek için, baraka yapımında kullanılmak üzere Tarım Bakanlığı'ndan 1.000 metreküp kereste yardımı yapılmıştır. İlk etapta 190 aile barakalarda iskân edilmiş ve evsiz kalan 920 afetzede aileler için ise inşaat çalışmaları sürdürülmüştür. Ayrıca Devlet Demir Yolları, tren vagonlarında 30 aileyi barındırmıştır.¹²⁷

Afetzedelerin yeme içme problemleri de devlet tarafından sıcak yemek dağıtımıyla sağlanmıştır. Çeşitli yerlerde yemek dağıtım birimleri, halka bu hizmette bulunmuşlardır. Bugüne kadar 15.000 lira tutarında değişik yiyecek çeşitleri, 6.395 lira tutarında 32.126 ekmek, 5.000 lira tutarında gerekli ev malzemesi, 95.000 lira tutarında giyecek malzemeleri afetzedelere ulaştırılmıştır. Ayrıca 500 ton krip, 200 ton kömür ve 400 ton odun gibi malzemelerle beraber 29.822 lira tutarında sağlık malzemeleri depremzedelerin kullanımına sunulmuştur.¹²⁸

3.2 1964 Malatya Depremi

14 Haziran 1964 tarihinde Malatya'yı tesir eden büyük bir deprem meydana gelmiştir. Bu deprem Malatya merkez ve ilçelerinde önemli hasarlara neden

¹²⁵ TBMM TD, D:19, C:18, B:35, (04.11.1952), s.46-48.

¹²⁶ TBMM TD, D:19, C:18, B:35, (04.11.1952), s.46-48.

¹²⁷ TBMM TD, D:19, C:18, B:35, (04.11.1952), s.46-48.

¹²⁸ TBMM TD, D:19, C:18, B:35, (04.11.1952), s.46-48.

olmuştur. Bu depremle ilgili basında çıkan haberden elde edilen bilgiler şöyledir: Yaşanan bu afetin ardından ilk belirlemelere göre merkezde 15 hane tamamen, 20 hane ise kısmen yıkılmış,Fırat İlkokulu'nda, yetiştirme yurdunda ve PTT binasında çatlaklar meydana gelmiştir. Yine ilk belirlemelere göre Malatya'nın Darende ilçesinde bir kadın hayatını kaybetmiş, 22 kişi ise yaralanmıştır.Devlet büyüklerinden Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar, Devlet Bakanı Nüvit Yetkin, Enerji ve Doğal Kaynaklar Bakanı Hüdaî Oral hemen afet bölgesine intikal etmişlerdir. Milliyet gazetesinin haberlerine göre yaşanan bu zelzele yüzlerce binayı kullanılamaz hale getirirken,binlerce binada ise hasara neden olmuştur. Bu deprem sonucu Yeşilyurt, Söğütlü, Yeni Cami,Malatya Ulu Camilerinin minarelerinin başı yıkılmıştır. Deprem sonucu yaralanan 20 vatandaş hastanelerde tedavi altına alınmıştır.¹²⁹ 16 Haziran 1964 tarihli Milliyet gazetesi haberlerinde, depremle ilgili daha detaylı bilgiler iletilmektedir.Bu habere göre bir kişi vefat etmiş, 30 kişi ise yaralanmıştır. 14 Hazirandan sonra bölgede beş sarsıntı daha yaşanmıştır. Ulaşılan bilgilere göre depremden ağır yaralananların sayısı 6'dır. Ayrıca Pütürge ilçesine bağlı Uğrak, deprem sonucu çok hasar almıştır bilgileri paylaşılmıştır.¹³⁰

Bu deprem neticesinde Bakanlar Kurulu; 12 Ocak 1965 tarihinde yaptığı toplantıda; Malatya merkezine bağlı olan Halikan köyünde afetten zarar gören 43 aile için inşaat malzemeleri alımı için kişi başı10.000 lira olmak üzere430.000 lira destekte bulunarak bu parayla arazi temini sağlanmak istemiştir. İmar, su, yol, tesisat işlerinde kullanılmak üzere86.000 lira gönderilerek toplamda516.000 lira ödenek ayrılmıştır. Hatunsuyu köyünde ikamet edip afetten olumsuz etkilenen 19 aileden yine her biri için inşaat malzemeleri alınmak üzere10.000 lirayı geçmeyecek üzere,190.000 lira arsa bedeli için, tesisat,su ve yol gibi işlerinde kullanılmak için ise 38.000 lira ayrılmıştır. Yapılacak olan bu çalışmalar için toplam ayrılan ödenek miktarı ise 228.000 olarak belirlenmiştir.Malatya'ya ait olan Dilele Köyü mensupları için yine her bir aile adına inşaat faaliyetlerinde kullanılmak üzere 10.000 TL'yi aşmamak kaydı ile 680 bin TL arsa temini için, tesisat su ve yol çalışmaları için 136 bin TL ayrılmış olup 3 ay için ödenen toplam tutar ise 816 bin TL olarak belirlenmiştir.Sevserek köyünde afetten etkilenen aileler için yine 10.000 TL'yi geçmemek kaydıyla ile 80.000 TL ile arsa satın alımı, tesisat,

¹²⁹ Cumhuriyet, 16 Haziran 1964.

¹³⁰ Milliyet, 16 Haziran 1964.

su ve yol çalışmaları için ise 16.000 ayrılmıştır. Bu köy için ayrılan toplam para miktarı ise 96.000 TL belirlenmiştir. Malatya'nın Akçadağ ilçesine bağlı olan Tataruşağı köyünde afetten etkilenen 9 aile için 10.000 TL'yi aşmamak üzere arsa bedeli olarak 90.000 TL, tesisat su ve yol çalışmalarında harcanmak üzere 20.000 TL ayrılmış olup, bu köy için ise toplam 110.000 TL ödenek ayrıldığı bildirilmiştir. Arguvan ilçesine bağlı olan Arpayazı köyündeki depremzedeler için 20.000 TL, her bir aile için 10.000 TL'yi aşmamak üzere, 210.000 TL'nin arsa parası, tesisat,su,yol çalışmalarında harcanmak üzere ise 42000 TL ayrıldığı bildirilmiş olup, bu köy için belirlenen ödenek miktarının ise 252.000 TL olduğu bildirilmiştir. Bütün bu bölgelerde yapılacak olan çalışmalarla ilgili ödemesi planlanan toplam ödenek miktarı ise 2.018.000 olarak kararlaştırılmıştır.¹³¹ Bakanlar Kurulu'nun 25 Ocak 1965 tarihinde gerçekleştirdiği toplantıda; Malatya bağlı merkez ilçelerde evleri oturmayacak derecede hasar alan 7 aile için her bir aile başına 15.000 TL olmak üzere toplamda 105 bin TL ayrılmıştır. Yeşilyurt ilçe merkezinde evlerinde büyük hasar oluşan afetzedelerden, iki aile için toplamda 30.000 TL bir ödeneğin ayrıldığı bildirilmiştir. Yine Malatya'nın merkez ilçesinde evleri orta hasar gören 6 aile için, aile başına 2.500 TL olmak üzere toplamda 15.000 TL ödemek ayrılmış olup, bu aileler için ayrılan ödeneklerin toplam tutarının 150.000TL olduğu belirlenmiştir.¹³²

Bakanlar Kurulu tarafından 17 Mayıs 1965 tarihinde gerçekleştirilen bir toplantıda; Malatya'ya bağlı olan Alishar köyünde ikamet eden ve depremten etkilenen ailelerin, aynı köy hudutları içerisinde bulunan ve Abdullah Bağdatlı'ya ait olan arazilerde yerleştirmeleri kararlaştırılmıştır.¹³³ Bakanlar Kurulu tarafından 28 Mayıs 1965 tarihinde gerçekleştirilen başka bir toplantı Malatya'ya bağlı Yeşilyurt ilçesinde ikamet eden Bostanbaşı köyü sakinlerinden bu afetten zarar gören aileler için, aile başı 10.000 TL'yi aşmamak kaydıyla, 110 bin TL'lik bir yardım arsa alımları için, 20.000 TL'lik bir yardım ise tesisat, su,kadastro alanlarında kullanılmak üzere toplamda 130.000 TL ödenek ayrıldığı kararı alınmıştır.¹³⁴

¹³¹ BCA, 030.18.183.2.7.

¹³² BCA, 030.18.183.6.7.

¹³³ BCA, 030.18.186.27.10.

¹³⁴ BCA, 030.18.186.32.19.

Bakanlar Kurulu tarafından 16 Eylül 1965 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda; Malatya'nın Akçadağ ilçesine bağlı Tataruşağı köyünde,afetten büyük zarar gören vatandaşların, yine aynı köyün hudutları içerisinde bulunan Alanlık bölgesine yerleştirilmeleri ile ilgili kararlar alınmıştır.¹³⁵ Bakanlar Kurulu tarafından 15 Eylül 1966 tarihinde gerçekleştirilen toplantı merkeze bağlı olan Dilek Kasabası ile ilgilidir. Söz konusu toplantı neticesinde bu bölgede zarar gören aileler aynı köy hudutları içerisinde bulunan ve Nezahat Gültekin ile Osman Güler'e ait olan tarlalara yerleştirilmeleri kararı alınmıştır.¹³⁶

Bakanlar Kurulunca 16 Mart 1967 tarihli toplantı neticesinde; Malatya merkez ilçe dahilinde olan Toklu Köyü mensuplarının, Alıkan köy hudutları içerisinde bulunan Çiftehan mevkiine yerleştirilmeleri kararı alınmıştır.¹³⁷ Bakanlar Kurulu tarafından gerçekleştirilen 3 Şubat 1968 tarihli toplantı ise merkez ilçeye bağlı olan afetzedelerle ilgili olup, bu ahaliden depremden zarar görenler için, bu kişilerin Malatya - Pütürge yolu kenarında iskân edilebilecekleri kararı alınmıştır.¹³⁸

3.3 1966 Muş- Varto Depremi

7 Mart 1966 tarihinde Varto'da bir deprem meydana gelmiştir. Bu deprem saat 03.15'te vuku bulmuş ve 10 saniye kadar devam etmiştir. Deprem sonrasında 15 kişi hayatını kaybetmiştir.¹³⁹ Vefat edenlerin 10'u Hınıs'a bağlı olan Ağgelin, Kolhisar ve Bayır köylerindendir. Bu deprem sonucunda 27 köyde toplam 600 ev kullanılamaz hale gelmiştir. Ayrıca kışın çetin yaşandığı bu bölgede kar münasebetiyle yollar kapalı olduğu için bazı köylere de ulaşılammıştır. Varto'da ise 5 vatandaş Hayatını kaybetmiştir.¹⁴⁰ Varto'ya bağlı olan Tepe köyünde 3 kişi ölmüş, 15 kişi ise yaralanmıştır. Ayrıca 72 hane yerle bir olmuştur. Öyle ki bu deprem Bitlis'te de kendisini hissettirmiştir Ahlat ve Tatvan ilçelerinde yüzlerce ev yerle bir olmuştur. Etki alanı oldukça büyük olan bu deprem Samsun, Trabzon, Erzincan, İskenderun, İslahiye'de de hissedilmiş ve maddi zayiata neden olmuştur.¹⁴¹

¹³⁵ BCA, 030.18.189.58.11.

¹³⁶ BCA, 030.18.189.64.19.

¹³⁷ BCA, 030 18.204.17.15.

¹³⁸ BCA, 030.18.215.10.3.

¹³⁹ Albayrak, 16 Mart 1966.

¹⁴⁰ Şark Telgraf, 18 Mart 1966.

¹⁴¹ Milliyet, 8 Mart 1966.

Deprem sonucunda Varto ve Hınıs'ta toplam 2.380 hane hasar görmüştür. Hınıs'ta yerle bir olan 1.200 hanenin 240 kadarı merkezde, diğerleri ise köylerde bulunmaktadır. Varto'da ise merkezde 14, köylerde 66 olmak üzere 1.180 hane yıkılmıştır. Bu deprem neticesinde ayrıca yüzlerce hayvan telef olmuştur. Daha sonradan Varto'da, yaralı olarak enkaz altından çıkarılan depremzedelerden birinin ölümüyle, afetten ölenlerin sayısı 16'ya ulaşmıştır.¹⁴² Kar yağışının etkili oldu bu coğrafyada evlerine giremeyen depremzedelerin barınma problemi ortaya çıkmıştır. Varto Belediye Başkanı Celal Aydınoglu bu problemin çözümü için Kızılay Genel Merkezi'nden, acil yardımın yapılması talebinde bulunmuştur. Çağrı üzerine Kızılay, bölgeye 200 battaniye ile birlikte 75 çadır ulaştırmıştır.¹⁴³ Bu depremden üç gün sonra ise yine bir deprem yaşanmıştır. Yaşanan bu deprem insan zayıflığına yol açmasa da hasar alan birçok binanın tamamen yıkılmasına neden olmuştur.

İmar ve İskân Bakanı Haldun Menteşeoğlu 8 Mart 1966 tarihinde Varto'ya gitmiştir. Bakan, depremin en çok hasara neden olduğu, insan ölümlerinin en fazla yaşandığı Tepe köyünde incelemelerde bulunmuştur. Bu köyde 50 çadır kurulmuştur. Menteşeoğlu, daha sonra Varto ilçesine geçmiş ve burada bir tahtanın üzerinde yazılı olan “ekmek ve su istemiyoruz, çadır istiyoruz” mesajı ile karşılaşmıştır. Bu yazı üzerine bakan, Kızılay merkezinden, bölgeye ilaveten 1.500 çadırın daha nakledilmesini bildirmiştir. Afet bölgesinde bir dizi incelemelerde bulunan Menteşeoğlu, ayrıca yerle bir olan evlerin yerine yenilerinin yapılacağını vaat etmiş ve bu durum afetzedelerin moralini bir nebze düzeltmiştir. Bölge halkı inşa edilecek evlerin çatılarının, iklim koşulları itibarıyla kiremitten değil sacdan yapılması gerektiğini bakana bizzat iletmışlerdir.¹⁴⁴

Dönemin basın organlarından biri olan Şark Telgraf Gazetesi'nin haberine göre depremzedelerin yaralarını sarma konusunda Vali Mustafa Uygur büyük bir gayret göstermiştir. Ancak alt derecelerde görev yapan idarecilerin aynı hassasiyeti göstermedikleri ifade edilmiştir. Öyle ki bölgeye yapılan yardımların dağıtımında adaletsiz davranıyordu. 60 kadar evin bulunduğu Tepe köyüne 30 tane yırtık battaniye verilirken, Kızılay tarafından gönderilen yardımları organize etmek ile

¹⁴² Milliyet, 9 Mart 1966.

¹⁴³ Cumhuriyet, 8 Mart 1966.

¹⁴⁴ Şark Telgraf, 10 Mart 1966.

görevli kişilerin sağlam battaniye ve giysileri kendilerine aldıkları ya da afetten etkilenmemelerine rağmen tanıdıklarına dağıttıkları haber edilmiştir. Ayrıca gazete bu kişiler hakkında kanuni işlemlerin yapılması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴⁵

Depremzedeler için olumsuz bir durum da hırsızlık vakalarıdır. Öyle ki Tepe köyünde ikamet eden bölge halkının hanelerine giren hırsızlar hasarlı evlerden eşyalar çalmıştır. Afetzedeler için konut inşası devam ederken, bölge halkı evlerin önemsiz yapıldığını ifade etmiştir.

Haneleri yerle bir olan yüzlerce afetzede için, gönderilen çadırlar yeterli olmamıştır. Devlet Demiryolları, askeri birlikler ve diğer bazı kurumlardan çadırlar toplanarak afetzedelere ulaştırılmıştır. Muş'ta meydana gelen hasarın tespit çalışmaları, Van Afet Bölge Müdürlüğüne görevlendirilen memurlar tarafından yapılmış, meydana gelebilecek salgın hastalıklara karşı birçok tedbir alınmıştır.

Varto'da vuku bulan bu deprem, bölgeye giden ve bir dizi incelemelerde bulunan Adalet Partisi Cumhuriyet Senatosu Muş üyesi İsa Hisa Bingöl, çalışmalarını meclis kürsüsünde vekillerle paylaşmıştır. Bingöl, deprem neticesinde 72 köyde 8 kişinin vefat ettiğini ve birçok yaralının olduğunu ifade etmekle beraber 200'den fazla hanenin oturulamaz derecede hasar aldığını, birçok hayvanın telef olduğunu, bölge halkının beslenme ve barınma problemlerinin oluştuğunu ve ayrıca geçim kaynağı hayvancılık olan köylülerin hayvanlarını doyurma konusunda da mağdur olduklarını ifade etmiştir. Bölgede, evlerin çoğunun çamur harcından, kerpiç ya da taştan yapılmış olması hanelerin yıkımını kolaylaştırmıştır. Köy okulları kullanılamaz hale gelmiştir. Okullara ait duvarlarda çatlaklar meydana gelmiş ve bazı yerlerde çökmeler oluşmuştur. Yaşanan sarsıntı sonrasında hiç kimse eve girmeye cesaret edememiştir. Kağnılar, üzerleri örtülerle örtülerek yaşam alanı haline getirilmiştir. Bölge halkının bir kısmı, askeriye tarafından gönderilen 500 çadırda yaşamını sürdürmeye çalışmıştır. Daha sonra ilaveten 1500 çadır daha deprem bölgesine ulaştırılmıştır. İsa Bingöl, çadırlarda yaşayan 2000 ailenin yaşanan sert iklim koşulları nedeni ile derhal sağlam olan evlerine kavuşturulmalarını ve bunun için bir an önce çalışmalara başlanması gerektiğini iletmiştir. Karayolları Genel Müdürlüğü'nden, Murat Vadisi boyunca uzanan yolun bir an önce bakıma girmesini, Yol, Su ve Elektrik Genel

¹⁴⁵ Şark Telgraf, 12 Mart 1966.

Müdürlüğü'nden ve Köyişleri Bakanlığı'ndan, üstün bir gayretle köylere ait yolların, araçların geçebileceği bir genişlikte açılmasını söylemiştir. Ziraat Bankası'ndan afetten etkilenenler için, ödeyecek durumda olmayan kişilere ait borçların daha sonraki tarihlere ertelenmesini ve kredi kolaylığı gösterilmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Geçim kaynaklarından birinin de halıcılık olduğu bölge halkı için, Sanayi Bakanlığının da devreye girerek afetzedelerin desteklenmesini istemiştir. Son olarak bu gibi afetlerde, devlet eliyle yapılan yardımların çeşitli formalitelerle sekteye uğradığını ifade ederek “Tabii Afetler Kanunu”nun bir an önce çıkarılarak bu gibi durumların ortadan kaldırılması gerektiği görüşünü ifade etmiştir.¹⁴⁶

Afetzedeler adına Recep Öner, Aydın Sayın, Niyazi Yetkiner ve Reşit Tunç Kaya'dan meydana gelen bir heyet dönemin Başbakanı Süleyman Demirel ile bir araya gelmek için Ankara'ya gitmişlerdir. Ancak Başbakan Süleyman Demirel ile görüşme sağlayamayan bu heyet 13 Mayıs 1966 tarihinde, Varto'nun bu durumuna istinaden yardım yapılması içeriğine sahip dilekçeyi Başbakanlık makamına sunmuşlardır. Depremin Varto Merkez ve köylerinde yüzde 60 ile yüzde 100 arasında bir hasara neden olduğunu, Bağıcı ve Tepe köylerinin yüzde 100 hasar aldığını, bölge halkının beslenme ve barınma problemlerinin olduğunu, çadırlarda yaşam koşullarının yaşlılar ve çocuklar için çok zor olduğunu, halkın aç ve perişan bir halde bulunduğunu bildirmişlerdir. Bölge halkı için bir an önce mesken probleminin giderilmesini, bu afetten etkilenenlerden Almanya'ya işçi olarak gitmek isteyen kişilere bir ayrıcalık verilmesini, çeşitli kurum borçlarının silinmesini, arazi vergisinin en azından depremin vuku bulduğu yıl içinde tahsil edilmemesini, Tepe köyünün bir an önce içme suyunun temin edilmesini, hasar alan okulların ve camilerin yerine yenilerinin inşa edilmelerini, talep etmişlerdi. Başbakanlık makamı tarafından bu dilekçeye verilen cevapta, ağır hasarın olduğu 8 köyde konut yapılacağı, ifade edilen Bağıcı ve Tepe köylerinin de buna tabii olduğu, gecikmeli olsa da yeni köylerin inşaat çalışmaları bittikten sonra bölgede okullarında inşa edileceği ifade edilmiştir. Ayrıca yeni krediler ile birlikte borçların ötelenmesi yönünde çeşitli çalışmalarda bulunmaya devam ettiklerini, cami için ise

¹⁴⁶ Cumhuriyet Senatosu TD, D:1, C:35, B:60, (15.03.1966), s.388-390.

Muş Valiliği'ne herhangi bir talebin iletilmediğini, müracaat olması durumunda gerekli çalışmalara başlanacağı bildirilmiştir.¹⁴⁷

11 Temmuz 1966 tarihinde, saat 02.10'da bir deprem daha meydana gelmiştir. Yaklaşık 15 saniye süren bu depremin merkez üssü Varto'ya bağlı Bağıcı Köyü olarak tespit edilmiştir. Sarsıntı sonucunda 12 kişi vefat etmiş 15 kişi ise yaralanmıştır. Depremden en çok etkilenen 10 köyde evlerin yaklaşık yüzde 90'ı yerle bir olmuştur. Ayrıca 50 köy de depremden olumsuz etkilenmiştir.¹⁴⁸ Depremin meydana geldiği Temmuz ayında, yöre halkının büyük bir bölümünün yaylalarda yer alması ve daha önce meydana gelen deprem neticesinde bölge halkının çadırlarda yaşaması can kaybını düşürmüştür. Bu tarihten bir gün sonra 12 Temmuz'da, saat 12.10'da oldukça şiddetli hissedilen bir deprem daha meydana gelmiş ve bir vatandaş yaşamını yitirmiştir. Öyle ki bu şiddetli sarsıntı Tepe köyünde 20 cm genişliğinde ve yüzlerce metre uzunluğunda birçok çatlağın oluşmasına neden olmuştur. Devlet yetkilileri halkı evlerinde ikamet etmemeleri konusunda uyarılmış olsa da bölgede yılanların fazla olması ve halkın bu durumdan korkması neticesinde birçok kişi evlerinde kalmıştır.¹⁴⁹ Daha sonra 13 Temmuz'da, saat 12.45'te bir sarsıntı daha meydana gelmiştir. Bu Sarsıntı sonucunda da Özrenk köyünde 3 hane oturulamaz duruma gelmiş, 2 kişi de doğal afetten yaralı olarak kurtarılmıştır.¹⁵⁰

Jeologlar tarafından 7 Mart tarihinde yapılan incelemeler neticesinde, bu coğrafyanın yerleşim yerine müsait olmadığı, burada yer alan köylerin fay hattı üzerinde oldukları söylenmiştir. Devamında depremlerin dört yılda bir olabileceği tespitinde bulunarak bölge halkının gönlü rahat bir şekilde evlerine girebilecekleri ifade edilmiştir. Bu sözlerden sonra yöre halkı evlerini tamir ederek içinde yerleşmeye başlamışlardır. Ne yazık ki jeologların 4 yıl sonra bekledikleri deprem 4 ay sonra vuku bulmuştur.

Deprem bölgesinde yaşanan sorunlardan biri de maalesef güvenlikle ilgili olmuştur. Ne yazık ki bölgede asayiş sıkıntısı baş göstermiştir. Depremzedelere ulaştırılmak üzere gönderilen ve içinde çeşitli yardım malzemelerinin bulunduğu 2 kamyon, 9 kişi tarafından soyulmuştur.¹⁵¹ Bu durumdan en çok muzdarip olan

¹⁴⁷ BCA, 030.10.01.19.758.8.

¹⁴⁸ Milliyet, 13 Temmuz 1966.

¹⁴⁹ Milliyet, 14 Temmuz 1966.

¹⁵⁰ Cumhuriyet, 14 Temmuz 1966.

¹⁵¹ Milliyet, 14 Temmuz 1966.

köylerden biri de Tepeköy olmuştur. Öyle ki depremden ciddi bir şekilde etkilenen ve dört aydır çadırlarda yaşamak zorunda kalan bu köylüler can ve mal güvenliğinden endişe duymaya başlamışlardır. Bölge halkı korkudan, hayvan sürülerini uzak otlaklara götürememişlerdir. Köy halkı geceleri kabileler halinde dolaşarak kendi güvenliklerini sağlamaya çalışmışlardır. Öyle ki bu köy için, afetzedelere silah dağıtımı ve bölgeye bir karakol yapılması bile gündeme gelmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşma yapan Yeni Türkiye Partisi Erzurum Milletvekili Nihat Diler hükümetin Varto ve Hınıs depreminden etkilenen afetzedelerin yaralarını sarma noktasında eksik kaldığını bildirmiştir. Sadece Hınıs'ta 200'den fazla evin, oturulamayacak derecede olduğunu ifade etmekle beraber orta derecede hasar alan evlerin ise hiçbir yardım faaliyetlerinden yararlanmadığını, hasar tespit çalışmalarının sağlıklı yürütülmediğini ifade etmiştir. Afetler kanuna göre yapılan yardımlar ipotek usulüne göre yapıldığı için ve bölge halkının ikamet ettiği yerlerde kadastro çalışmalarının yapılmamasından kaynaklı olarak çeşitli ödeneklerin ayrılmadığını belirtmiş ve birçok depremzedenin bu hizmetten yararlanamadığını söylemiştir. Hükümet tarafından onaylanmasına rağmen yurtdışına işçi olarak gitmek isteyenlere öncelik verileceği kararı yerine getirilmemiş, Ekim ayına kadar tamamlanması planlanan konutların ise teslim edilmediği, bu durumun bölge halkının akrabalarının yanına gitmediğini, kendi konutunu kendi inşa etme çalışmalarına ise başlamadığını bildirmiştir. Hükümetin afetzedeler için bir an önce yardımlarda bulunması gerektiğini, kış mevsiminin yaklaşmakta olduğunu insanların çok daha zor günler yaşayabileceğini söylemiştir.¹⁵²

7 Mart tarihinde yaşanan bu deprem sonrası fay hattı üzerinde yer alan ve büyük hasar alan 600 hane için Varto Merkez ve Muş Ovası'nda hükümet tarafından konut inşasına başlanmıştır. Kendi evlerini kendileri inşa edenler için 700 ile 1.500 lira arasında kredi verilmesi kararı alınmıştır. Bu haktan yaklaşık 1400 hane istifade etmiştir. Daha önce bölgede çeşitli incelemelerde bulunan jeologların ifadelerine göre 4 yılda bir oluşabilecek depremler için çeşitli çözümler geliştirilmiştir. Daha önce 7 Mart tarihinde vuku bulan deprem sonrası 3.000 adet çadırın dağıtılmış olması ve bölge halkının çadırlarda yaşaması, yaşanabilecek ölüm sayısını azaltmıştır. Hasar oranı büyük olan 1.400 ev için onarım çalışmalarının

¹⁵² Millet Meclisi TD, D:2, C:8, B:123, (03.08.1966), s.846.

yapılması düşünülse de bu karar daha sonra uygun görülmemiştir. Bu hasarlı binaları yıkılıp yerine yenilerinin inşa edilmesi gerektiği düşünülmüştür. Vuku bulan bu iki deprem sonrasında en çok hasar alan 18 köy ahalisinin, hasarlı konutlarını terk etmeleri ve depreme dayanıklı konutlarda ikamet edilmeleri gerektiği ifade edilmiştir.¹⁵³

Yapılan konutlara yerleştirilecek olan afetzedeler, yaşanacak olan muhtemel depremler için kendilerini güvende hissetmişlerdir. Ancak hasar oranının az olduğu bazı hane sahiplerine 500 lira onarım yardımı verilmiştir.¹⁵⁴ Evlerinde onarımlarını kendileri yapan ev sahipleri olası bir deprem neticesinde evlerinin yıkılabileceği ihtimaline karşı kendilerini güvende hissetmemişlerdir. Artçı sarsıntıların sürekli hissedildiği deprem bölgesi için yeni konutların inşa edilmesi, en iyi çözüm yolu olarak görülmekteydi.

11 Temmuz depremi neticesinde Bağıcı ve Tepe köyleri için Muş'ta, beş köy için ise Varto'da evler inşaat edilerek iskâna dahil edilmişlerdir. Ancak bölge halkı öyle bir çözümü kabul etmemiştir. Geçim kaynakları tarım ve hayvancılık olan yöre halkı için 50 kilometre uzaklıkta bulunan Muş merkeze yerleşme fikri afetzedelere sıcak gelmemiştir. Bu durumda her gün tarlalara nasıl ulaşılacağı ve hayvanların nasıl otlatılacağı sorunu ortaya çıkarmıştır. Depremden etkilenen yöre halkı kendileri için sanayi bölgelerinde işçi olarak çalıştırılıp, yine bu bölgede ikamet edilmelerini ya da başka bir yerden kendilerine tarım arazilerinin tahsis edilmesinin daha uygun olacağını söylemişlerdir.

7 Mart ve 11 Temmuz 1966 tarihlerinde, iki defa sarsılan Varto en büyük sarsıntıyı ve bu sarsıntı neticesinde ki en ağır hasarı 19 Ağustos 1966'da meydana gelen depremle yaşamıştır. Saat 14:22'de meydana gelen bu sarsıntı yaklaşık 20 saniye sürmüştür. Şiddetli bir şekilde dalgalar halinde oluşan bu sarsıntılar yeryüzünde çatlaklar oluşturacak şekilde meydana gelmiştir. Öyle ki depremin yaşandığı anda ayakta durmak bile neredeyse imkansız bir hale gelmiştir. Böylesine şiddetli bir sarsıntıya maruz kalan bölge halkı büyük bir şaşkınlık yaşamıştır. Deprem neticesinde binaların büyük bir bölümü yerle bir olmuştur. Hürriyet Gazetesi, deprem anını ifade ederken etrafın enkaz dumanlarından dolayı bir toz

¹⁵³ Millet Meclisi TD, D:2, C:8, B:115, (20.07.1966), s.234-235.

¹⁵⁴ Şark Telgraf, 4 Ağustos 1966.

bulutuna döndüğünü, köpeklerin sürekli uluduğunu, dağların yamaçlarında kayaların düştüğünü ve dağlarda yarılırcasına çatlakların oluştuğunu okurlarıyla paylaşmıştır.¹⁵⁵

Yaşanan bu deprem neticesinde Varto'da 2.101 kişi ölmüş, 1.246 kişi ise yaralanmıştır. Bu sarsıntı çevre il ve ilçelerde de hissedilmiş ve buralarda insan kayıplarına neden olmuştur. Diğer yerlerdeki ölümlerle birlikte toplamda 2.394 kişi ölmüş, 1.420 kişi yaralanmış, 20.007 hane ise ya tamamen yerle bir olmuş ya da hasar almıştır.¹⁵⁶

Bu büyük depremin ilk günlerinde halk tahribatın boyutunu idrak edememiştir. Sarsıntının binlerce kişinin hayatını kaybetmesine neden olduğunu sonradan anlamıştır. Bir gün sonra yayınlanan 20 Ağustos 1966 tarihli gazete haberlerinde; Varto ve Hınıs'ta meydana gelen deprem neticesinde sadece birkaç kişinin hayatını kaybettiği haberi yapılmıştır.¹⁵⁷ Böyle bir neticeye varılmasının en büyük nedeni enkaz altında kalan binlerce cenazenin çıkarılma işlerinin haftalarca süreceğinden kaynaklanmaktadır. O dönemlerde ulaşım ve iletişim imkânlarının sınırlı olması köylerle irtibatı geciktirdiği için tahribatın ne durumda olduğu hemen öğrenilememiştir. Bu şiddetli deprem, Varto'da neredeyse birkaç bina dışında bütün binaların yıkılmasına neden olmuştur. Öyle ki o dönemde nüfusu 3.500 olan Varto için, Varto Kaymakamı sadece 300 civarında kişinin ortalıkta gözüktüğünü söyleyerek ölü sayısının daha da fazla olabileceğinden endişe duyduğunu ifade etmiştir. Depremin haber alınmasının ardından İmar ve İskan Bakanı Haldun Menteşeoğlu ve Sağlık Bakanı Edip Somunoğlu aynı gün itibarıyla deprem bölgesine giderek çeşitli incelemelerde bulunmuşlardır. Depremden bir gün sonra ise Başvekil Süleyman Demirel, Çalışma Vekili Ali Naili Erdem, Dahiliye Vekili Faruk Sükan bölgeye intikal etmişlerdir. Depremzedelerin yaralarını sarmak için yapılan ilk yardımlar Kızılay ve 3.Ordu birlikleri tarafından yapılmıştır. Bu sırada artçı depremler devam etmekte olup hareket halindeki vasıtaların kaza yapmalarına neden olmaktaydı. 20 Ağustos tarihinde yardım malzemeleri taşıyan ve Hınıs'a doğru yola çıkan bir askeri kamyon Ağveren

¹⁵⁵ Hürriyet, 27 Ağustos 1966.

¹⁵⁶ **BCA**, 030.01.121.773.5.

¹⁵⁷ Ulus, 20 Ağustos 1966.

mevkiinde uçuruma düşmüş ve bu kaza neticesinde bir astsubay ile iki asker hayatını kaybetmiştir.¹⁵⁸

Depremi haber alındığı ilk anlardan itibaren Kızılay Genel Merkezi bütün şubelerini harekete geçirerek kan merkezlerini ve depolarını afetzedelerin hizmetine sunmuştur. Depremi yaşanmasından yarım saat sonra Erzurum Kızılay Şubesi ilk yardım malzemeleri ile birlikte afet bölgesine doğru yola çıkmıştır.

Depremzedeler için gönderilen yardımların organize edilmesi düzensiz bir şekilde gerçekleşmiştir. Kızılay, bu düzensizliği ortadan kaldırma girişiminde bulunmasına rağmen herhangi bir sonuca ulaşamamıştır ve netice itibariyle bu görevi askeri birliklere bırakmıştır. Afetzedelere ulaştırılmak üzere gönderilen yiyecek ve yiyecek malzemeleri askeri vasıtalarla köylere taşınmış olup düzensiz bir şekilde dağıtılmıştır. Daha sonrasında ise bu malzemeler köy muhtarına teslim edilmiş ve dağıtımına muhtar görevlendirilmişse de birçok vatandaş kendilerine hiçbir yardımın ulaşmadığı şikayeti ile Kaymakamlığı müracaatta bulunmuşlardır. Öyle ki kimi zaman muhtarlar ile köy ahalisi arasında büyük tartışmalar hatta kavgalar yaşanmıştır. Depremzedelerin büyük bir bölümü uzun bir süre boyunca kendileri için en gerekli olan çadıra ulaşamamışlardır.

Depremi ardından artçı sarsıntılar devam etmiştir. Sarsıntının ikinci gününden itibaren ceset kokuları gelmeye başlamış ve halk böyle bir ortamda yaşamını devam ettirmeye çalışmıştır.¹⁵⁹ Komşu vilayetler tarafından bölgeye yiyecek yardımı yapılmıştır. Bu yiyecek yardımları adaletsizce dağıtılmış olup, kimi haneler çok fazla yiyecek alırken kimi hanelerde ise afetzedeler hiç yiyecek alamamışlardır. Bazı yiyecek malzemeleri ise gereksiz yere halka dağıtılmıştır. Örneğin süt tozunun, halk tarafından beğenilmediği için her yerde yığınla olduğu görülmüştür.

Depremi vuku bulduğu tarihte Türkiye Büyük Millet Meclisi tatil dönemindeydi. Adalet Partisi Erzurum Milletvekili Turhan Bilgin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni olağanüstü toplanmaya çağırmış, şu anki bütçenin depremden etkilenenler için gerekli yardımların yapılmasında yetersiz olduğunu ifade etmiştir. O günlerde Irak ve İran'da baş gösteren kolera salgını nedeniyle sınır illerinde çeşitli sağlık tedbirleri alınmıştır. Muş Yüksek Öğrenim gençliği, meydana gelen deprem

¹⁵⁸ Albayrak, 20Ağustos 1966.

¹⁵⁹ Akşam, 22 Ağustos 1966.

neticesinde yaşanan üzüntüyü milletçe paylaşmak, afetzedelerin yaralarını birlikte sarmak için bütün yurda çağrıda bulunmuş ve 22 Ağustos 1966 tarihini milli yas olarak ilan etmiştir.¹⁶⁰

Deprem haber alınmasının ardından sağlık ekipleri ve askeri birlikler afetzedelerin yardımlarına koşmuşlardır. Bölgeye çok sayıda ilaç sevk edilmiş ayrıca yaralılar helikopterlerle köylerden Varto merkezde bulunan hastaneye taşınmıştır.¹⁶¹ Bazı köylere ise yardım faaliyetleri gecikmeli olarak ulaşmıştır. Öyle ki 90 hanenin yer aldığı ve 500 kişinin yaşadığı Bağcılar Köyüne depremden bir gün sonra helikopterle sadece 24 tane ekmek atılabılmıştır.

Bakanlar Kurulu'nun 22 Ağustos tarihli toplantısında Varto ile ilgili tedbirler görüşülmüştür. Meclis üyeleri 1 aylık maaşlarını depremzedeler için bağışlamış ve Varto'nun Trakya bölgesine nakil edilebileceği konuşulmuştur. Deprem üzerinden üç gün geçmesine rağmen henüz ulaşılamayan ve hiç yardım faaliyetlerinin yapılmadığı köyler bulunmaktaydı. Deprem neticesinde Varto Merkez Camii, Hükümet Konağı ve sinema enkazları kaldırılmadığı için bu yerlerden yeni cesetlerin ortaya çıkabileceği düşünülmüştür. Tamamen yerle bir olan sinema binasında, deprem esnasında bir çocuk gösterisinin yapıldığı ve burada en az 200 çocuğun bulunduğu tahmin edilmiştir. Sinemanın enkazı altında bulunan bazı vatandaşların hayatta oldukları tespit edilse de kazı çalışmalarının eksikliği sebebiyle bu kişiler havasızlıktan yaşamlarını yitirmişlerdir. Artçı sarsıntıların günlük olarak 50 civarında yaşandığı Varto'da bütün halk sokaklarda kalmıştır. Bu durum neticesinde Varto'da hayat durma noktasına gelmiş ve insanlar başka illere göç etmek zorunda kalmışlardır.¹⁶²

Deprem yaşandığı zaman Muş Devlet Hastanesi'nde 8 doktor, 23 pratisyen hekim, 10 Operatör Doktor ve 66 sağlık personeli bulunmaktaydı. 38 vasıta aracılığıyla 400 hasta çeşitli hastanelere nakledilmiştir. Bu hastalardan 350 tanesinin tedavisi hastanelerde yapılırken 50 tanesi ise aynı gün taburcu edilmiştir. İlerleyen zamanlarda hastaların 13'ü vefat etmiştir. Hasta yoğunluğu nedeniyle yaralılardan 11 tanesi Erzurum'a, 30 tanesi de Bitlis Hastanesi'ne gönderilmiştir. Muş merkezde ise kurulan çadır hastanelerinde askeri doktorlar depremde yaralananları tedavi

¹⁶⁰ Akşam, 22 Ağustos 1966.

¹⁶¹ Şark Telgraf, 24 Ağustos 1966.

¹⁶² Cumhuriyet, 23 Ağustos 1966.

etmişlerdir. Artçı depremlerin sürekli devam ediyor olması tedavileri sürmekte olan yaralı depremzedelerde korkuya ve paniğe neden olmaktadır. Hasta yoğunluğundan dolayı çoğu zaman depremzedelerin yaraları temizlenmeden tedavi edilmeye çalışılmış, bu durum hastane içerisinde hijyensiz bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. Varto ilçesinde ise deprem sonrası iki geçici hastane oluşturulmuştur. Bu hastanelerden biri Amerikan Hastanesi, öteki ise Kızılay'ın oluşturmuş olduğu seyyar hastaneydi.

Deprem sonrası birkaç gün boyunca afetin yönetilmesinde bazı eksiklikler görülmüştür. Afetin üzerinden dört gün geçtikten sonra askeriye vasıtası ile bazı köylere yeni yeni yiyecek malzemesinin gönderilmesi sağlanmıştır. Hatta ulaşımın güç olduğu dağ köylerinde ise bu malzemeler helikopterlerden köylere atılmaktaydı. Deprem Ağustos'ta vuku bulmuş olsa da, yüksek rakıma sahip birçok köyde havanın erken kararması ile birlikte soğuk havanın hâkim olması, afetzedelerin durumunu bir kat daha ağırlaştırmıştır.

Afetzedelere yeniden konut inşası ve kamu binalarının yapımı için müteahhitler, projelerine uymayarak ve kötü malzeme kullanarak haksız kazanç elde etme girişiminde bulunmuşlardır. Çeşitli yapı malzemelerinden ve işçilikten kısılarak yapılan bu yapılar, teslim alındığı zaman, olağanüstü durum sebebiyle ya kontrol edilmeden ya da bütün bu eksiklikler göz ardı edilerek teslim alınmıştır. Sonraki zamanlarda oluşabilecek başka bir deprem, eksik yapılan bu yapıların yıkılmasıyla daha fazla can kaybına neden olabileceği göz ardı edilmiştir. Bu deprem okulları, veteriner ve ziraat lojmanlarını, yatılı okul yurtlarını Muş Hükümet Konağı'nı yerle bir etmiştir. 1963 yılında başlayan ve 1965 yılında tamamlanan Yatılı Bölge İlkokulu 150 öğrencisi ile eğitimini sürdürmüştü de, deprem olduğu esnada okulda bulunan 14 görevli vefat etmiştir. 12 bloktan oluşan ve o dönem yüksek bir meblağ harcanarak yapılan bu okulun sadece üç bloğu ayakta kalabilmiştir. Öyle ki 1946'da yaşanan deprem sonrası, Kızılay tarafından kerpiç ve yığma taşlardan inşa edilen ve memurlara tahsis edilen bu evlerin hiçbirisi herhangi bir hasar almamış ve evler daha düşük maliyetlerde inşa edilmişti. Maalesef bölge yatılı okulu yapılırken gösterilen ihmaller, olabilecek deprem senaryolarından uzak, kötü malzeme, kötü işçilik gibi sebeplerden ötürü kayıpları arttırmış, deprem sonrası kapı ve pencerelerin yerlerinden fırlamaları da bu

duruma kanıt olarak gösterilmiştir. Depremi olduğu tarihte okulların yaz tatilinde bulunması oluşabilecek can kayıplarını düşürmüştür. Öte yandan daha önce 7 Mart'ta yaşanan deprem sonrası depremzedeler için Varto merkezinde yapımı devam eden binalarında, ya yıkıldığı ya da hasar aldığı görülmüştür.

Varto depremi yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da yankı bulmuştur. İran, Afganistan, Tunus, Yugoslavya, Bulgaristan gibi ülkeler ile beraber Kızıllar ve Kızılla gibi dernekler, derin üzüntülerini bildiren telgrafları ile birlikte yardım tekliflerini ileten telgraflar göndermişlerdir.¹⁶³Yine depremin dünya geneli çeşitli basın organları ve yazılı organlarda haber edilmesi ile beraber birçok ülke afetzedeler için büyük çaplı yardım kampanyaları başlatmışlardır. Özellikle Kızılla Derneği, Kızılla Derneği'nin depremi haber vermesi ile büyük yardımlarda bulunmuştur. Yurt genelinde ve yurt dışından depremzedeler için gönderilen yardım malzemeleri öncelikle Ankara'ya ve İstanbul'a, buralardan da Erzurum Havaalanı'na gönderiliyordu.O dönemlerde Erzurum Havaalanı NATO'nun da kullanabileceği bir hava alanı olarak inşa edilmiş ve daha bitmemişti. Bu hava alanına ait sadece bir pist olduğu için uçuşlarda birtakım aksaklıklar yaşanmıştır. Daha inşaat aşamasında olan bu havaalanında, yardım malzemelerinin istiflenebileceği bir depo bulunmamaktaydı. Yine o dönemlerde bu malzemeleri taşıyabilecek nakil aracı ve çalışabilecek hamal bulmak güç olduğu için gelen yardımlar hızlı bir şekilde afetzedelere ulaştırılamamıştır. Bunun için depremin yaşanmasından iki gün sonra Ankara tarafından nakliye için gerekli araç Erzurum'a gönderilmiştir. Afetzedelere ulaştırılmak için toplanan yurt içi ve yurt dışından gelen yardımlar Erzurum'da farklı ambarlarda depolandıktan sonra Kızılla ve askeri vasıtalar aracılığı ile deprem bölgelerine ulaştırılmışlardır.¹⁶⁴

Büyük bir sarsıntıya maruz kalan Varto'da depremin gündüz saatlerinde meydana gelmesi, başlarda insan ölümlerini azaltıcı bir etken olarak düşünülse de, sonuç itibarı ile böyle bir durumun yaşanmadığı görülmüştür. O saatlerde birçok vatandaş 7 Mart ve 11 Temmuz depremleri neticesinde evleri hasar gördüğü için kendi evlerini inşa etmekle meşgul olmuşlardır. İnşaatları devam etti süre zarfında gece vakti çadırlarına geçen bu vatandaşlar, gündüz vaktinde ise hasar alan bu evlerin tamiri ile ilgilenmişlerdir.

¹⁶³ Akşam, 22 Ağustos 1966.

¹⁶⁴ Babüroğlu, 140.

Soğuk Savaş'ın olduğu ve kamplaşmaların yaşandığı bu dönemde, depremin olma nedenine dair bir takım iddialar ortaya atılmıştır. Öyle ki Meksika Körfezi Sahili Tahkik Merkezi Müdürü Ernesto Domiguez isimli bir bilim adamı Varto'da yaşanan bu depremle ilgili Amerika'yı suçlu bulmuş ve bu depremin Amerika'ya ait yeraltı atom denemelerinin neden olduğunu söylemiştir. Bu açıklamalar doğrultusunda Kandilli Rasathanesi bu iddiayı yalanlayarak depremin Türkiye'nin deprem kuşağında yer almasından ve tektonik faaliyetler sonucunda meydana geldiğini ifade etmiştir.¹⁶⁵

Depremden etkilenen afetzedelerin yaralarının bir an önce sarılması için çalışmalarda bulunan İlmi ve Teknik Komisyonu yaklaşık 50.000 depremzedenin sorunlarının çözülebilmesi için Başbakan Süleyman Demirel ile birlikte 1966'da bir araya gelmiştir. Bu komisyona afetzedelerin geçici değil de kalıcı olarak barınma sorunlarının çözülmesi teklif edilmiştir. Bu toplantıya ayrıca çeşitli bakanlıklar, Mimar ve Mühendisler Odaları, Milli Güvenlik Kurulu, Sanayi ve Ticaret Odaları ve çeşitli uzmanlar ile genel müdürler iştirak etmiştir. Toplantıda ordu adına söz alan Genelkurmay Daire Başkanı Tuğgeneral Muzaffer Toygar afetzedeler için gerekli evlerin kendileri tarafından kısa bir sürede yapılabileceğini belirtmiştir. Ayrıca yapılacak olan yeni binaların fay hatları üzerinde olmayan Muş Ovası, Malazgirt ve Eleşkirt'te yapılabileceğini tavsiye edip, küçük yerleşim birimleri yerine bir kaç bin kişilik ilçelerin kurulmasının daha yararlı olabileceğini ifade etmekle beraber baraka yerine her türlü iklim koşuluna dayanabilen evlerin inşa edilmesi gerektiğini söylemiştir. Depremin vuku bulmasından bir hafta sonra Muş Valisi Mustafa Uygur Varto'da hayatın kısmen normale döndüğünü ifade etmiştir. Fakat bu açıklama depremzedeler tarafından doğru bulunmamıştır. Nitekim depremin üzerinden 15 gün geçtikten sonra bile enkaz altından cenazeler çıkarılmaya devam etmiş ve daha da ulaşılamayan çok sayıda cenazenin olduğu söylenmiştir.

Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Başkan Yardımcısı Hamza Eroğlu 27 Ağustos'ta anne ve babasını depremde kaybetmiş çocukları sahipsiz bırakmayarak hepsinin bir yuvaya yerleştirilebileceğini açıklamıştır. Ayrıca maddi olanakları iyi olan ailelerin yetim ve öksüz kalan bazı çocukları evlatlık olarak almak istediklerini ifade etmiştir. Öyle ki Muş Valisi Mustafa Uygur sahipsiz ve kimsesiz bir halde

¹⁶⁵ Hürriyet, 22 Ağustos 1966.

bulunan bu çocuklardan bir tanesini kendi yanına almıştır. Yoğun diplomasi neticesinde artan idari işlere karşı Varto Kaymakamı Hasan Kafagil'in yanına bir kaymakam daha görevlendirilmiştir. Ayrıca deprem bölgesinde yaşama güçlüğüne neticesinde bazı memurlarda başka illere tayin isteme ihtiyacını hissetmişlerdir.¹⁶⁶ Birden fazla deprem ile karşılaşan bölge halkından bazıları başka bir yere göç ettirilerek, farklı diyarlarda iskân ettirmek istense de bölge halkının bir kısmı Varto'da kalmayı tercih etmiştir. Bu durum neticesinde hükümet bölge halkına anket yapmak zorunda kalmıştır. 30 Ağustos tarihinde İmar ve İskan Bakanı Haldun Menteşeoğlu afet yerinde bir anketin yapılacağını bildirmiştir. Anket neticesinde kredi almak isteyenler, başka illere gitmek isteyenler, geçici barınma yerleri isteyenler tespit edilmek istenmiştir. Geçici baraka çeşitleri için askeri yetkililer Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlar Odası, Müteahhitler Birliği, İnşaat Mühendisleri Odası ile birlikte çeşitli kamu kurumlarının temsilcilikleri bir araya gelerek bir toplantı organize etmişlerdir.¹⁶⁷

30 Ağustos 1966 yılında Muş milletvekilliği yapan Kemal Aytaç, Şark Telgraf Gazetesi'ne, hükümeti eleştiren bir yazı göndermiştir. Kemal Aytaç, kendisi tarafından meclis başkanlığına verilen önergelerin dikkate alınmadığını, ve daha sonra yeniden yaşanabilecek depremler neticesinde binlerce insanın hayatını kaybedeceğini ve bir an önce deprem konutlarının inşaatına başlanması gerektiğini, en son yaşanan depremden önce ifade ettiğini belirtmiştir. Ancak meclis başkanı Ferruh Bey'in Varto'da yaşanan deprem problemini ciddiye almayarak kendisine söz hakkı bile vermediğini bildirmiştir. Yapılan çeşitli yardımların yeterli olmadığını, enkaz kaldırma çalışmalarının yetersiz kaldığını, depremin yaşanmasında 48 saat sonra köylerin yarısına bile ulaşamadığını söylemiştir.¹⁶⁸

Depremden sonra Eylül ayında, afetzedelerin istifade etmeleri için gönderilen yardım malzemelerinin satan üç köy muhtarı tespit edilmiş ve tutuklanmıştır. 5 Eylül'de, 106 köy muhtarı adına açıklamalarda bulunan 6 muhtar, böyle bir ifade de bulunan hükümet yetkililerini yalan söylemekle suçlamıştır.¹⁶⁹ Afet yerlerinden seçilen 65 köy temsilcileri ile birlikte 43 köy muhtarı, Süleyman Demirel ile birlikte

¹⁶⁶ Akşam, 25 Ağustos 1966.

¹⁶⁷ Akşam, 31 Ağustos 1966.

¹⁶⁸ Şark Telgraf, 30 Ağustos 1966.

¹⁶⁹ Akşam, 6 Eylül 1966.

İmar ve İskan bakanına, telgraf göndererek yapılan yardımların bir aile için çok yetersiz olduğunu ve bu durumda yapılan yardımları geri göndereceklerini söylemişlerdir. Ayrıca afetzedeler yapılan barakaların bir ailenin içinde yaşayacağı durumda olmadığını ifade etmişlerdir.¹⁷⁰

25 Eylül tarihinde Köy İşleri Bakanı Osman Sabit Avcı ile birlikte İmar ve İskan Bakanı Hal dun Menteşeoğlu Varto halkıyla görüşme sağlamıştır. Varto halkının çeşitli protestolarına maruz kalan Menteşeoğlu felaketzedelerin sıkıntılarını dinleyip mevcut 2.000 liralık maddi yardımın 2.500 liraya yükseltildiğini açıklamıştır.¹⁷¹

İmar ve İskan Bakanı Haldun Menteşeoğlu depremin meydana geldiği Varto'da 13 gün boyunca çeşitli incelemeler yaptıktan sonra 3 Ekim tarihli bir basın toplantısı düzenlenmiştir. Menteşeoğlu yapılan yardım konusunun bazı kişiler tarafından istismara uğratıldığını söylemiştir. Bugüne kadar afet bölgesine 21.500 çadır, 37.691 giyim malzemeleri, 1.088 ton yiyecek malzemesi, 62.642 battaniye gönderildiğini ifade etmiştir. Mevcut tarih itibarıyla 1.380 adet geçici barınma yerinin inşa edildiği, 2.202.820 liralık nakdi bir yardımın yapıldığı, yurtiçinden yapılan yardımların miktarının 23.719.000, yurt dışından yapılan nakdi yardımların miktarının ise 2.848.000 lira olduğunu ifade etmiştir. Menteşeoğlu çeşitli çevreler tarafından felaket söylemleriyle bu durumunun istismar edildiğini ve halkın hükümete karşı kışkırtıldığını belirtmiştir. Ayrıca kendisi tarafından söylendiği iddia edilen “*kendinize uygun hükümet bulun*” sözünün kendisini ait olmadığını ve bunun bir yalan olduğunu ifade ederek bu konuyu araştırmak üzere bir heyetin bölgede incelemelerde bulunacağını ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye İşçi Partisi milletvekillerinin afet yerlerinde Rusya'nın kendileri için 50 milyon lira para yardımında bulunduğunu söyleyerek bu paranın iki katı, olduğunu bu parayı neden istemediklerini belirten ifadeler şeklinde yalan beyanlarda bulunduğunu söylemiştir.¹⁷²

Bakanlar Kurulu 5 Eylül 1966 tarihinde depremzedeler için yapılacak yardımlar konusunu bir karara bağlamıştır. Bu karar doğrultusunda kış mevsimini, afet bölgesinde geçirmek isteyen aileler için geçici barakalar yapılacak, kış

¹⁷⁰ Akşam, 19 Eylül 1966.

¹⁷¹ Hürriyet, 26 Eylül 1966.

¹⁷² Hürriyet, 10 Ekim 1966.

mevsimini burada geçirmek istemeyenler ise İmar ve İskan Bakanlığı'nın belirleyeceği yerlerde taşıma giderleri ve kiralari karşılanmak suretiyle her haneye 500 liranın verilmesi kararı alınmıştır. Ayrıca kışı,afetzedelerin kendilerinin belirleyeceği bir yerde geçirmek isteyenler için ise yine çeşitli ihtiyaçlarda kullanılmak üzere 3.500 lira tahsil edilebileceği kararı alınmıştır.¹⁷³

14 Eylül tarihinde ve saat 23.00'te gerçekleşen 3 şiddetindeki bir artçı deprem neticesinde Karlıova'da bir vatandaş yaşamını yitirmiştir. Havaaların soğumaya başladığı bu coğrafyada geceleri sıcaklık değerleri eksiye kadar düşmesi afetzedelerin şartlarını zorlaştırmıştır. Herhangi bir barınma yeri bulamayan birkaç depremzede de İstanbul'a göç ederek burada kış mevsimini geçirmek istemişlerdi. Burada bekledikleri yardımı bulamayarak, Tophane semtinde terk edilmiş halde bulunan metruk binalar da barınmaya çalışmışlardır.Burada da barınamayacaklarını anlayan aileler daha sonra Adapazarı'nda bulunan akrabalarının yanlarında kalmak için yola çıkmışlardır.

300 civarında Vartolu üniversite öğrencisi 29 Eylül 1966 tarihinde hükümetin kendileri için gerekli ilgi ve alakayı göstermediğini belirterek bir takım protestolarda bulunmuşlardır. Bunun için Hürriyet Meydanı'ndan yola çıkarak Eminönü ve Dolmabahçe istikametinden Taksim'e vararak buraya bir tabut koymuşlardır. Öğrenciler konuşmalarında deprem bölgesinde soğukların baş gösterdiğini, birtakım hastalıkların başladığını, ancak gerekli olan yardımların depremzedelere intikal edilmediğini ifade etmişlerdir.¹⁷⁴

Ekim ayından itibaren geçici iskân yerlerine bazı afetzedeler gönderilmeye başlanmıştır. Yaklaşık 513 kişiden oluşan Düzceli aile Adana'ya, 847 kişiden oluşan 127 aile Eskişehir'e,1.022 kişiden oluşan 184 aile Hatay'a geçici olarak gönderilmişlerdir. Ayrıca çeşitli kamu binalarında birtakım depremzedeler yerleştirilmiş ve buralara soba ve yakacak yardımları yapılmıştır. Afetzedeler için çeşitli ilaç ve sağlık giderleri yine devlet tarafından parasız bir şekilde karşılanmıştır.

Türkiye'nin her yerinden afetzedeler için birçok yardımlar gönderilse de çeşitli ihmaller ve suiistimaller meydana gelmiştir. Öyle ki Kızılay'da görevli birtakım yetkililer yardım malzemelerini çalarken suçüstü yakalanmışlardır. 31 Ekim tarihine kadar bütün barakaların tamamlanacağı taahhüt edilmesine karşı Kasım

¹⁷³ BCA, 030.18.1.2.198.62.15.

¹⁷⁴ Hürriyet, 30 Eylül 1966.

ayında bile birçok baraka tamamlanamamıştır. Daha önce 7 Mart tarihinde meydana gelen depremde Çalbühur ve Tepe köyünde yerle bir olan hanelerin yeniden inşası için yapılan çalışmalar bile bitirilememiştir. Kasım ayı olmasına rağmen birçok depremzede çadırlarda barınmak zorunda kalmışlardır. 18 Kasım 1966 tarihinde CHP Muş milletvekili Nermin Neftçi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Muş Milletvekili Kemal Aytaç felaket bölgesinde çeşitli suüstimallerin ve ihmallerin olduğunu belirtmişlerdir. İmar ve İskân Bakanı Haldun Menteşeoğlu bu vekillerin iddialarının doğru olmadığını ifade etmiştir.¹⁷⁵

Ekim ayının ilk günlerinde afet yerinden 200 civarında öğrenci ülkenin çeşitli vilayetlerine gönderilmiştir. Van'a, Tunceli'ye ve Mardin'e 780 öğrenci gönderilmiştir. 6 Ekim tarihinde Konya, Çanakkale Diyarbakır vilayetlerine ise 750 talebenin gönderileceği bildirmiştir. Ekim ayının 15'inde 2.000 civarında talebenin tamamının yeni okullarında eğitim alacakları taahhüt edilmiştir. Yatılı bölge okullarına 1.801, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne (66 tanesi lise talebesi olmak üzere) 96, sanat ve yapı endüstrilerine 187, ziraat okullarına 38, Trabzon Orman Teknik Okuluna 4, subay okuluna 19, öğretmen okullarına 304, ebe ve kolej okullarına 20, yetiştirme yurtlarına 630 talebe gönderilmiştir. Yine sene sonu itibarıyla 3.132 kadar talebe ülkenin değişik vilayetlerinde okullara ve yurtlara yerleştirilmiştir.¹⁷⁶

Afet bölgesinde hasar çalışmaları bitip çeşitli ödemeler gerçekleşikten sonra halk tarafından bir takım şikâyetler oluşmuştur. Afetzedelerin bir bölümü bu tespitlerin doğru yapılmadığını belirterek yeniden tespitlerin olması gerektiğini istemişlerdir. Bu talep neticesinde yeniden sayım işlemleri yapılmış olsa da bu şikâyetler devam etmiştir. Türkiye İşçi Partisi, Yaşanan bu deprem münasebetiyle hükümet hakkında bir gensorunun verilmesini talep etmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi ise konuyla ilgili bir meclis araştırmasının yapılmasının daha uygun olacağını savunmuştur. Gıyasettin Karaca ve Nermin Neftçi, Meclise önergeyi sunmuşlardır. Konuyla ilgili İsmet İnönü ise mecliste; Anadolu'da yaşayan herkesin yaşanan bu felaket neticesinde üzgün olduğunu, herkesin afetzedelere yararlı olmak için çaba harcadığını, farklı siyasi parti mensubu üyelerinin yer aldığı bir komisyon oluşturulup afet bölgesine gidileceğini, yöre halkının dertlerini dinleyip sorunlarını kalıcı çözümler bulabilmek için gerekli çalışmaları yapacağını hükümetinde onlara

¹⁷⁵ Şark Telgraf, 19 Kasım 1966.

¹⁷⁶ Şark Telgraf, 3 Aralık 1966.

destekte bulunacağını ifade etmiştir. Meclis Araştırma Kurulu, Kasım ayında hükümet tarafından alınan önlemleri ve çalışmaları bölgede tespit etmek ve deprem bölgesinde alınan tedbirlerle beraber yürütülen hizmetleri ve bu bölgenin genel durumu hakkında bilgi toplamak üzere Meclis Araştırma Komisyonu oluşturmuştur.

1959 tarihine kadar devletin afetzedeler için yaptığı yardımlar sınırlı sayıda gerçekleşmiştir. Fakat 1959 yılında afetler kanununun yürürlüğe girmesi itibariyle felaketzedelerin daha fazla yardımdan istifade edilmeleri sağlanmıştır. 19 Ağustos 1966'da meydana gelen depremin ardından vatandaşların bir bölümü önceki uygulamalara dayanarak hasar tespiti çalışmalarını ciddiye almamışlardır. Hükümetin afetzedeler için söylediği vaatleri gerçekleştirmeyeceği inancı hakim olmuştur. Afetzedeler yapılan çeşitli yardımlardan faydalanmaya başladıktan sonra bu fikirleri değişmiş hasar tespitlerine itirazlarda bulunmaya başlamışlardır. Nitekim evleri hasar görmeyen bazı vatandaşlar da evlerini hasarlı göstermek istemişlerdir. Yine bazı geniş aileler, çekirdek aile tipine bürünerek daha fazla yardımdan istifade etme girişiminde bulunmuşlardır. Böylesi durumların önüne geçmek için 1964 tarihinde Köyİşleri Bakanlığı, inşa edilen evlerin sayısını esas alarak hane adedini belirlemeye çalışmıştır.

1967 tarihinin Ocak ayında depremzedelerin durumları şöyledir:

- 1- Depremin vuku bulduğu Varto'da kalmayı tercih edenler, aile nüfus sayısına göre 20 ile 40 metrekare arasındaki geçici barakalarda iskân edilmiştir. Kışın çetin geçtiği coğrafyada bu barakalarda yaşamak oldukça güç bir hale gelmiştir. Bu ailelere çeşitli yiyecek yardımları verilmiş ancak bu yiyecek yardımlarının sadece bir ay yeterli olabileceği tespit edilmiştir.
- 2- Para yardımı alan afetzedelerden bazıları kışı geçirmek için İstanbul'a göç etmişlerdir. İstanbul'a giden depremzedeler Silahtar, Gültepe ve Çağlayan'da bir takım odalar kiralayarak buralarda kalmaya başlamışlardır. Bazıları ise kışı çadırlarda geçirmiştir. Verilen 2.500 liralık nakdi yardım, bütün ihtiyaçları karşılamakta eksik kalmıştır.
- 3- Hükümet tarafından geçici bir şekilde iskân edilenler Hatay, Adana, Eskişehir, Mersin gibi vilayetlere yerleştirilmişlerdir. Bu depremzedeler için barınma problemi çözülmüş fakat geçimlerini sağlayacak herhangi bir yardımda bulunan olmadığından bu kişiler çalışmak zorunda kalmışlardır. Bu dönemde iş bulmak oldukça zor bir hale

gelmiştir. Bu durum Meclis Araştırma Komisyonu'nun raporlarında bu şekilde ifade edilmemiş olup, raporda afetzedelere yapılan yardımlar neticesinde vatandaşların hallerinden memnun olduğu ve yardımların yeterli olduğu ifade edilmiştir.

Böylesine büyük bir felaketin yaşanmasının ardından bir yıl geçmesine rağmen halk deprem korkusunu üzerinden atamamıştır. Öyle ki bazı evler tamir edilmesine rağmen vatandaşlar yine de çadırlarda uyumayı tercih etmişlerdir. Çadırlarda kalan vatandaşlar ise evlerinin kapısını açık bırakarak uyumaya çalışmışlardır. Bir yıl sonra hükümet felaketzedeler için dağıtılan çadırları geri toplamak istese de, vatandaşlar yeni bir depremin olabileceği endişesiyle çadırlarını teslim etmek istememişlerdir.¹⁷⁷

Depremin yaşamasından birkaç yıl sonra ise Varto'nun yüzü oldukça değişmiştir. Yeni konutlar ve yollar inşa edilmiş, birçok çarşı ve dükkânın temelleri atılmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen birçok vatandaşın konut problemi uzun sürmüş bu konutların teslimi zaman almıştır.

3.4 1976 Van-Muradiye Depremi

24 Kasım 1976 tarihinde Van'ın Muradiye ilçesinde bir deprem meydana gelmiştir. Öyle ki bu deprem sadece Muradiye'de değil Van'a bağlı diğer ilçelerinden Erciş, Özalp, Çaldıran ilçelerinde de etkili olduğu gibi çevre illerden de hissedilmiştir. Kandilli Rasathanesi verilerine göre 1939 yılında yaşanan Erzincan depreminden sonra meydana gelen en büyük depremlerden biri olarak ifade edilmiştir. Bu deprem sadece yer sarsıntısı değil, yer sarsıntısına ek olarak bazı hanelerde sobaların devrilip bu sebeple yangınların oluşmasına ve zayıatın artmasına sebebiyet vermiştir.¹⁷⁸ Depremin ardından çok sayıda afetzedenin yaralarını sarmak için kısa bir süre içerisinde hızlı ve planlı davranma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Ancak enkaz kaldırma çalışmalarının uzaması bu zayıatın artmasına neden olmuştur. Van İmar Müdürlüğü'nden yapılan açıklamalarda depremin hemen ardından bölgede akaryakıt sıkıntısının yaşandığı açıklanmıştır. Van Vali Yardımcısı Burhan Yavuz Yılmaz de şehir merkezinde büyük bir akaryakıt sıkıntısının olduğunu belirtmiş, bu sıkıntının giderilebilmesi için de Enerji ve Tabii Kaynaklar

¹⁷⁷ Şark Telgraf, 2 Ağustos 1967.

¹⁷⁸ Barış, 27 Kasım 1976.

Bakanlığı'nın Batman'dan çıkartılan akaryakıtların, öncelikle Van tankerlerine verilerek kendilerine bir öncelik tanınmasını istemiştir.¹⁷⁹ Öte yandan depremin vuku bulduğu bu bölgede enkaz kaldırma birimlerinin eksikliği büyük bir problem teşkil etmiştir. Bu sorunun çözümü için de Erzincan ve Erzurum'daki istihkâm birlikleri afet bölgelerine yönlendirilmiştir. CHP Van Milletvekili İhsan Bedirhanoglu arama kurtarma faaliyetlerinin yeterli derecede olmadığını belirtmiş hatta afetzedelerin kendi imkânlarıyla akrabalarının cenazelerini kendileri çıkarmaya çalıştığını ifade etmiştir.¹⁸⁰

Depremin haber alınmasının ardından başta Kızılay olmak üzere bazı kuruluşlar yardım faaliyetleri için harekete geçmişlerdir. Ancak bulunduğu coğrafya itibariyle sıcaklıkların gece itibariyle sıfırın altına indiği bu bölgede yoğun kar ve yağmur yağışları gönderilen yardım malzemelerinin köylere iletilmesinde engel teşkil etmiştir. Muradiye ilçesinde deprem sebebiyle elektrik hatlarının kopması, şehrin büsbütün karanlığa bürünmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca şehre ait içme suyu şebekesi hasar aldığı için şehir susuz kalmıştır. Bu şiddetli deprem neticesinde Türkiye-İran yolu kullanılamaz hale gelmiş ve büsbütün trafiğe kapatılmıştır. Bölgeye gönderilen yardım malzemelerinin sekteye uğramadan devam ettirilebilmesi için ulaşım önemli bir unsur haline gelmiştir. Ulaştırma Bakanlığı Nahit Menteşe, Van Havaalanı'nın, 24 saat esasına dayanarak uçuşa açık olacağını ifade etmiştir. Ulaşımın sağlanamadığı köylerde askeri helikopterler vasıtasıyla bölgeye yiyecek malzemeleri yardımı yapılmıştır. Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu iki günlük süre zarfında, 10 nakliye uçağının bölgeye gönderileceğini bildirmiştir. Bütün bu çabalar neticesinde Van Valiliği 28 Kasım 1976 tarihinde ulaşılamamış, haber alınmamış herhangi bir köyün bulunmadığını ancak bu tarihte haber alabilmiştir.¹⁸¹

Depremin Ankara'da duyulmasından sonra Başbakan Süleyman Demirel; devlet gücü ve şefkati ile bu yaraların kapatılacağını söylemiştir. Depremden bir sonraki gün hükümet adına Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu ve İmar ve İskân Bakanlığı Nurettin Ok afet bölgesinde bir dizi incelemelerde bulunmak üzere Van'a gitmiş, felaketzede vatandaşların yaralarına merhem olmaya çalışmışlardır. Hükümet depremzedelerin yanında olduğunu onlara hissettirmek ve acılarını

¹⁷⁹ Barış, 27 Kasım 1976.

¹⁸⁰ Milliyet, 1 Aralık 1976.

¹⁸¹ Milliyet, 29 Kasım 1976.

paylaşmak için ilerleyen günlerde de Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan ve bazı bakanları göndermiştir. Devlet erkânının desteğini yakından hissetmek afetzedelere bir nebze moral kaynağı olmuştur.¹⁸²

İnsanoğlunun çaresiz kaldığı böyle bir doğal afet neticesinde sağlık faaliyetleri ve tıbbi yardım gerekliliği öncelikli konularından birini teşkil etmektedir. Muradiye depremi neticesinde de sağlık faaliyetleri büyük bir gereklilik arz etmiş, ancak afet bölgesinde sağlık hizmetleri tam teşekküllü olarak gerçekleşmemiştir. Konuyla ilgili Van Devlet Hastanesi'ne ait bir bölüm yerle bir olmuştur. Hatta hastanenin bu bölümünün çökmesi sonucunda 4 hasta yaşamını yitirmiş 30 hasta ise depremde kaynaklı sebepten dolayı yaralanmıştır. Deprem meydana geldiği ilk anlardan itibaren maalesef sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğu görülmüştür. Bu durumu gazeteler Muradiye'de yaklaşık 3.000 hastaya, sadece 4 doktorun ilgilenebildiği haberini yapmışlardır.¹⁸³ TRT de yayınlarına sık sık ara verip, depremzedeler için kan bağışının yapılması gerektiğini bildirmiştir. Bütün yurttan yankı bulan bu çağrı, halk tarafından ilgi görmüş ve kan bağışında bulmak üzere uzun kuyruklar oluşturulmuştur. Deprem neticesinde ağır olarak yaralanan bazı depremzedeler, uçakla Ankara'ya sevk edilmiş ve GATA'da tedavi görmeye başlamışlardır. Sağlık yetkilileri salgın hastalıkların önüne geçmek için bölge halkını aşılama yoluna gitmişlerdir. Ayrıca vatandaşlar deprem sonrası edindikleri yeni barınma yerlerinin çok temiz olmadığını ifade ederek tifüs, kolera gibi hastalıkların baş göstermesinden korktuklarını belirtmişlerdir. Afet bölgesindeki yetkili idarecilerden, kendileri için bir hamamın inşa edilmesini isteyen vatandaşlar, tehlikenin bu şekilde ortadan kaldırılabilceğini ifade etmişlerdir. Maalesef kısa bir zaman sonra afet bölgelerinde yaşayan halk çadırlarda barındıkları için özellikle de çocuklarda bir takım bağırsak enfeksiyonu ve nezle gibi hastalıklar ortaya çıkmıştır. Yapılan muayenelerde afet bölgesinde 2.024 civarında hasta tespit edilmiş ve bunlardan birçoğunun üst solunum enfeksiyonundan şikayetçi oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca hastaların çoğu çocuklardan oluşmaktadır.

Kış mevsiminin çetin geçtiği coğrafyada herhangi bir barınma yeri olmayan depremzedeleri en çok sıkıntıya düşüren konulardan biri de çocuklar olmuştur.

¹⁸² Milliyet, 2 Aralık 1976.

¹⁸³ Milliyet, 26 Kasım 1976.

Özellikle köylerde yaşayan ve açıkta olan vatandaşlara çocukları büyük bir yaşam mücadelesi vermişlerdir. Muradiye ye bağlı Üçgöz ve Sarıçimen köylerinin muhtarları barınacak herhangi bir yeri olmayan bazı ailelerden yedi çocuğun soğuktan donarak vefat ettiğini bildirmişlerdir.¹⁸⁴Olayın haber alınmasından birkaç gün sonra ise Alakaya köyünde bir çocuğun soğuktan donarak vefat ettiği haberine ulaşılmıştır.¹⁸⁵Devlet yetkilileri, sürekli meydana gelen bu ölüm haberlerinden sonra afetzedelerin barınma problemini çözebilmek ve vatandaşları soğuktan korunabilmesi için çeşitli yakacak malzemeleri göndermeye başlamışlardır. Nitekim Bingöl ve Bitlis Orman İşletmeleri 5.000 ster odunu bölgeye göndermiş,ilaveten 6.000 ton odunda çevre illerden tahsis edilerek afet bölgesine gönderilmiştir.¹⁸⁶

Afetzedelerin yakacak problemleri kadar önemli olan başka bir problemi ise halkın soğuktan korunabileceği, herhangi bir yerde geçici de olsa barındırmaları olmuştur. Konuyla ilgili Van Kolordu Komutanlığı'nın Genelkurmay başkanlığına ilettiği raporda açıkta kalan halkın, soğuktan olumsuz etkilenebileceği, yeterli derecede yardım malzemelerinin de bölge halkına ulaşamadığı göz önünde bulundurularak depremzedelerin daha sıcak olan vilayetlere nakledilmelerinin daha sağlıklı olacağı bildirmiştir. Gönderilen bu rapor Ankara'dan da desteklenince, hükümet kısa bir süre zarfında depremden etkilenen halk için Anadolu'nun sıcak bölgelerindeki tatil beldelerine sevk edilmesi kararı almıştır. Ayrıca Güneydoğu ve güney bölgelerindeki devlet üretme çiftlikleri de depremedelere tahsis edilmiştir. İlk etapta Çaldıran ve Muradiye ilçelerinde barınma problemi yaşayan felaketzedeler, Van merkezde bulunan askeri ve resmi dairelere yerleştirilmeleri uygun görülmüştür. Van Valiliği yaptığı anonslarda afetzedelerin Van Merkez'e yerleştirilerek resmi kurum ve okullarda kalabileceğini duyurmuştur. Depremin ardından 18 ile 65 yaş arasındaki vatandaşların afet bölgesinde çalışabileceklerini bildiren Valilik, bütün memurların görev yerlerinde zorunlu bulunmaları gerektiğini bildirmiş, bu karara uymayanların da gerekli yasalar çerçevesince cezalandırılacağını bildirmiştir.¹⁸⁷ Evleri yerle bir olan vatandaşlar için, kış mevsimini daha sıcak bölgelerde geçirmek isteyen afetzedelere, her aile için 5 ay süreyle 1500 ile 1700 TL arası bir aylık

¹⁸⁴ Milliyet, 28 Kasım 1976.

¹⁸⁵ Milliyet, 2 Aralık 1976.

¹⁸⁶ Akşam, 12 Aralık 1976.

¹⁸⁷ Akşam, 29 Ksım 1976.

bağlanmış, İmar ve İskân Bakanı Nurettin Ok tarafından bu haber afetzedelere bizzat ulaştırılmıştır.¹⁸⁸Bu haberin ardından Başbakan Süleyman Demirel, Bakanlar Kurulu toplantısının ardından bir açıklama yaparak, depremin haber alınmasının ardından bölge için yapılması gereken her şeyin yapıldığını ifade etmiştir. Afetzedelerin kış mevsimini nasıl atlatabileceği ve bölgedeki mevcut hayvanların durumunun nasıl olacağı konuları üzerinde çeşitli açıklamalarda bulunan Başbakan Süleyman Demirel, yerleşimin yoğun olduğu bölgeler için soğuk kış iklimine dayanıklı 1.100 çadırın afetzedelerin hizmetinde olduğunu iletmış, 7.000 vatandaşın çevre illere nakledildiğini ifade ederek 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'na kadar 8.000 konutun depremzedelere teslim edilerek çetin geçen kış mevsimini başka bölgelerde geçirmek isteyen vatandaşlar için de 1500 lira tutarında bir nakdi paranın gönderileceğini söylemiştir.¹⁸⁹

Van Valiliği başka şehirlere göç etmek isteyenlerin bu haklarını kullanabilmeleri için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Van Valisi Ahmet Tosun başka şehirlere gitmek isteyen vatandaşların gitmek istedikleri yerlere ulaşımını sağlamak için kutsal topraklardan Van'a dönen otobüslerin kullanılabilceğini açıklamıştır. Nitekim bölge halkının büyük bir bölümünün geçim kaynağı hayvancılık olduğu için birçok depremzede buradaki hayvanlarını bırakıp herhangi bir bölgeye göç etme seçeneğini kullanmamışlardır.

Deprem sonucunda anne ve babasını kaybetmiş olan kimsesiz çocukların çeşitli yerlerde barındırılması hususu da büyük bir titizlikle takip edilmiştir.Çeşitli illerden gelen teklifler, çaresiz bir durumda olan birçok çocuğa umut olmuştur. İzmir'de Vali Yardımcısı Fuat Bilgin bu kimsesiz çocuklar için, İzmir'deki çocuk yuvalarında 120 kişilik bir kontenjanın ayrıldığını açıklamıştır. Ayrıca Balıkesir Çocuk Esirgeme Kurumu 50, Gaziantep Valiliği 70 çocuğun barındırabileceğini yetkililere iletmıştır.

Ana geçim kaynağı hayvancılık olan depremzedelerin kayıplarının maddi açıdan da çok büyük olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca depremin vuku bulduğu civarlarda hırsızlık olayları baş göstermiş, depremzede halkın hayvanlarının kaçırılarak İran'a götürülüp orada satıldığı iddiaları ortaya çıkmıştır. Bölge halkının maddi kayıplarını bir nebze azaltmak için Diyarbakır Veteriner

¹⁸⁸ Milliyet, 7 Aralık 1976.

¹⁸⁹ Milliyet, 10 Aralık 1976.

Hekimler Odası Başkanı Ersen İlçin, yöre halkının elinde bulunan hayvanların devlet tarafından gerçek değerinde alınmasını talep etmiştir. Bu yolla devlet tarafından satın alınan hayvanlar hem değerinin altında satılmayacak hem de bölge halkının zararı kısmen azaltılmış olacaktır. Bu öneri hükümet gündemine de gelmiş ve kısa bir süre sonra afetzedelere ait hayvanların hem barınma problemlerini çözen hem de hayvan alımlarını gerçekleştiren bir kararname çıkarılmıştır. Bu konuyla ilgili açıklamalarda bulunan Çalışma, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Şevket Kazan, bölgede bazı tüccarların hayvanları toplayarak düşük fiyatlara satın almalarının önüne geçtiklerini belirtmiştir. Bakan Kazan bu yöntemle afetzede halka ait 12.000 civarında hayvanın Suriye'ye götürülmek üzere alıkonulup, Van Veteriner Müdürlüğü tarafından tespit edilip geri alındıklarını ifade etmiştir. Ayrıca açıklamalarına devam eden Bakan Kazan, afetzedelerin hayvanlarının satın alınması için Ağrı'ya 2 milyon lira Van'a ise 55 milyon liralık bir paranın avans olarak gönderildiğini iletmiştir.¹⁹⁰ Bu konuyla ilgili yapılan başka bir açıklamayı ise hükümet adına Köy İşleri Bakanı Vefa Poyraz yapmıştır. Bakan Poyraz afet bölgesinde hayvan barınaklarının yapımına başlandığını bildirmiştir. Bu açıklamalar son derece önemli olup afetzedelerin kendilerine dağıtılan çadırlarda hayvanlarını barındırma sorunu ortadan kaldırmıştır.¹⁹¹ O dönemlerde afetzedelere ait 800.000 civarında hayvanın olduğu tespit edilmiştir. 8. Kolordu Komutanı Korgeneral Fevzi Aysun kış şartlarının çetin geçtiği bu coğrafyada hayvanların soğuktan ölmelerini önlemek amacıyla yeraltı ağıklarının yapılmasını önermiştir. Karayolları Müdürlüğü'nce de daha önce belirlenen yerlere büyük ağıklar yapılmış ve bu yerlere afetzedelerin mevcut olan hayvanları yerleştirilmiştir. Öte yandan devlet tarafından hayvan satın alma işlemleri devam ettirilmiştir. Hükümet tarafından satın alınması planlanan 20.000 hayvandan yaklaşık 16.000'inin satış işlemi kısa bir sürede bitirilmiştir.¹⁹²

Daha önce meydana gelen depremlerde olduğu gibi bu depremin oluş sebebi ile ilgili de çeşitli iddialar ortaya çıkmıştır. Biyofizik Araştırma Derneği Başkanı Gültekin Caymaz tarafından yapılan yazılı açıklamada bu depreme havadaki voltajların yükselmesinin neden olduğu ileri sürülmüştür. Gültekin Caymaz bu

¹⁹⁰ Milliyet, 1 Aralık 1976.

¹⁹¹ Milliyet, 10 Aralık 1976.

¹⁹² Milliyet, 15 Aralık 1976.

açıklamalarla birlikte 8 ile 10 Aralık tarihleri arasında havadaki voltajın daha da artabileceğini, bu sebeple yine bir depremin olabileceğini iddia etmiştir. Biyofizik Araştırma Derneği Başkanı'nın açıklamalarına cevap olabilecek yanıt ise İstanbul Sular İdaresi Genel Müdürü Mühendisi Gültekin Oktay'dan gelmiştir. Oktay, depremin önceden tahmin edilebileceği ve tespit edilebileceği ile ilgili dünyaca birçok çalışma yapılmasına rağmen bunun tespitinin şu an için mümkün olmadığını ve böyle bir aletin henüz icat edilmediğini bildirmiştir. Oktay, açıklamalarının devamında bu tarz depremlerin meydana gelme nedenin bütün ana hatlarıyla incelenmesini gerektirecek tam teçhizatlı bir merkezin kurulmasının gerektiğini ve bazı ülkelerde bu konuyla ilgili ciddi araştırmaların yapıldığını, Türkiye'de de bu alanda çalışmalar yapabilecek millî bir deprem komitesinin var olduğunu ve bu komitenin çalışmalarını sürdürdüğünü ifade etmiştir. Bu konuyla ilgili farklı bir iddiada Van depremine Sovyetler Birliği'ndeki nükleer çalışmalarının sebebiyet vermiş olabileceği hakkındaki düşüncelerdir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nde görev yapan jeologlar ve üniversite elemanları, Fen Fakültesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü'nde görev yapan jeologlar ve üniversite elemanları Sovyet Rusya tarafından yapılan böyle bir denemenin Van depremi ile ilgisinin olabileceğini belirterek böyle bir patlamanın yer altında bulunan bazı fay hatlarını harekete geçirebileceğini ifade etmişlerdir.¹⁹³

Bu tarz iddialar sürekli gündeme gelse de bütün çevreler tarafından hemfikir olunan konu Türkiye Jeoloji Kurumu Başkanı Tahir Öngör'ün de ifade ettiği üzere Türkiye'de deprem afetine yönelik olarak yapılan çalışmaların yetersiz olması ve bu konuda hükümetler tarafından ayrılan ödeneklerin azlığıdır. Yaşanan depremler neticesinde çok sayıda insanın hayatını kaybettiği Türkiye'de kapsamlı bir sismograf haritasının çizilmesi gerektiğini ifade eden Jeofizik Profesörü Nafi Toksöz Türkiye'de yer alan fay hatlarının haritasının tespit edilmesinin çok önemli olduğunu söylemiştir. Hali hazırda başka ülkelere toplanan ve sayısı 20 civarında olan kayıt istasyonlarının en az 100 civarında olmasının ve bunların özellikle de Anadolu'da fay hayatlarının yoğun geçtiği Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kullanılmasının önemli olduğuna işaret etmiştir.¹⁹⁴

¹⁹³ Barış, 8 Aralık 1976.

¹⁹⁴ Milliyet, 11 Aralık 1976.

Toksöz Ayrıca deprem sonrasında halkın daha çok çeşitli eğitimlerle bilinçlendirilmesine ve ülkemizin gerçeği haline gelen bu afetin mekteplerde ayrı bir ders olarak eğitiminin verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. O dönemlerde basında da Profesör Nafi Toksöz'ün söylemiş olduğu bu hususlar ve yapılması gereken bilimsel çalışmalarla birlikte kayıt istasyonlarının kurulması önerisi geniş yankı bulmuştur.¹⁹⁵

Yine o dönemlerde yapılan bir habere göre Van depreminin yaşandığı aya ait uzaydan çekilmiş fotoğraflar 17 ay öncesinden tespit edilmiş ve Van civarını gösteren bu fotoğraflar NASA tarafından 1975 yılının Haziran ayında çekilmiş, ABD tarafından MTA'ya iletilmiştir. Ayrıca iletilen bu fotoğraflarda elde edilen verilere göre ileride yine depremlere sebebiyet verebilecek altı tane fayın şu an olgunlaşmakta olduğu bilgisi verilmiştir. Ancak haberin devamında bu faydaları ilerleyen zamanlarda birbirinden kopmasıyla oluşabilecek depremlerin ne zaman ve kaç şiddetinde olabileceği ile ilgili tahminler çeşitli aygıtlar tarafından saptanabileceği bilgilerine yer verilmiştir.¹⁹⁶

Bilim ve akıl öncülüğünde yapılacak çalışmalarla doğal afetlerin yol açtığı büyük tahribatlar insanoğlunun kaderinin olamayacağını, siyasi partiler sürekli olarak dile getirmişlerdir. Öte yandan siyasi partilerin yaşanan depremler sonrasında afetzedeler için kimseyi aç veya açıkta bırakmadıklarını söylemeleri tepkilere neden olmuştur. İzmir İnşaat Mühendisleri Odası yayınlamış olduğu bir bültende, yaşanan bu tarz büyük afetler neticesinde uzman elemanların görüş ve beyanlarına müracaat edilmemesinden duydukları üzüntülerini ifade etmişlerdir. Bu duygularını ifade ederken de yapılan şehir planlarında tekniğin ve bilimin göz ardı edildiği iletilmekle beraber ayrıca Türkiye'deki şehirleşmelerin bilim ve teknik doğrultusunda değil çeşitli arsa spekülâtörlerinin ve yapı fırsatçılarının tekelinde olduğu ifadelerinde bulunmuşlardır. Bu konuyla ilgili bir başka serzenişi, Yaşar Aysev köşe yazarlığını yaptığı Barış gazetesinde dile getirmiştir. Bu köşesinde yeryüzünün gazabı başlığı altında ifade ettiği yazısında Türkiye'deki inşaat sektörünün sağlıklı bir şekilde ilerlemediğini, inşaatları mühendislerin değil de parası olanlarla inşaat işçilerinin bir araya gelip evler inşa ettiklerinden yakınmıştır.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Milliyet, 13 Aralık 1976.

¹⁹⁶ Milliyet, 13 Aralık 1976.

¹⁹⁷ Barış, 25 Kasım 1976.

Van ilinde vuku bulan bu depremin haber alınmasının ardından Ankara Kızılay şubesi deposundan 2.000 battaniye, 500 çadır, 2 seyyar mutfak sağlık ekipleri ile birlikte hemen afet bölgesine ulaştırılmıştır¹⁹⁸ Ayrıca Kızılay, Erzurum'daki şubesinden, çok sayıda battaniye ve 500 çadırı Muradiye ve Erciş ilçelerine göndermek üzere sevk etmiştir. Bu yardımlar depremin haber alınmasının ardından gönderilen ilk yardımlardır. Depremden birkaç gün sonra Kızılay Başkanı Recai Ergüder yaptığı bir açıklamada 48 saat içerisinde 25.000 battaniye, 11.000 çadırın Van ve çevresine nakledildiğini bildirmiştir. Ayrıca afetzedelerin beslenme problemini gidermek için çeşitli aş ocaklarının da günlük ortalama 8.000 kişiye yemek dağıttığını ifade etmiştir. Van depremi Anadolu'nun diğer vilayetlerinde de müthiş bir yardımlaşma duygusunu vatandaşlarda uyandırmıştır. Resmi daireler, çeşitli sivil toplum kuruluşları, şirketler ve vatandaşlar Anadolu'nun diğer ucunda yaşanan bu felaket karşısında kayıtsız kalmamış, afetzedelerin böyle bir gününde yanlarında olduklarını hissettirmişlerdir. Konuyla ilgili basın yayın organları da çeşitli yardım kampanyaları başlatmıştır, BP Petrolleri Şirketi 25.000, Mobil Oil Türk Petrol Şirketi 350.000, Selahattin Beyazıt 500.000 TL bağışlarda bulunmuşlardır. Merkez Bankası 1 Milyon, İlkokul Öğretmenleri Sağlık Ve Sosyal Yardım Sandığı afetten etkilenenler için 2 milyon, Kayseri Yardım Komitesi ayni ve nakdi yardımları ile birlikte 500.000 TL, Ankara Sanayi Odası 500.000 TL yardımlarda bulunmuşlardır. İstanbul Valisi Namık Kemal Şentürk liderliğinde oluşturulan yardım komitesi ise toplamda 2 milyon 600 bin lira para toplamıştır. Daha sonra giderek artan bu kampanyalara başka kurumlarda dahil olmuştur. Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası 100.000, İstanbul Sanayi Odası 1 milyon, Türk Gıda İş Sendikası 500.000, Türkiye Emlak ve Kredi Bankası 500 bin, Şeker İş 250.000, Adana Ticaret Odası 50 000 liralık yardım faaliyetlerinde bulunarak afetzedelere ulaştırılmak üzere göndermişlerdir. Yardım faaliyetlerine çeşitli cemiyet ve vakıflarda katılmışlardır. İlim Yayma Vakfı, Şişli Camii Şerif Vakfı, İlim Yayma Cemiyeti, İbnülemin Mahmut Kemal İnal Vakfı gibi vakıflar yardım kampanyasına dahil olarak 500.000 lira yardımda bulunmuşlardır. Türk Hava Yolları Genel Müdürlüğü afet bölgelerine ulaştırmak üzere gönderilecek olan yardım malzemelerini ücretsiz bir şekilde bölgeye nakledeceğini duyurmuştur. Ayrıca bazı

¹⁹⁸ Barış, 25 Kasım 1976.

bankalar deprem bölgesindeki vatandaşların borçlarının belirli bir süreyle ertelenebileceğini bildirmişlerdir.¹⁹⁹

Ziraat Bankası ayrıca 2 milyon TL bağışta bulunmuştur. Diğer bankalardan da çeşitli bağışlar yapılmıştır. Etibank tarafından bir buçuk milyon, Akbank'tan 2 Milyon, Yapı Kredi Bankasından 1 milyon tutarında bağışlar yapılmıştır. Yardım faaliyetlerine özel sektörde dahil olmuş ve büyük oranda nakdi yardımlar toplanmıştır. Konu ile ilgili Shell Petrolleri Genel Müdürlüğü Kızılay aracılığıyla, afetzedelere ulaştırılmak üzere 500.000 civarında bir yardımda bulunmuştur.²⁰⁰

Van Valiliği tarafından açıklanan verilere göre 30 Kasım 1976 tarihi itibarıyla yurtdışı da dahil olmak üzere ülke genelinden 45.000 battaniyenin, 73 ton gıda malzemesinin, 17.000 çadırın ve 873 balya yiyecek malzemelerinin afetzedelere ulaştırıldığı iletilmiştir. 1 Aralık 1976 tarihinde basın yoluyla elde edilen bilgilere göre Erzurum ilinde Vali başkanlığında bir yardım komitesi kurulmuş ve bu komite depremzedeler için çeşitli giyecek ve yiyecek malzemelerini toplamıştır. Aynı gün belirtilen başka bir haberde ise Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından açılan hesaba yapılan yardımların 2 milyona ulaştığı iletilmiştir.²⁰¹ Bir sonraki gün ise yapılan haberde Ankara ahalisi tarafından depremzedeler için toplanan yardım miktarının 18.500.000 liraya ulaştığı bilgileri paylaşılmıştır.²⁰² Ankara Valisi Durmuş Yalçın bu miktarın kısa bir zaman sonra 20 milyonu aşacağını temenni ettiğini iletmıştır. Bu arada daha önce başka yerlerde yapılan organizasyonlardan biri olan futbol organizasyonları tertip edilmiş ve buralardan elde edilen gelirler depremzedelere bağışlanmıştır. Bu futbol turnuvalarında maçların Eskişehir, Ankara, İzmir, Adana ve Trabzon'da oynanacağı iletilmiştir.

Anadolu'da yapılan yardımlar kadar dış ülkelerden de afetzedelere ulaştırılmak üzere çeşitli yardımlar yapılmıştır. Çeşitli uluslararası radyolar depremi haber olarak iletmışlerdir. ABD Başkanı Rodlph Ford, İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi, İngiltere Başbakanı Callaghan, Almanya Devlet Başkanı Walter Scheel, Pakistan Başbakanı Butto, NATO Genel Sekreteri Luns, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Walddheim, yaşanan bu felaket münasebetiyle başsağlığı

¹⁹⁹ Milliyet, 26 Kasım 1976.

²⁰⁰ Akşam, 28 Kasım 1976.

²⁰¹ Akşam, 1 Aralık 1976.

²⁰² Akşam, 2 Aralık 1976.

mesajlarına iletmişlerdir.²⁰³ Bu başsağlığı mesajlarının devamında birçok yardımlarda bulunmuşlardır. Öyle ki bölgeye gönderilen malzemelerin çok çeşitli olması afetzedelerin her türlü ihtiyacına yönelik olup yeterli olmaktadır. Hollanda tarafından 75.000florin ve 5.000 battaniye, Avustralya tarafından 1.171 battaniye, İsviçre'den ise yaklaşık 300 kişilik prefabrik inşaat malzemeleri gönderilmiştir. Yine Almanya Kiliseler Birliği tarafından 200 bin Mark ile birlikte çeşitli uluslararası kuruluşlardan 40 bin lira yardım gönderilmiştir. Alman Hükümeti ve İtalya Hükümeti, gönderdikleri ikişer uçakla 15.000 kişilik sargı bezi ile birlikte 10.000 battaniyeyi afetzedelerin kullanımı için bölgeye göndermiştir. İngiltere tarafından 100 battaniye, ABD tarafından ısınma malzemelerinin içinde yer aldığı 1.000 çadır bölgeye gönderilmiştir. Yine ABD Elçiliği tarafında 418.000 lira, Alman hükümetinin yapmış olduğu yardımların dışında Berlin Senatosu tarafından 75.000 lira, Suudi Arabistan tarafından 80 milyon lira, Avrupa Yatırım Bankası tarafından 500 bin lira tutarlarında para yardımları yapılmış olup, Almanya Kızılhaçı tarafından da 6 ton giyim eşyası gönderilmiştir.²⁰⁴

İran Şahı tarafından Güneş Derneği ve Kızılaslan dernekleri 2 uçak ile 1.000 adet battaniye, 500 çadır, 15 ton süt tozu, 500 yatak ve çok sayıda ilaç malzemelerini deprem bölgesine göndermiştir. İran tarafından yapılan bu yardımların dışında bu dernekler aracılığıyla ayrıca deprem bölgesine 500 bin dolarlık bir bağış daha gerçekleştirilmiştir. Kıbrıs Türk Ticaret Odası tarafından da 250 bin liralık bir bağışta bulunulmuştur. Depremin haber alınmasından birkaç gün sonra Kıbrıs Kızılay Cemiyeti Çocuk Esirgeme Kurumu, diğer depremlerde yaşandığı gibi hayatını kaybeden vatandaşların çocuklarından 60 kişiyi kendi yurtlarında barındırma kararı almıştır. Bu karar neticesinde 30 kız çocuğu ve 30 erkek çocuğu adaya yerleştirilmiştir. Bütün dünya gibi Ortadoğu'nun da afete kayıtsız kalmadığını söyleyebiliriz. Ortadoğu ülkesi olan ve Türkiye'ye komşuluk yapan Irak iki uçak dolusu gıda maddeleri, çadır ve 1 adet treni Türkiye'ye yollamıştır. Konu ile ilgili hükümetin yaklaşık bir milyon dolar civarında ilaç yardımı ve gıda yardımı yapacağı da iletmiştir.²⁰⁵

²⁰³ Milliyet, 26 Kasım 1976.

²⁰⁴ Milliyet, 28 Kasım 1976.

²⁰⁵ Barış, 1 Aralık 1976.

Depremın meydana geldiği yıllarda Kıbrıs meselesi münasebeti ile ilişkilerin kopma noktasına geldiği Yunanistan da bu depreme karşı kayıtsız kalmamıştır. Yunanistan hükümeti Yunan hava kuvvetlerine ait 4 nakliye uçağı ile 42 ton malzemenin deprem bölgesine ulaştırılmasını istemiştir. Bu malzemeler 2.500 battaniye ve 300 çadırdan oluşmaktadır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Yardım Fonu ve diğer ülkeler de yardım faaliyetlerinde bulunmuşlardır. İsviçre tarafından yaklaşık 300 kişinin kalabileceğı şekilde 12 prefabrik ev, 2.000 battaniye ve 100 çadır gönderilmiştir. Federal Almanya tarafından soğuk kış imkânlarına dayanıklı değişik türlerde olan 470 çadır, 4.000 adet iş kıyafeti, 700 adet kar elbisesi, 200 torba, 4.000 adet giyecek, 175 uyku tulumu ve 5.400 adet battaniye gönderilmiştir. Avustralya tarafından 1.000 adet battaniye, Belçika tarafından 2.000 battaniye ile birlikte 1milyon Frank, Danimarka tarafından 5.000 Kron ile çok sayıda çadır ve battaniye yardımları yapılmıştır. Ayrıca İsveç tarafından farklı türde yardım malzemeleri, İngiltere tarafından ise 10.000 adet battaniye ve 50 çadır gönderilmiştir.²⁰⁶

Deprem münasebetiyle ülke dışından yapılan yardımların en büyüklerinden biri ABD tarafından yapılmıştır. Başkan Gerald Rodolph Ford, Ticaret Bakanı Richardson başkanlığında 20 kişilik bir komiteyi afet belgesine yani Türkiye göndermiştir. Daha sonraki zamanlarda ise ABD'nin yardımları yine devam etmiştir. ABD tarafından çokça bilinen Senatör Edvard Kennedy, Türkiye'de yaşanan bu acı verici felaket sebebiyle 10 milyon dolar civarında bir nakdi yardımın yapılması için kongreye bir kanun tasarısı vereceğini ifade etmiştir. Ayrıca Kennedy Amerika Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın daha önce de iki buçuk milyon dolar civarında bir nakdi yardımda bulunduğunu söylemiştir. Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılan bütün bu yardımlara ek olarak Almanya'daki üslerinden havalanan uçaklarıyla İncirlik hava alanına 1.000 adet en soğuk kış şartlarına dayanabilen çadır göndermiştir.²⁰⁷

Yapılan bütün bu yardım faaliyetleri çok fazla olmasına rağmen bazı alanlarda eksiklikler meydana gelmiştir. Depremın yaşanmasını ilk günlerinden itibaren çadırların gelişigüzel dağıtılması, enkaz çalışmalarında gerekli olabilecek kürek ve kazma gibi malzemelerin çok yüksek fiyatlardan satılması, bazı çadırların vatandaşlar tarafından yağma edilmesi, yurt dışından gönderilen ve en soğuk kış

²⁰⁶ Barış, 29 Kasım 1976.

²⁰⁷ Milliyet, 12 Aralık 1976.

şartlarına karşı üretilen çadırların ortadan kaybolması haberleri gazetelere yansımıştır.²⁰⁸CHP Van Milletvekili olan İhsan Bedirhanoglu yurt içinden ve yurt dışından gönderilen bu malzemelerin depolarda stok edildiğini ifade etmiş, Türk mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği ise bölgede incelemelerde bulunurken bazı yardımların halka ulaşmadığı konusunda fikirlerini beyan etmişlerdir. Daha sonra deprem bölgesinde çeşitli incelemelerde bulunan CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit bazı mesai arkadaşlarının bu konuda uzman olmadıklarını ifade ederek, depremdeki eksiklikler konusunda düşüncelerini ifade etmelerini doğru bulmadığını ifade etmiş ve gönderilen yardımların afetzedelere yetecek kadar fazla olduğunu fakat bu yardımların dağıtılması konusunda organizasyon eksikliğinin olduğunu belirtmiştir. Bakanlıkların kendi alanlarına girmeyen bazı konularda fikirlerini beyan etmelerini problemli bulan bir diğer kişi ise İmar ve İskân eski Bakanı Selahattin Babüroğlu olmuştur. Koalisyonundan kaynaklanan sebeplerden ötürü bakanlıklar arasında bir çekişmenin olduğunu, hükümetin ise bu yapıdan sorumlu olmasına rağmen herhangi bir sorumluluk üstlenmediğini ve particiliği önleyecek çalışmaların yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Muradiye de yaşanan bu afet sonrası, bu tespitlerinde bulunan Babüroğlu yaşanan olayları Türkiye'nin bir resmi olarak ifade etmiştir. Ayrıca eski bakan, böyle bir durumun oluşmasında başka bir takım sebeplerinde olduğunu ifade etmiştir. Babüroğlu deprem bölgesine giden bazı bakanların gereksiz yere orada bulunduklarını ve bölgede yönetici durumda olan Vali Ahmet Tosun'u asıl yapması gereken görevinden alıkoyarak teşrifatçı bir hale getirdiğini ifade etmiş, hükümetin seçmene iyi görünebilme neticesinde, uzmanlaşmış personellerin ve yerel yönetimlerin devre dışı bırakıldığını belirtmiş, neticede bu durumun bir kaos ortamı oluşturduğunu söylemiştir.²⁰⁹

Basında yer alan, bölgeye yardımları ulaştırmak için gönderilen bazı kamyonların kaybolduğu haberlerinin yalan olmadığının tespit edilmesi bu kaos ortamında büyük tepkilere neden olmuştur. Bu durumdan İmar ve İskân Bakanı Nurettin Ok tepkilerin hedefi haline gelmiştir. Ayrıca bu tepkilere sebep olarak depremin yaşanmasının ardından 10 gün geçmesine rağmen devlet yetkililerinin afet bölgesine daha yeni yeni gitmeleri ve yardım malzemelerinin yetersiz olması

²⁰⁸ Milliyet, 27 Kasım 1976.

²⁰⁹ Babüroğlu, 150-151.

gösterilmiştir. Afet bölgesinde bu krizi fırsata dönüştürmek isteyenler de olmuştur. Konuyla ilgili Van'da yardım malzemelerinin çalınması iddialarıyla birlikte bazı kişilerin afetzedelerden düşük bir fiyata battaniyeleri satın aldığı, iddialar arasında yer almıştır. Yaşanan bu olumsuz durumlar nedeniyle birkaç kişi gözaltına alınmıştır. Toprak İş Sendikası başkanı olan Şamil İlter böyle bir durumun önüne geçebilmek için gönderilen yardım malzemelerinin bu fırsatçıların eline düşmeden, bölge halkı tarafından seçilen, sözüne itibar edilebilecek bir komisyonun bu işi üstlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Şamil İlter daha önce Varto depreminde, gönderilen bazı yiyecek malzemelerin bakkallarda satıldığını ifade ederek öyle bir durumun bir daha yaşanmaması gerektiğini ifade etmiş ve konuyla ilgili endişelerini dile getirmiştir. Sonraki zamanlarda Toprak İş Sendikası Başkanı Şamil İlter'in ortaya attığı bu fikir Erciş, Muradiye, Çaldıranda “*Gıda Tevzi Komisyonu*” adı altında bir komisyonun kurulmasını sağlamıştır. Fakat bu komisyonun içerisinde bölge halkı tarafından seçilen kişiler değil, İçişleri Bakanlığı tarafından görevlendirilen müfettişler ve bölge kaymakamları bulunmaktadır.²¹⁰ Oluşturulan bu komisyonlar yurtiçinden ve yurtdışından yapılan bütün yardımları afetzedelere sağlıklı bir şekilde gönderilmesi için çalışmalarda bulunmuştur. İçişleri Bakanlığı tarafından bir genelge yayınlarak bazı kuruluş ve kişilerce yardımların yapılmasının önüne geçmiştir. Bu genelge Ağrı ve Van illerinde afetzedeler için kurulan yardım kuruluşlarının dışında bazı özel kişi ve kurumlar tarafından yine bu afetzedeler için çeşitli bağış ve nakdi paraların toplandığını ve bunun felaketzedelere dağıtılacağını öne sürerek bu tarz girişimlerde bulunanların olduğu tespit edildiği için böyle bir genelgenin çıkarılması gerekliliği ifade edilmiştir. Afet bölgesine yapılan yardımları tek elden yürütülmesi ve organize edilmesi arzu edilmiş, siyasi parti mensuplarının bu komiteler de görev almış olmalarının tespiti neticesinde görevlerine son verileceği ifade edilmiştir.²¹¹

Öyle ki gönderilen onca yardım malzemesinin organizasyonunda yaşanan aksaklıklar dağıtımında yaşanan adaletsizlik ile ilgili birçok haber yapılmış hatta bu haberler yabancı basında da yer almıştır. İngiliz ve Alman basınında bölgede düzensizlik ve hırsızlık sebebiyle bir sürü yiyecek giyecek ve başka türlerdeki yardımların hak sahiplerine ulaşmadığı iddiaları yer almıştır. Bu iddiaların ortaya

²¹⁰ Milliyet, 15 Aralık 1976.

²¹¹ Milliyet, 15 Aralık 1976.

çıkması üzerine Abdi İpekçi Milliyet gazetesinde yer alan köşesinde bu adaletsizliği göz yumulmaması gerektiğini ifade etmiştir. Aslında yaşanan bu felaketin ulusal anlamda ve uluslararası camiada insanların nasıl duyarlı olduğunun çok güzel bir örneği olduğunu ifade eden İpekçi, yurt dışından yapılan yardımlardan da bahsetmiştir. Ayrıca yazısında insanlık için umut verici olan ve insanları onura eden, duygulandıran bu tablonun insanı utandıracak bir takım iddialarla kapkara olduğunu ifade etmiştir. Yazının devamında artmakta olan yolsuzluk ve hırsızlık iddiaları üzerine organizasyon bozukluklarının oluşabileceğini fakat bu durumdan haksız yere faydalanmaya çalışanların ise bir utanç kaynağı oluşturduğunu söylemiştir. Konuşmalarının devamında depremin haber alınmasının ardından ülke içinden ve ülke dışından yapılan bütün yardımların yerine ulaşıp ulaşmadığı hususunun ilk günlerden itibaren bir kuşku oluşturduğunu ve bu durumu aynı zamanda bir takım yolsuzlukla ve hırsızlıklarla ilgili olduğunu söylemiştir. Yaşanan bu depremin Van bölgesini sarstığını fakat ortaya çıkan bu olumsuz tablonun ise bütün ülkeyi sarstığını ifade etmiştir. Hiç kimsenin böyle bir durumu kabul etmemesi gerektiğini aksi takdirde bunun hepimiz için büyük bir leke olarak üstümüzde kalacağını ve bundan sonra oluşabilecek felaketler içinde ülke içinden ve ülke dışından hiç kimsenin bir daha yardımda bulunamayacağını ifade etmiştir.²¹²

Dağıtılan yardım malzemelerinin organizasyonunda yaşanan bütün bu aksaklıklar bir türlü giderilememiş, afetin üzerinden yaklaşık yirmi günden fazla bir zaman geçmiş olmasına rağmen bölge halkının şikayetleri, serzenişleri bir türlü kesilmemiştir. Konuyla ilgili depremin büyük hasara neden olduğu Muradiye'de gönderilen hiçbir yardımdan istifade etmediğini öne süren bir grup vatandaş ilçeye bağlı Kızılay şubesine giderek buradaki depoları yağmalamıştır.²¹³ Kızılay Başkanı Recai Ergüder, Abdi İpekçinin Milliyet gazetesinde yer verdiği bu yazısında bu tarz felaketlerin yaşaması durumunda daha koordineli bir çalışma gerçekleştirebilmek için 1972 tarihinde hükümete bir dilekçe verdiklerini, İmar ve İskan Bakanlığı'nın başkanlığında bir komitenin kurulacağını, ayrıca komitenin içerisinde Dışişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Kızılay üyelerinin de yer aldığını ifade etmiştir. Olası bir afet durumunda mülki amirlerin komiteye durumu haberdar etmeleri üzerine, bu

²¹² Milliyet, 6 Aralık 1976.

²¹³ Milliyet, 19 Aralık 1976.

komitenin kısa bir süre içerisinde toplanıp bu tarz acil durumları yöneteceği ifade edilmiştir. Bu konuşmanın sonunda sel felaketi, yangın, deprem gibi afetlerde valilerin komiteye bir telefon etmesi kâfi olduğu iletilmiştir.

Hükümet tarafından yapılan açıklamalar bu tarz eleştirilerin haksız olduğunu belirtmiştir. Başbakan Süleyman Demirel yapılan bütün yardımların yerini bulduğunu, yardımların ulaşma noktasındaki söylentilerin gerçeklikle hiçbir ilgisi olmadığını ifade ederek bu tarz durumlarda felaket tellallığı yapmamanın gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Başbakan Süleyman Demirel devam eden ifadelerinde kendisini depremin olduğu andan 72 saat sonra bölgede bulunduğunu söylemiştir. Kendisinin afet yerinde bulunduğu sırada Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarına 3. Ordu Komutanlığı, Kolordu Komutanlığı, Tugay Komutanı, Subaylar ve birçok Türk Silahlı Kuvvetler mensubunun büyük bir çabayla orada hizmette bulunduğunu ifade etmiştir. Depremin vuku bulduğu 24 Kasım günü, devlet ilk anlardan itibaren halkın yanında olduğunu kendilerine his ettirmiş ve felaketzedelere ulaşmıştır. Kendisinin 72 saatte orada bulunduğunu ve bu süreye kadar deprem sırasında dolaştığında yaklaşık 2.500 vatandaşın hastanelere sevk edildiğini, bir kısmının tedavilerinin tamamlandığını söylemiştir. Ayrıca bazı yaralıların ise Ankara'ya sevk edildiğini ifadeleriyle beraber, afet mahallinde gezerken birçok yerde çadırların kurulduğunu ve o saate kadar bölgeye 12.000 çadırın ulaştığını ifade etmiş ve 4.000 evin yerle bir olduğu bilgisini paylaşmıştır. Devletin bütün kurum ve kuruluşlarıyla afetzedelerin yanında olduğunu, bunu hiç kimsenin inkar edemeyeceğini belirtmiş, devletin bölgedeki gücünün ve şefkatli kollarının her daim vatandaşın üzerinde olduğunu ifade etmiştir.²¹⁴

Sonuç itibarıyla 1970 yıllarda siyasi parti çekişmelerini çok yaşandığı bir dönemde meydana gelen Van depremi yarattığı etkileri sonuçları ve yapılan yardım faaliyetlerindeki organizasyon eksiklikleriyle belli bir dönem adından söz ettirmiştir. 24 Kasım 1976 tarihinde, saat 14.22 civarında, aletsel büyüklüğü 7.2 olan büyük bir deprem Van ili ve Van iline bağlı olan Muradiye, Erciş, Özalp ilçeleri ile birlikte Ağrı iline bağlı olan Taşlıçay ve Diyadin ilçelerinde de hasara neden olmuştur. 3.840 vatandaşın hayatını kaybettiği, 4.409 kişinin de yaralanmasına neden olan sarsıntı

²¹⁴ Akşam, 1 Aralık 1976.

sonucunda 932 konut tamamen yerle bir olmuş ya da oturulmayacak derecede hasar almıştır.²¹⁵

Milli Savunma Bakanı Ferit Melen yaşanan bu Van depreminin, etkili olduğu alan ve yol açtığı zararlar ile birlikte kayıpları bakımında Erzincan depreminden sonra yaşanan en büyük felaket olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Milli Savunma Bakanı 10.000 civarında ev veya işyerinin hasar aldığını, buradaki çalışmaların altyapı faaliyetleri ile birlikte toplam 1 milyar liraya mal olduğunu söylemiştir. İmar ve İskan Bakanlığı'nın ifade ettiği raporlarda maddi kayıpların 3 milyarı geçtiği ifade edilmiştir. Yine bu rapor doğrultusunda elde edilen veriler maddi kayıpların tahmin edilenden az olduğu fakat insan ölümlerinin fazla olduğu belirtilmiştir. Bu durumun bölgenin yapılaşma oranı bakımından gelişmemiş bir bölge olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Evlerin genellikle toprak damlı olması ve çamur harçlarla inşa edilmesi bölge halkının geleneksel olarak kullandığı bir yapı modelidir. Fakat bu yapı modeli deprem karşısında pek fazla mukavemet gösterememiştir. Uzman Mühendisler tarafından tasarlanan yapıların ise bu tarz afetler karşısında daha dayanıklı oldukları görülmüştür. Ayrıca Mühendislik hizmetleri doğrultusunda yapılan bazı kamu kurum ve kuruluşlara ait binaların yönetmeliklerine uyulmaması ve kontrol mekanizmalarını sağlıklı bir şekilde yürütülememesi bu tarz binalarda da hasarların oluşmasına sebebiyet vermiştir.²¹⁶

3.5 1983 Erzurum-Kars Depremi

Türkiye'nin doğu bölgesi tarih boyunca büyük depremlerin yaşandığı bir bölge olmuştur. Nitekim 30 Ekim 1983'te Anadolu'nun kuzeydoğusunda önemli bir deprem meydana gelmiştir. Aletsel büyüklüğü 6.9 şiddetinde olan bu deprem Erzurum'un Pasinler, Horasan, Narman ilçeleri ile Kars'ın Sarıkamış ilçesinde tahribata neden olmuştur. Erzurum'a ait bu ilçeler arasında depremin en çok etki gösterdiği ilçe Narman olmuş, Narman- Erzurum ulaşım yolu, sarsıntı sonucu oluşan heyelan neticesinde trafiğe kapanmıştır.²¹⁷ Bu deprem neticesinde Erzurum Horasan demiryolu da kullanılamaz hale gelmiş, bölgeler için gönderilen

²¹⁵ İmar ve İskân Bakanlığı Deprem Araştırma Enstitüsü Başkanlığı, “Çaldıran Depremi Raporu”, Ankara, (1977), 5.

²¹⁶ “Çaldıran Depremi Raporu”, 31-32.

²¹⁷ Cumhuriyet, 31 Ekim 1983.

yardımların karayoluyla ulaştırılması zorunlu bir hale gelmiştir. Böylesine büyük bir depremin meydana gelmesinden hemen sonra Erzurum'da bulunan 9. Kolordu Sıkıyönetim Komutanlığı da deprem ile ilgili bütün faaliyetlerin yönetildiği ve organize edildiği bir merkez haline gelmiş, afet bölgesine yakın illerde bulunan birçok kamu kuruluşlarına ait araçlar bölgeye yönlendirilmiş, ordu mensupları ile birlikte vatandaşlarda enkaz kaldırma faaliyetlerinde yer almıştır.²¹⁸ Erzurum'da bulunan bütün birimler harekete geçirilmiş, İller Bankası'nın Trabzon ve Van bölge müdürlükleri enkaz kaldırma faaliyetleri ile arama kurtarma çalışmalarında bulunmak için Erzurum'a yönlendirilmişlerdir. Depremin vuku bulduğu ilk andan itibaren oldukça hızlı hareket edilmiş hatta arama kurtarma faaliyetlerinin bir an önce başlaması için görevliler bölgeye helikopterlerle intikal ettirilmiştir. Depremin haber alınmasının ardından büyük önem taşıyan arama kurtarma faaliyetleri için, bu bölgeye 5 ton malzeme, 45 kişilik sağlık görevlisi ve kurtarma görevlileri ile birlikte arama-kurtarma çalışmalarında istifade edilmek üzere 15 eğitimli köpek gönderilmiştir.²¹⁹ Yurtiçinden ve yurtdışından bölgeye sevk edilen arama kurtarma ekipleri çok kısa bir süre zarfında köylerde dahil olmak üzere bu depremde zarar gören her bölgeye ulaşmışlardır. Nitekim depremin üzerinden beş gün geçtikten sonra yazılı yayın organlarına yansıyan haberlere göre Sıkıyönetim ve 3. Ordu Komutanı Fikret Oktay, depremin en çok tahribata neden olduğu 44 köyde arama kurtarma ve enkaz kaldırma faaliyetlerinin devam ettiğini ve ulaşılmayan herhangi bir köyün kalmadığını ifade etmiştir.²²⁰

Depremin Ankara'da duyulması büyük bir üzüntüye neden olmuştur. Cumhurbaşkanı Kenan Evren konu ile ilgili yaptığı açıklamalarla düşüncelerini bildirmiştir. Bu açıklamalar neticesinde Cumhurbaşkanı; Erzurum vilayeti ve çevresinde meydana gelen ve ilk tespitlere göre birçok vatandaşın vefat etmesine ve yaralanmasına neden olan bu büyük afet, bütün yurttaki olduğu gibi bizlerde de derin acılar hissettirmiştir. Hükümet kanalından ve yetkili kişilerden yaşanan bu acı olayın gelişmeleri hakkında sürekli bilgi almaktayım. Böyle bir felaketle karşılaşan vatandaşlarımızın, yaralarının bir an önce sarılması ve acılarının dindirilmesi için bizler de devlet olarak maddi ve manevi olmak üzere her türlü desteği kendilerine

²¹⁸ Barış, 31 Ekim 1983.

²¹⁹ Cumhuriyet, 1 Kasım 1983.

²²⁰ Cumhuriyet, 3 Kasım 1983.

sağlayacağız. Bütün yurt olarak başımıza gelen bu ortak acıyı yine en içten samimi hislerimizle paylaştığımızı ifade ederken bu felaket nedeniyle vefat edenlere Allah'tan rahmet diler ve kederli ailelerine taziyelerimi sunarım. Vatandaşlarımıza geçmiş olsun der, sağlıklarına bir an önce kavuşmalarını temenni ederim, ifadelerinde bulunmuştur.²²¹

Cumhurbaşkanı, daha sonra Ankara'dan, depremin ertesi günü saat 10.00 civarında askeri bir uçak ile Erzurum'a doğru yola çıkmıştır. Cumhurbaşkanı, içerisinde Başbakan Bülent Ulusu ve Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanı Güney'in yer aldığı bir heyet ile Erzurum'a gitmiştir. Cumhurbaşkanından önce afet bölgesine giden İmar ve İskân Bakanlığı Ahmet Samsunlu tarafından karşılanmıştır. Yapılan çalışmalar hakkında brifing almak için Cumhurbaşkanı Kenan Evren önce 9. Kolordu Komutanı ve Sıkıyönetim Komutanı İrfan Yay ile görüşmüş sonrasında ise depremin en çok tahribata neden olduğu ilçelerden biri olan Narman'a doğru yola çıkmıştır. Bu bölgede çeşitli incelemelerde bulunan Kenan Evren depremzedelerin yanında olduğunu hissettirmek ve onların acılarını bir nebze hafifletmek için büyük bir çaba harcamıştır. Cumhurbaşkanı Kenan Evren afetzedelere yaptığı konuşmada yaşanan bütün depremler neticesinde herkes tarafından dile getirilen bir konunun ibretlik bir örnek olarak gündeme getirildiğini ifade etmiştir. Konuyla ilgili Cumhurbaşkanı, dünyada en çok depremin meydana geldiği yerlerden birisinin Japonya olduğunu söylemiş ve buranın sıklıkla sarsıntılara maruz kaldığını ifade etmiştir. Bu durumun normalde çok büyük tahribata ve insan kayıplarına neden olacakken, onların bu durumdan çok fazla etkilenmediğini örnek olarak göstermiştir.²²²

Depremin vuku bulduğu bölgeyi ziyaret edenlerden birkaçı da 6 Kasım 1983 tarihinde yapılacak olan genel seçimleri katılacak olan partilerin genel başkanlarıdır. Halk Partisi Genel Başkanı Necdet Celp ve Anavatan Partisi Genel Başkanı Turgut Özal, depremzedelerin yanında olduklarını hissettirmek için Erzurum'a gitmişlerdir. Milliyetçi Demokrasi Partisi Genel Başkanı Turgut Sunalı ise yazılı bir açıklamada bulunarak yaşanan bu felaket münasebeti ile derin üzüntü duyduğunu bildirmiştir.²²³ Milliyetçi Demokrasi Partisi Genel Başkanı, Antalya'da katılacağı bir dizi toplantıların ardından bölgeye gideceğini ifade etmiştir.

²²¹ Cumhuriyet, 31 Ekim 1983.

²²² Barış, 1 Kasım 1983.

²²³ Cumhuriyet, 31 Ekim 1983.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı deprem bölgesinde sağlıkla ilgili faaliyetlerin yürütülmesine ve organize edilmesine yardımcı olmak için bölgeye bir ekip yollamıştır. Müsteşar Ertuğrul Akar'ın ilettiği bilgiler doğrultusunda, bir çocuk uzmanı ve narkoz uzmanı ile beş genel cerrahın da içinde bulunduğu bu ekip 20 kişiden oluşmuştur.²²⁴ Bulunduğu coğrafya itibariyle yağışların çok sık yaşandığı bölgede halk zor şartlar içinde kalmıştır. Bunun için yetkililer halkın barınma, giyinme, yeme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve onların bu tarz mağduriyetlerinin daha da büyümesini önlemek için çok çabuk davranmak zorunda kalmıştır. Bu anlamda afetzede çiftçilerin banka borçları ertelenmiş ve okullar bir süre kapalı tutulmuş, Erzurum'a kayıtlı olan askerlere memleketlerine gitmeleri için izin ver verilmiş ve bölgede askerlik yapmak durumda olan kişileri bunu gönüllülük esasına dayanarak tercihleri haline getirilmiştir. Afet neticesinde Diyanet İşleri Başkanı Tayyar Altı kulaç da bölgeye gitmiş, Narman, Pasinler ve Horasan ilçelerinde ziyaretlerde bulunarak enkaz altından çıkarılan cenazelerin defnedilmesi hususunda din görevlilerinin çalışmalarını izlemiştir.²²⁵ Bütün bu çalışmalar devam ettirilirken bir yandan da artçı sarsıntılar yaşanmıştır bu durumda vatandaşlarda korku ve paniğe neden olmuştur.

Afetzedelerin yaralarını bir an önce sarmak için üstün gayret gösteren Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, ayrıca deprem bölgesinde yaşayan halkı çeşitli sağlık taramalarından geçirmiş, tetanos ve tifo gibi bulaşabilen hastalıkları önlemek için çeşitli tedbirler almış ve vatandaşları aşılama çalışmaları yapmıştır. Ayrıca köydeki su şebekeleri onarılacak olası bir su salgınlığının başlaması önlenmiştir. Sadece Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı değil bütün bakanlıklar kendi alanları ile ilgili çeşitli çalışmaları büyük bir gayretle sürdürmüşlerdir. Ortaya çıkabilecek çeşitli hastalıkları önleyebilmek için su şebekeleri, maalesef afetten etkilenen vatandaşların sağlığını tehdit edecek bir hale bürünmüştür. Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanı Güney, afetzedelerin zarara uğramış bölgelerinde elektrik arızalarının ve içme suyu şebekelerinin onarılacağını ifade etmiş, bölgede bu tarz çalışmaları gerçekleştirmek için 30 iş makinesinin gönderileceğini ifade etmiştir. Nitekim çeşitli bakanlıkların ortaya koyduğu bu üstün gayret meyvelerini vermeye başlamış ve 11 Kasım 1983 tarihinde gazetelerde çıkan haberlerde, deprem bölgesinde yer alan bütün köy

²²⁴ Barış, 31 Ekim 1983.

²²⁵ Barış, 12 Kasım 1983.

yollarının şu an için ulaşına açık olduğunu, telefon şebeke suyu ve elektrik arızalarının ortadan kaldırıldığını haber etmiştir.²²⁶ Erzurum vilayetinde meydana gelen bu büyük afet bölgesi ile ilgili çeşitli çalışmalar yapmak üzere İmar ve İskan Bakanlığı Müsteşarlığı Koordinatörlüğü ile “*Doğal Afetler Koordinasyon Kurulu*” isimli yeni bir kurul oluşturulduğu haberleri yapılmıştır.²²⁷ Bu kurulda Tarım ve Orman Bakanlığı, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, İmar ve İskan İçişleri Bakanlığı, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Maliye Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı ve Bayındırlık Bakanlığı, müsteşarlıklar ile birlikte devlet Planlama Teşkilatı’nın ilgili müsteşar yardımcısı ve Kızılay Başkanlığından bir yetkili de yer almışlardır.

Depremın meydana gelmesinden sonra barınma sorunu önemli bir başlık olarak yetkilileri düşündürmüştür. İmar ve İskan Bakanı Ahmet Samsunlu, afetzedelerin kullanımına hazırlanan 40 prefabrik yapıdan şu an için on tanesinin depremzedelerin kullanımında olduğunu bildirmiş, prefabriklerin dışında acil bir şekilde 2.000 konutun inşa edileceğini bildirmiştir. Nitekim depremzedeler için gereken konut sayıları, bu sayılardan çok fazlası olmuştur. Doğal afetler Koordinasyon Kurulu yaptığı incelemeler sonucunda 8000 konuta ihtiyaç olduğunu ve bunun maliyetinin 25 milyar lira olduğunu bildirmiştir. Konu ile ilgili yapılan açıklamalarda barınma problemi yaşayan afetzedelerin sayısının 30 binden fazla olduğu ifade edilmiştir. Yapılan tespitler neticesinde, afet sahasından elde edilen verilere göre buralara inşa edilen prefabrik konutların ve 710 konutun dışında herhangi bir inşaatın bulunmadığı görülmüştür. İmar ve İskan Bakanlığı 20.000 prefabrik ev yapımında kullanılacak olan inşaat malzemelerinin bölgeye intikal edileceğini açıklamış fakat bunun zamanı ile ilgili herhangi bir tarih vermemiştir.²²⁸

Yapılan bu açıklamalardan birkaç gün sonra da hükümet sözcüsü ve Devlet Bakanı İlhan Öztrak, Bakanlar Kurulu toplantısı neticesinde birtakım açıklamalarda bulunmuştur. Bakan, afet bölgesi için acil yardım fonundan Kars'a 20 milyon Erzurum'a ise 10 milyon liranın gönderileceği bilgilerini iletmiştir. Ayrıca bölgede şu an olarak acil bir şekilde 5.418 konutun ihtiyaç olduğunu ifade eden bakan, İmar ve İskân Bakanlığının depremden en çok etkilenen Narman, Horasan ve Pasinler için

²²⁶ Cumhuriyet, 11 Kasım 1983.

²²⁷ Barış, 3 Kasım 1983.

²²⁸ Cumhuriyet, 5 Kasım 1983.

geçici barınma yerleri oluşturduğunu ve bu ilçelere 1.000 prefabrik gönderildiğini ifade etmiştir. Ayrıca ilerleyen zamanlarda bölgeye ilaveten 1000 prefabrik evin daha gönderileceğini söylemiştir. Öztrak ayrıca, deprem bölgesinde az hasar alan bazı yapıların ve lojmanları afetzedelere tahsis edileceğini ifade etmiş ve toplam sayısı 4.342 olan bu tarz yapıların 1.200'ünün Kars ve Erzurum'da olduğunu söylemiştir.²²⁹ Bulunduğu kış mevsiminin çetin geçtiği bu coğrafyada hükümet, hızlı kararlar almak zorunda kalmıştır. Kış mevsiminin yaklaşmakta olduğu bu zamanlarda inşaat yapımı için ayrılan süre maalesef kısadır. Bu durum göz önünde bulundurularak, afetzedeler için yapılması planlanan konut inşaatlarının uzun bir zaman alacağı düşünülmüştür. Bu sebepler itibarıyla hükümet çok zaman almayacak bir çözüm arayışı içinde bulunmuş ve nitekim Erzurum veya başka illerde kış mevsimini başka bir şehirlerde geçirmek isteyen afetzedelere maddi yardımda bulunacağı kararını almıştır. Bu karar doğrultusunda evleri az hasar almış vatandaşlar için kırkar bin, orta hasar almış ev sahipleri için seksener bin, binaları tamamen yıkılmış ya da oturulmayacak derecede ağır hasarlı olanlar için kışı kendi bölgelerinde geçirmek isteyenlere inşa edecekleri geçici iskân yerleri için yüz elliser bin, kışı kendi köyleri değil de Erzurum sınırları içerisinde kendi olanaklarıyla geçirmek isteyenlere yirmişer bin, kışı Erzurum vilayeti dışında komşu vilayetlerden de geçirmek isteyenler için elli bin, Erzurum dışında başka vilayetlerde geçirmek isteyenler için ise yetmiş bin lira nakdi yardımda bulunulacağı ifade etmiştir. Yetkili makamlar tarafından bu kararlar alındıktan sonra kış mevsiminin de sert geçmeye başlamasıyla olumsuz iklim koşulları içinde herhangi bir vilayete gitmeyen ve afet bölgesi olarak belirlenen 44 köyde henüz geçici bir barınakta iskân edilmeyen vatandaşlar, çadırlarda, sobalarında tezek yakarak barınmaya çalışmışlardır. Bu afetzedeler, karın çok fazla yağdığı ve sıcaklığın sıfırın altında seyrettiği bu coğrafyada çok zor koşullar içerisinde hayatlarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Bu vatandaşlar için daha sonra kömür ve odun yardımları da yapılmıştır. Deprem münasebetiyle hasar gördüğü tespit edilen toplam 115 köy için, 6.195 çadır kurulmuş ve bu çadırlarda barınan vatandaşlara Erzurum Valiliği tarafından 5000 ton kömür ve odun tahsis edilmiştir.²³⁰

²²⁹ Barış, 8 Kasım 1988.

²³⁰ Cumhuriyet, 12 Kasım 1983.

Depremi yaşadığı coğrafyada halkın geçim kaynaklarından en önemlisini hayvancılık oluşturmaktadır. Değişik vilayetlerden gelen bazı fırsatçı tüccarlar, düşük fiyatta hayvan alımı için afet köylerinde bulmuştur. Afetzedelerin olası mağduriyetlerini gidermek için yetkililer derhal harekete geçmiş, Et ve Balık Kurumu ilk günlerden itibaren ikinci bir emre kadar deprem dışında hiçbir işle meşgul olunmayacağını ifade etmiş ve bu kurumun afetzedelerin hayvanlarını satın alacağını duyurmuştur. Ayrıca kurum tarafından hayvan bedelleri nakit olarak satın alınmıştır. Bakan İlhan Öztrak, Kars ve Erzurum bölgelerinde hayvanlarını hemen satmak isteyen afetzedelerin hayvanlarını, peşin para ile satın almak üzere Et ve Balık Kurumu'na 850 milyon lira ödenek ayırdığını ifade etmiştir. Bu açıklamalarının devamında bakan başka ihtiyaçların oluşması dahilinde, kuruma 500 bin liranın daha tahsis edileceğini bildirmiştir. Afetler yardım örgütünün çeşitli çalışmalar neticesinde elde ettiği tespitlerine göre deprem neticesinde 18.783 küçükbaş hayvan ile birlikte 6.722 büyükbaş hayvanın telef olduğu açıklanmıştır. Et ve Balık Kurumu 18 Kasım 1983 tarihine kadar 21.285 küçükbaş ve 6.840 büyükbaş hayvanın satın alımını yapmış ve karşılığında mal sahiplerine 419 milyon lira ödeme gerçekleştirmiştir. Afet bölgesinde, barınma problemi olan 3.320 küçükbaş hayvan ile birlikte 1.170 büyükbaş hayvana beslenmek amacıyla başka yerlere nakletmiştir.²³¹

Nitekim 12 Eylül 1980 darbesi sonrası, halk iradesinin tekrar tesis edilebilmesi için yurttaşlar, 6 Kasım 1983 tarihinde sandık başına gidip oy kullanacaklardır. 1983 Erzurum Kars depremi, seçim tarihinden 1 hafta önce vuku bulmuştur. İradelerini ortaya koymak adına depremzedelerin oy kullanabilmeleri için afet yerlerinde çadırlarda sandık kurulları oluşturulmuştur. Geçici olarak İskan yerlerine alınan vatandaşlar önceden asılan seçmen listelerine göre bulundukları muhitte oylarını kullanmışlardır. Bütün bu şartlar dahilinde ve yetkililerin aldığı önlemler neticesinde evleri yerle bir olan vatandaşların birçoğunun seçim bölgelerinde bulunmamasından dolayı sandıklara katılım oranı düşük kalmıştır.

Yazılı ve görsel basında deprem haberlerine geniş bir şekilde yer verilmiş, afet, köşe yazarları tarafından detaylı bir şekilde kaleme alınmıştır. İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi Bilim Dalı Öğretim Üyesi ve Türkiye Deprem Mühendisliği Komitesi Başkanı Profesör Dr. Rıfat Yarar açıklamalarında;

²³¹ Barış, 8 Kasım 1988.

depremlerden korunmak için önceden tedbirli olmak gerekmektedir. Meydana gelen her deprem neticesinde bölgede teknik olarak çeşitli çalışmalar yapılmalı ve daha sonra yapılacak olan yapılar, bu çalışmalar neticesinde elde edilen bulgular ışığında dayanıklı bir şekilde yapılmalıdır. 6 şiddetinde meydana gelebilecek bir deprem neticesinde görüyoruz ki çok fazla can kaybının oluşmasının en büyük nedeni inşa edilen yapıların mevcut yönetmeliklere uygun olmamasıdır. Yurdun doğusunda ve batısında aynı şiddette meydana gelen bir depremin, Doğu bölgesinde 5 kat daha fazla bir tahribata neden olmasının sebebi budur ifadelerinde bulunmuştur.²³²

Türkiye'de meydana gelen Erzurum Kars depreminin basın ve yayın organlarında haber alındığı ilk gün, gazeteler başka bir ülkede de depremin olduğunu haber etmişlerdir. Bizdeki durum ile başka bir yerde ki durum mukayyesini yapıldığı bu haberde ABD'de 6.9 büyüklüğünde bir depremin meydana geldiği, bazı binaların yıkılmasına rağmen herhangi bir insan zayiatına neden olmadığı haberi yapılmıştır.²³³ Bilim adamları tarafından, Doğu Anadolu'da bulunan Erzurum'un deprem kuşağında bulunduğu tespit edilmesine rağmen herhangi bir tedbirin alınmaması can kaybını attırdığı bildirilmiştir. Konuyla ilgili Cumhuriyet Gazetesi halkın yaşananları çabuk unuttuğuna ve yetkili makamların sürekli ihmalkar tavırlarda bulunduğuna dikkat çekmek için haberlerinde Varto depreminin 11 gün sonra, Erzincan depreminin 14 gün sonra, Van depreminin ise 15 günden sonra hafızalardan silindiğini dile getiren ifadelerde bulunmuştur. Ayrıca haberin devamında yaşanan her büyük afet neticesinde depreme dayanıklı yapıların inşa edilmesi gerekliliğinden bahis edilmesine karşın, bu tarz ifadelerin sadece o gün için söylenen laflardan ibaret olduğunu bildirmiştir.²³⁴ Sismik çalışmaların yeterince yapılmadığını vurgulayan İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Öğretim Üyesi Doçent Doktor Ahmet Mete Işıklara yaptığı bir açıklamada depremlerin daha önceden tespit edilebilmesi çalışmaları için çok sayıda sismik istasyonun olunması gerektiğini ifade etmiş ve istasyonların arttırılmaması durumunda her deprem neticesinde bu tarz felaket senaryolarının devam edeceğini ifade etmiştir. Çeşitli basın ve yayın organlarında hemen herkesin hemfikir olduğu ve tartıştığı bir husus var ki oda bu tarz afetlerde insan kayıplarını azaltmak için bilimin ışığında

²³² Barış, 31 Ekim 1983.

²³³ Barış, 31 Ekim 1983.

²³⁴ Cumhuriyet, 1 Kasım 1983.

Çalışmaların yapılması gerektiği hususudur. Oysa Türkiye'de bu durumun böyle olmadığı Cumhuriyet Gazetesi tarafından yapılan bir araştırma ile sergilenmiştir. Gazete tarafından aktarılan bilgilere göre Türkiye'de 2.600 jeoloji mühendisinden, şu an için beş yüzünün işsiz durumda bulunup çeşitli kamu kuruluşları ile belediyeler ve imar müdürlüklerinde herhangi bir jeoloji mühendisinin bulunmaması bir gerçek olarak karşımıza çıkmıştır. İmar ve İşkan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğünde 16 jeoloji mühendisinin, Deprem Araştırma Merkezi'nde 2 jeoloji mühendisinin, 3 inşaat mühendisi ve 5 Jeofizik mühendisinin bulunması bu durumu kanıtlamaktadır.²³⁵Bir yandan İmar ve İşkan Bakanlığı alt birimi olarak kurulan ve yasası bile bulunmayan Deprem Araştırma Dairesi'nin hazırlamış olduğu bir raporda Türkiye'de yaşayan 30 milyon vatandaşın deprem tehdidinde olduğu ifade edilmiştir. Büyük Sanayi alanlarının yüzde 88'i, mevcut olan barajların yüzde 92'si ve Anadolu topraklarının yaklaşık yüzde 92'si deprem kuşağı içerisinde bulunduğu bildirilmiş aynı zamanda bundan sonra yaşanacak depremler ile ilgili çeşitli endişelerin dile getirildi ifade edilmiştir. Bu raporun devamında; geçtiğimiz son 50 yıl içinde İzmir, İstanbul, Bursa ve Kocaeli gibi sanayinin gelişmiş olduğu ve büyük sermayelerin oluştuğu bu bölgelerde büyük bir depremin meydana gelmemesi sevindirici bir durum olarak grlmştir. Yakın tarihte çok büyük depremlere maruz kalan bu bölgelerde büyük bir deprem oluşursa, yıkımlar sonucu ortaya çıkacak zarar bütün ülke ekonomisini zor durumda bırakacak bir hale geleceği düşünceleri ortaya konulmuştur.²³⁶

Raporda tesadüf eseri yakın bir zaman içerisinde sanayi bölgelerinde herhangi bir depremin olmadığı belirtilmişse de maalesef Erzurum-Kars depreminden tam on altı yıl sonra İstanbul ve evre İllerinde büyük tahribatlara neden olan 1999 depremi meydana gelmiştir. nemli nlemler alınmadığı için daha önce de tahmin edildiği üzere çok sayıda insan vefat etmiş ve ciddi anlamda maddi zayıatlara neden olmuştur.

nceki depremlerde iddia edildiği gibi, yer altında yapılan nükleer denemelerin sarsıntıya sebep olduğu söylentisi 1983 Erzurum Kars depreminde de gazete haberlerinde yerini almıştır. Almanya Rasathane müdürü, Erzurum depremine Sovyetlerin 26 Ekim 1983 tarihinde yaptıkları nükleer denemelerin sebep olduğunu

²³⁵ Cumhuriyet, 2 Kasım 1983.

²³⁶ Cumhuriyet, 2 Kasım 1983.

ifade etmiş, Rasathane müdürü, BM'ye, Sovyetlerin bu yeraltı nükleer denemeleri ne bir son vermesi gerektiği talebinde bulunmuştur.²³⁷

Askeri yönetimin hakim olduğu böyle bir dönemde meydana gelen Erzurum depremi, yurt genelinde milli bir seferberliği başlatılmasına vesile olmuştur. Sarsıntının hissedilmesinin ardından 45 dakika geçtikten sonra Kızılay hemen harekete geçmiş ve öncelikli olarak Erzurum depolarında istiflediği 3.400 battaniye ile birlikte 890 çadırı ihtiyaç sahiplerine ulaştırmıştır. Yine Kızılay saat 13.00'te Adana'daki depolarından 1.000 battaniye ile birlikte 310 çadırı afet bölgesine ulaştırmak üzere göndermiş, saat 15.00 itibariyle de 3 seyyar mutfak, 1.000 çadır, 10 kişiden oluşan sağlık ekibi, 1.175 battaniye ve çok sayıda tıbbi malzemeyi deprem bölgesine ulaştırmıştır. Kızılay tarafında ilk gün yapılan yardımlar bunlarla kalmamış saat 16.00 itibariyle takviye yardım ekipleri bölgeye gönderilmiştir. Bu ekipler kendileri ile birlikte 2 ambulans, 2 araç, 5 kamyon, 5.240 battaniye ve 600 çadıyla yola çıkmıştır. Kızılay, depremin meydana geldi ilk gün 17.30 'da Kızılhaç örgütü ile görüşmelere başlamıştır. Bu tarz afetler için daha önce stoklarında çeşitli malzemeleri depolayan Kızılay, ilk 48 saatlik zaman diliminde toplam 20.175 battaniye, 5.334 çadır ve 2 ton tıbbi malzemeleri bölgeye sevk etmiştir. Ayrıca Kızılay tarafından 6 ay süresince Pasinler, Horasan, Tortum, Narman Sarıkamış'ta afetzedelerin beslenme ihtiyaçlarını gidermek için günde 3 öğün olacak şekilde yemek dağıtımı gerçekleştirilmiş, 2.348 kişiye bu anlamda yardımlarda bulunulmuştur. Bu dönemde yapılan kuru gıda yardımlarının nakdi değeri ise 355.978.789 lira olarak tespit edilmiştir. Kızılay depolarından afet bölgelerine gönderilen, ayrıca satın alınıp bu bölgeye sevk edilen, yurtdışından ve yurtiçinden elde edilen bütün yardımların maddi karşılığının ise 1.691.740.323 TL olduğu bildirilmiştir. Bu deprem için 722 adet geçici barınma yapıları ile birlikte 9.050 çadır Uluslararası Kızılhaç topluluğu tarafından afetzedelere ulaştırılmış ve bu yardımların maddi değerinin 407.250.000 TL olduğu bildirmiştir.²³⁸

Afet bölgesi için gerçekleştirilen bu yardımlar sadece Kızılay tarafından değil başka kurum ve kuruluşlar tarafından da yapılmıştır. İstanbul'da Vali Nevzat Ayaz başkanlığında bir yardım komitesi oluşturulmuş, bu komite, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı Kars ve Erzurum valiliklerine toplamda 37 milyon lira

²³⁷ Milliyet, 3 Kasım 1983.

²³⁸ Erzurum ve Kars Depremi Kızılay Yardım ve Hizmetleri, Ankara, (1984).

yollamıştır. Diyanet İşleri Başkanı Tayyar Altı kulaç, Diyanet Vakfı aracılığıyla 25 milyon lira tutarında bir bağışta bulunduğunu ifade etmiştir. Türk Hava Kurumu depremzedelere 15 milyon lira gönderdiğinin bildirmiştir. Türkiye Odalar Birliği afetzedeler için 10 milyon lira nakdi yardımda bulunmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından eğitim yardımı ve acil öğrenim yardımları başlığı altında Kars Valiliği için beş milyon, Erzurum Valiliği için ise on milyon yardımda bulunduğunu bildirmiştir. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından, depremde etkilenen yükseköğrenim gören gençler için kredi tahsisinde öncelik tanınacağını ifade etmiş ve ayrıca Kasım ayında gerçekleştirecekleri 1. ve 2. Lig düzeyindeki futbol müsabakaları bilet fiyatlarını 10 ile 20 lira arttırarak elde edilen bu gelirin afetzedelere gönderilmesi kararını almıştır. Yurt genelinde gerçekleştirilen kan bağışı kampanyasına, Türk İş Genel Başkanı, işçilerine talimat vererek katılmalarını rica etmiştir. Genel Başkan Şevket Yılmaz bu kampanya dışında başka yardım kampanyalarını da başlattıklarını ifade etmiştir. Yılmaz, Vakıflar Bankası Ankara Şubesi'ne afetzedeler için bir yardım hesabı açtırarak, Türk İİ'e bağlı olan tüm kuruluşlarında görev yapan işçilerinden 100'er lira keserek toplamda 100 milyon liradan fazla bir yardım toplayacaklarını ifade etmiştir. Spor Toto teşkilatı da afetten etkilenenler için 45 milyon civarında bir nakdi bir yardımda bulunarak afetzedelere yardımda bulunmuştur.²³⁹

Yapılan yardım faaliyetlerine başka bir destek de özel sektörden gelmiştir. Doğu İnşaat tarafından 5 milyon, Koç grubu tarafından 30 milyon, Polat Holding tarafından 5 milyon, Bodur grubu tarafından 12.5 milyon tutarında bağışlar yapılmıştır. Ayrıca Mis Süt fabrikası 5 ton beyaz peynir ile 5 ton sütü kendi vasıtaları ile Kızılay temsilciliğine, afetzedelere ulaştırılmak iletmek üzere Erzurum'a göndermiştir.²⁴⁰ Sabancı Holding tarafından da 40 milyon tutarında bir yardım yapılmıştır.²⁴¹

1983'te meydana gelen bu deprem yabancı basında da yankı bulmuştur. Fransa'ya ait televizyon ve radyo kuruluşları Türkiye'de yaşanan bu depremi vatandaşlarına bildirirken ayrıca 1939 yılında yaşanan Erzincan depremini de anımsatmıştır. BBC ise bu büyük felaketi haber olarak takipçilerine bildirmiştir. böyle acı bir günde Türkiye'nin yanında olduğunu bildiren, çeşitli derin üzüntü ve

²³⁹ Barış, 2 Kasım 1983.

²⁴⁰ Barış, 3 Kasım 1983.

²⁴¹ Milliyet, 5 Kasım 1983.

taziye mesajları, yabancı devletlerden gönderilmiştir. Pakistan Devlet Başkanı, Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e başsağlığı mesajlarını göndermiştir. Katolik dünyasının ruhani lideri durumunda olan Papa 2.Jean Paul yaşanan bu afet münasebeti ile yakınlarını kaybedenlere başsağlığında bulunmuş ve derin üzüntülerini iletmiştir. İtalya devlet başkanı ise Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e gönderdiği taziye mesajında, İtalyan halkının, felaketzedelerin ve tüm Türkiye halkının yaşamış olduğu bu acıyı en derin acılarla hissettiklerini ifade etmiştir.²⁴²

Ayrıca Katar, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve Yunanistan devlet başkanları da taziye mesajları iletmişlerdir. İngiltere, Arjantin, İran, İsviçre ve Norveç devlet yetkilileri de Başbakan Bülent Ulusu'ya ve Dışişleri Bakanı İlker Türkmen'e ülkeleri adına taziye mesajlarını iletmişlerdir. Bu taziye mesajları başka ülkelerden de gelmeye devam etmiştir. Mısır, Bangladeş, Federal Almanya, Suriye, Hollanda Kraliçesi, İspanya Kralı, Umman Sultanı da Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e taziye mesajlarını iletmişlerdir. Ayrıca Türkiye Ermeni Patriği ve dünya Ermenileri lideri taziye mesajları göndererek Ermeni kiliseleri başlığı altında taziye mesajlarını iletmişlerdir. Gönderilen bir başka taziye mesajı ise Çin Halk Cumhuriyeti cumhurbaşkanından gelmiştir.²⁴³

Ülkeler, gönderilen bu taziye mesajları ile beraber maddi yardımlarda da bulunmuşlardır. Suudi Arabistan Kralı tarafından 10 milyar dolar, Japon Gemi İnşa Sanayi Vakfı tarafından 5 milyon Yen yardımlar yapılmıştır.²⁴⁴ Dış ülkelere deprem bölgesine; Amerika, Pakistan, Almanya, Kuveyt ve İsviçre tarafından sağlık ekipleri ile birlikte çeşitli malzemeler gönderilmiştir.²⁴⁵ Uluslararası Kızılhaç Teşkilatı Cenevre'de gerçekleştirdiği bir açıklamada afetzedelere yardım yapılması çağrısında bulunmuş, Roma Katolik örgütü de yine depremzedeler için 8 milyon tutarında nakdi bir yardımda bulunmuştur. Almanya Kızılhaç'ı deprem bölgesine özel uçak vasıtası ile çok sayıda çeşitli yardım malzemesi göndermiştir.²⁴⁶ Amerika'nın Ankara Büyükelçisi uçak vasıtasıyla çok sayıda yardım malzemeleri ile birlikte 25.000 dolar tutarında bir yardımı gönderildiğini bildirmiştir. Libya tarafından afetzedeler için farklı türde 80 ton

²⁴² Cumhuriyet, 1 Kasım 1983.

²⁴³ Milliyet, 4 Kasım 1983.

²⁴⁴ Cumhuriyet, 1 Kasım 1983.

²⁴⁵ Milliyet, 1 Kasım 1983.

²⁴⁶ Milliyet, 1 Kasım 1983.

malzeme sevkiyatı yapılmıştır.²⁴⁷ İslam Konferansı Teşkilatı tarafından, afetzedelere İslam Dayanışma Fonundan 125 milyon lira bağış yapılmıştır.²⁴⁸

9 Kasım 1983 tarihli Barış gazetesi tarafından yapılan bir haberden elde edilen bilgilere göre Türkiye'de meydana gelen bu deprem neticesinde yurt dışından afetzedelere yapılan yardımların toplam değerini ve miktarını şu şekilde sıralayabiliriz: Suudi Arabistan tarafından 10 milyon dolar, Amerika tarafından 1600 battaniye, çadır ve 2.000 su bidonu, 2 su tahliye cihazı ve paletli kar vasıtası, İrlanda tarafından 25.000 dolar, Pakistan tarafından 300 çadır, 2.000 battaniye ile birlikte çok sayıda tıbbi malzeme, İngiltere tarafından 594 çadır, Bulgaristan tarafından 1 ton ilaç ile birlikte 2.340 battaniye ve 50 çadır, Finlandiya tarafından 3.150 kilo giyim malzemeleri ile birlikte 7.500 battaniye ve 1.232 uyku tulumu, Federal Almanya tarafından 1.775 uyku tulumu ile birlikte 3.600 kilo ilaç ve 700 battaniye, İsviçre tarafından çok sayıda tıbbi malzeme ile birlikte 10 çadır ve 350 battaniye, Japonya tarafında 5 milyon yen para yardımı, Kuveyt tarafından 170 bin dolar para yardımı, İran tarafından 10 ton pirinç ile birlikte 8.000 battaniye, Kıbrıs Türk Federe Devleti tarafından sağlık ekipleri ve 2.000 battaniye, Tunus tarafından 4.660 battaniye afetzedelerin kullanımına sunulmak üzere bölgeye gönderilmiştir.²⁴⁹

Avrupa Konseyi İskân Fonundan, afetten zarar gören vatandaşlar için 2 milyon dolar kredi aktarıldığı ifade edilmiş, Ermeni Patrikhanesi vakıfları adına 10 milyon TL'yi bağışladıklarını ifade etmişlerdir.²⁵⁰

Ülke dışından afetzedeler için yapılan nakdi yardımları tutarı 12 .197.167 dolara ulaşmıştır. İmar ve İskan Bakanlığı tarafından açıklanan verilere göre yurtdışından gönderilen nakdi yardımların dolar cinsinden değerleri ve kimler tarafından yapıldıkları şu şekilde açıklanmıştır: Suudi Arabistan 10 milyon, Avustralya 460 bin 962, Danimarka 105.000, Norveç 405 bin 405, Kanada 406 bin 504, İran 4 bin 82, Avrupa Ekonomik Topluluğu 25 bin, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından 30 bin, Libya Kızılhaç'ı 515 bin, Birleşmiş Krallık Deniz Aşırı Katolik Kalkınma Fonu 2 bin 900, Norveç Kızılhaç'ı 67 bin 567, Federal Almanya 38 bin 400, Nors F. Baltık Ülkeleri Halk Yardım

²⁴⁷ Barış, 3 Kasım 1983.

²⁴⁸ Milliyet, 9 Kasım 1983.

²⁴⁹ Barış, 9 Kasım 1983.

²⁵⁰ Cumhuriyet, 10 Kasım 1983.

Cemiyeti 15 bin 514, İtalya 30 bin, Katolik örgütleri 30 bin, Japon Gemi İnşaat Endüstrisi kuruluşları 20 bin 833 tutarında yardımlarda bulunmuşlardır.²⁵¹

Daha önce 60'lı ve 70'li yıllarda meydana gelen depremler neticesinde dağıtılan yardımlar konusu ile ilgili çok fayda hırsızlık ve yolsuzluk haberleri hafızalarda izler oluşturmuştur. 3. Ordu komutanı Orgeneral Fikret Okay, 1983 yılında meydana gelen Erzurum Kars depremi ile ilgili bu tarz hadiselerin askeri disiplin sebebiyle yaşanmadığını ifade etmiş, başvuru bu yöntemin haksız kazancı yok ederek, adaletli bir dağıtımın gerçekleştiğini ifade etmiştir. Ayrıca askeri yönetim tarafından taviz verilmeyen bu katı kurallar sayesinde fırsatçılara, vurgunculara darbe vurulmuş ve bu tarz eylemlerde bulunan kişilere derhal müdahalede bulunulmuştur. Misal olarak Erzurum'a bağlı olan Oltu'da yardım malzemelerini çalan bazı personeller kısa bir zaman dilimi içinde tespit edilmiş ve bu kişiler yargı önüne çıkarılıp cezalandırılmıştır.

Genel olarak Erzurum-Kars depreminde, her türlü faaliyetin yönetilmesi askeri yönetimin elinde olduğu için, gerçekleştirilen enkaz kaldırma, arama kurtarma faaliyetleri ve yardımları dağıtımı gibi faaliyetler belli bir düzen içinde hareket etmiştir. Bütün bunlara rağmen afet bölgesinde bulunan yetkililer birtakım güçlüklerle karşılaşmışlardır. İklimsel özellikleri bakımından süreklilik arz eden yağışlar, yardımların depremzedelere ulaşımını güçleştirmiştir. Depreme karşı dayanıklı olmayan ve geleneksel yöntemlerle inşa edilen yapılar, bu depremde can kayıplarının artmasına neden olmuştur. Yetkili kişiler tarafından yapılan açıklamalara göre depremin sabah saatlerinde vuku bulması bir şans olarak görülmüş, aletsel büyüklüğü 6.9 olarak ölçülen bu depremin birkaç saat daha erken meydana gelmesi insanların uyudukları saate denk geleceği için can kaybı sayısı daha da artabilirdi. 1.113 insanın yaşamını yitirdiği, 1.142 vatandaşın ise yaralandığı bu deprem neticesinde, sonuçları itibarıyla 3.312 yapı, ya yerle bir olmuş ya da ağır hasar almıştır, 30.035 yapı orta derecede hasar görmüş, 4.620 yapıda ise hafif hasar oluşmuştur. Sonuç itibarıyla deprem neticesinde oluşan maddi hasar 1.5 milyar civarında gerçekleşmiştir.

²⁵¹ Barış, 12 Kasım 1983.

SONUÇ

Kurtuluş mücadelesi verdikten sonra, Türkiye Cumhuriyeti'nin yapılanma sürecinde deprem gibi büyük afetlerin meydana gelmesi ülkenin kalkınmasını geciktirmiştir. Uzun yıllar savaş mücadelesi verilen ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin,kısıtlı olan bütçesinin bir kısmının afetten zarar görenler için kullanılması zorunlu hale gelmiştir. 1929 yılında bütün dünyada etkili olan ekonomik sıkıntılar, Türkiye ekonomisini de olumsuz etkiler yaratmıştır. II. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesi üzerine,askeri kaynakların arttırılması zorunluluğu, Türkiye'de de bu yönde yatırımların yapılmasına neden olmuş, ekonomik problemlerle karşı karşıya kalan ülkenin bu alandaki yükünü daha da arttırmıştır.

Cumhuriyet Dönemi hükümetleri, sosyal devlet anlayışı ile, herhangi bir deprem bölgesi ayrımı yapmadan, dönemin olumsuz şartlarına rağmen ellerinden gelen en iyi faaliyetlerde bulunarak depremzedelerin yaralarını sarmaya çalışmışlardır.Farklı hükümet dönemlerinde meydana gelen depremlerde önemli çalışmalar yapılmıştır. İhtiyaçlar doğrultusunda kararnameler çıkartılmış, depremzedelere nakdi yardımlarda bulunulmuş, inşaat malzemeleri, arazi yardımı, sağlık malzemeleri, tohumluk ve hayvan desteği gibi farklı kalemlerde yardımlarda bulunulmuştur. Ayrıca afet bölgelerinde yaşayan vatandaşların vergi borçlarının ertelenmesi veya affedilmesi yönünde kararlar alınmıştır. Nafia, Maliye, Dahiliye, Sıhhat ve Maarif vekâletlerine bağlı olarak değişik alanlarda heyetler oluşturulmuş ve bunlar deprem bölgelerinde çeşitli çalışmalarda bulunmak üzere görevlendirilmişlerdir. Değişik alanlarda çalışmak üzere birçok komisyon, jeolojik heyetler, inceleme heyetleri, sağlık rehberi gibi heyetler oluşturularak afet bölgelerine gönderilmişlerdir. Askeri birlikler, özellikle deprem bölgelerinde enkaz kaldırma ve arama kurtarma faaliyetlerine katılarak bu alanda büyük bir çaba göstermişlerdir. Ayrıca mahkumlara çıkarılan özel bir af kanunu ile, çeşitli faaliyetlere katılmaları sağlanmıştır.

Depremlerin bütün Anadolu'da haber alınmasının ardından ülke genelinden gönderilen her türlü yardım malzemeleri Kızılay tekeline bir araya getirilmiş ve afetzedelerin kullanımına sunulmuştur. Ayrıca Kızılay tarafından felaketzedelere her türlü yardımda bulunulmuştur. Dönemin valilikleri, belediyeleri ve diğer kamu kurumları neredeyse bütün il ve ilçelerde, hükümetlerin

emirleri doğrultusunda çeşitli çalışmalarda bulunmuş, depremzedelerin yardımına koşmuş ve milli birlik ve beraberlik ruhunu tekrardan ortaya çıkarmıştır. Cumhuriyet hükümetleri tarafından, afetzede halka gösterilen büyük ilgi, vatandaşlarda büyük bir memnuniyet yaratmış, halkın devlete olan güvenini ve bağlılığını daha da arttırmıştır. Meydana gelen depremler neticesinde yetim veya öksüz kalmış çocukların, başta barınma olmak üzere her türlü ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmış, konuyla ilgili Darüşşafaka, Çocuk Esirgeme Kurumları önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

Depremlerin meydana geldiği dönemlerde çeşitli basın ve yayın organları depremzedelere yardımlarda bulunabilmek için toplumda kamuoyu yaratarak, milli birlik ve beraberlik ruhunun, Milli Mücadele Döneminde olduğu gibi dirilmesini sağlamıştır. Ayrıca basında yer alan bazı haberler doğrultusunda, afet bölgelerine hem yardımlar gönderilmiş hem de görülen bazı aksaklıklar neticesinde çeşitli mevzuatların değiştirilmesi sağlanmıştır.

Türkiye’de yaşanan deprem felaketleri yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da yankı bulmuştur. Konu ile ilgili farklı ülkelerden çok sayıda yardımlar yapılmıştır. Bu yönüyle depremler dünyanın ihtiyacı olan barış için önemli bir vesile kaynağı olmuştur. II. Dünya Savaşı’nın baş gösterdiği yıllarda, Türkiye’nin doğusunda meydana gelen depremler neticesinde özellikle Almanya ve İngiltere’nin Türkiye’yi kendi yanlarına çekmek için göstermiş oldukları yakın ilgi dikkat çekse de Türkiye’nin dış politikada uyguladığı denge politikası, ülkeyi savaşın içine sokmamıştır.

Cumhuriyet yıllarında meydana gelen depremler, ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimini de yavaşlatmıştır. Çok sayıda can ve mal kayıplarına neden olan depremler, salgın hastalıkların atmasına neden olmuş, psikolojik yıpranmalarla birlikte eğitim faaliyetlerinde aksaklıklara yol açmıştır. Doğu Anadolu Bölgesi’nde yaşayan halkın büyük bir çoğunluğu geçimini tarım ve hayvancılıktan sağladığı için yaşanan bu depremler neticesinde kimi zaman halk topraklarını terk etmek zorunda kalmış, bu sebepten dolayı tarımla ilgili olan sanayi dalları zarara uğramıştır. Ayrıca tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde de azalma yaşanmış, üretici nüfusunun bir kısmını oluşturan bu vatandaşlar, tüketici konumuna düşerek ülke ekonomisini etkilemişlerdir.

Deprem münasebetiyle bazı vatandaşlar kentlere göç etmeye başlamış, bu durum gittikleri yerlerde istihdam, uyum gibi farklı sorunlarla karşılaşmalarına neden olmuştur. Ayrıca çevre sorunları, hızlı nüfus artışı, çarpık kentleşme, işsizlik gibi problemleri de beraberinde getirmiştir.

Deprem gibi büyük felaketlerin önceden tespit edilmesi günümüz teknolojisi ile mümkün değildir. Bu nedenden dolayı depremin yarattığı etkiyi en aza indirebilmek için gerekli tedbirler alınmalıdır. Türkiye'nin deprem kuşağında yer aldığı düşünüldüğünde, meydana gelebilecek depremlerin yol açacağı tahribatı önleyebilmek için çeşitli risk planları, deprem senaryoları, yapı denetimleri arttırılmalıdır. Deprem öncesi, deprem sırası ve deprem sonrası yapılması gerekenler bütün yurttaki bir eğitim haline getirilmeli ve halk bu doğrultuda bilinçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

A-ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, 030.18.11.09.2.9.

BCA, 030.18.11.10.29.7.

BCA, 030.18.11.10.37.9.

BCA, 030.18.11.11.43.1.

BCA, 030.18.11.11.43.15.

BCA, 8967.99.7.

BCA, 030.01.40.237.4.

BCA, 030.01.40.237.12.

BCA, 030.18.11.11.18.1.

BCA, 030.10.0.07.119.837.7.1.

BCA, 030.10.0.07.119.837.7.2.

BCA, 030.10.0.0.119.837.15.

BCA, 030.01.00.00.119.843.4.

BCA, 030.01.00.00.77.482.5.4.

BCA, 030.01.00.00.121.761.1.

BCA, 030.01.00.00.77.482.4.

BCA, 030.01.00.00.119.843.10.1.

BCA, 030.01.00.00.119.843.8.

BCA, 030.01.00.00.119.844.5.3.5.

BCA, 030.01.00.00.119.844.11.1 2.

BCA, 030.01.00.00.119.844.11.2.5.

BCA, 030.01.00.00.119.843.5.2.3.

BCA, 030.01.00.00.490.1.0.0.448.1.

BCA, 010.09.00.00.470.1360.1.

BCA, 030.01.00.00.178.234.10.

BCA, 030.01.00.00.119.844.11.4.

BCA, 030.01.00.00.119.844.5.

BCA, 030.01.00.00.121.770.6.6.

BCA, 030.01.00.00.121.771.1.12.

BCA, 030.01.00.00.121.771.1.8.

BCA, 030.01.00.00.121.771.1.11.
BCA, 030.01.00.00.121.771.1.6.
BCA, 030.01.00.00.121.771.2.1.
BCA, 030.10.0.00.119.848.17.
BCA, 030.10.0 00.119.848.18.
BCA, 030.10.0.00.119.848 19.
BCA, 030.10.0.0.179.235.4.
BCA, 030.10.0.00.120.849.1.
BCA, 030.10.0.00.120.850.15.
BCA, 030.10.0.00.120.850.16.
BCA, 030.18.1.2.116.22.2.
BCA, 030.18.1.2.120.82.4.
BCA, 030.18.183.2.7.
BCA, 030.18.183.6.7.
BCA, 030.18.186.27.10.
BCA, 030.18.186.32.19.
BCA, 030.18.189.58.11.
BCA, 030.18.189.64.19.
BCA, 030 18.204.17.15.
BCA, 030.18.215.10.3.
BCA, 030.10.01.19.758.8.
BCA, 030.01.121.773.5.
BCA, 030.18.1.2.198.62.15.

C-RESMİ YAYINLAR

Erzurum ve Kars Depremi Kızılay Yardım ve Hizmetleri, Ankara, (1984).
TBMM ZC, D:VI, C:7, İ:18, (27.12.1939), s.126-127.
TBMM ZC, D:VI, C:8, İ:23, (10.01.1940), s.37-42.
TBMM ZC, D:VI, C:8, İ:23, (10.01.1940), s.42-43.
TBMM ZC, D:VI, C:7, İ:18, (27.12.1939), s.127.
TBMM ZC, D:VI, C:7, İ:18, (27.12.1939), s.126-127.
TBMM ZC, D:VI, C:8, İ:20, (03.01.1940), s.2-3.
TBMM ZC, D:VI, C:8, İ:24, (12.01.1940), s.52.

TBMM ZC, D:VI, C:8, İ:26, (17.01.1940), s.68.

TBMM ZC, D:VI, C:8, İ:23, (10.01.1940), s.37.

TBMM TD, D:VII, C:24, B:58, (03.06.1946), s.3.

TBMM TD, D:19, C:18, B:35, (04.11.1952), s.46-48.

Cumhuriyet Senatosu TD, D:1, C:35, B:60, (15.03.1966), s.388-390.

Millet Meclisi TD, D:2, C:8, B:123, (03.08.1966), s.846.

Millet Meclisi TD, D:2, C:8, B:115, (20.07.1966), s.234-235.

İmar ve İskân Bakanlığı Deprem Araştırma Enstitüsü Başkanlığı. **Çaldıran Depremi Raporu**, Ankara, 1977.

C-ULUSAL VE YEREL GAZETELER

Akşam

Albayrak

Barış

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye

Hürriyet

Milliyet

Şark Telgraf

Ulus

Varlık

D- KİTAPLAR

Atatürk Araştırma Merkezi. **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (Atatürk'ün 125. Doğum Yıldönümüne Armağan olarak)**. (C:IV). Ankara, 2006.

Atnur, İbrahim Ethem. **Reis-i Cumhur'un Doğu İncelemeleri**. Ankara: Ebabil Yayınları, 2006.

Aytemiz, Cemal. **1939 Erzincan Depremi ve Yeni Şehir Fay Hatları Üzerine Nasıl Kuruldu?**. Ankara: Başak Matbaacılık, 2012.

Babüroğlu, Selahattin. **Deprem ve Devlet**. Ankara: TBMM VAKFI OFSET, 1998.

Barka, Aykut, Altunel, Erhan, Akyüz, Serdar, Sunal, Gürsel, Hortleb, Ross, Uslu, Ozan B. ve Taraman, Erkan. **Yeryüzü ve Deprem**. İstanbul: Boyut Bilim Kitapları, 2002.

Başar, Zeki. *100.Yılda Atatürk'e Yayladan Bir Demet*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1984.

Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Sonbahar Seyahatleri. Ankara: Hakimiyet-i Milliye Matbaası, 1925.

Özmen, Bülent, Nurlu, Murat, Gürler, Hüseyin. *Coğrafi Bilgi Sistemi ile Deprem Bölgelerinin İncelenmesi*. Ankara: Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 1997.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Beş Şehir*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2005.

Yeniaras, Orhan. *Türkiye Kızılay Tarihine Giriş*. İstanbul: KIZILAY BAYRAMPAŞA ŞUBESİ, 2000.

E- MAKALELER

Doğanay, Hayati. "Doğu Anadolu Bölgesine Yönelik Toplu Konut Uygulamasının Coğrafi Planlama Esasları: Erzurum Örneği". *Coğrafya Makaleleri*, 1989, 120.

Gül, Osman Kubilay. "27 Aralık 1939 Erzincan Depremi'nin Sivas ve İlçelerine Etkileri". *Zeitschrift für die weltder Türken*, (III/2), 2011, 137.

Haçin, İlhan, "1939 Erzincan Büyük Depremi" *.Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (88), 2014, 63.

Köse, Resul. "Cumhuriyet Döneminde Doğu Vilayetlerinde Yaşanan Doğal Afetler ve Yapılan Yardımlar (1923-1950). *Turkish Studies –History*, 15, (2), 2020, 570.

Ortak, Şaban. "1924 Erzurum Depremi ve Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal'in İkinci Erzurum Gezisi". *Atatürk Dergisi*, 3(2), 2002, 196.

Stasinapulos, Stilyanos. "Anadolu Zelzeleleri". *Türklük Dergisi*, 11, (11), 1940, 315.

Tuğluoğlu, Fatih. "1939 Büyük Anadolu Zelzelesi ve Erzincan Vilayetinde Yardım Faaliyetleri". *History Studies, International Journal of History*, (VII/4), 2015, 115.

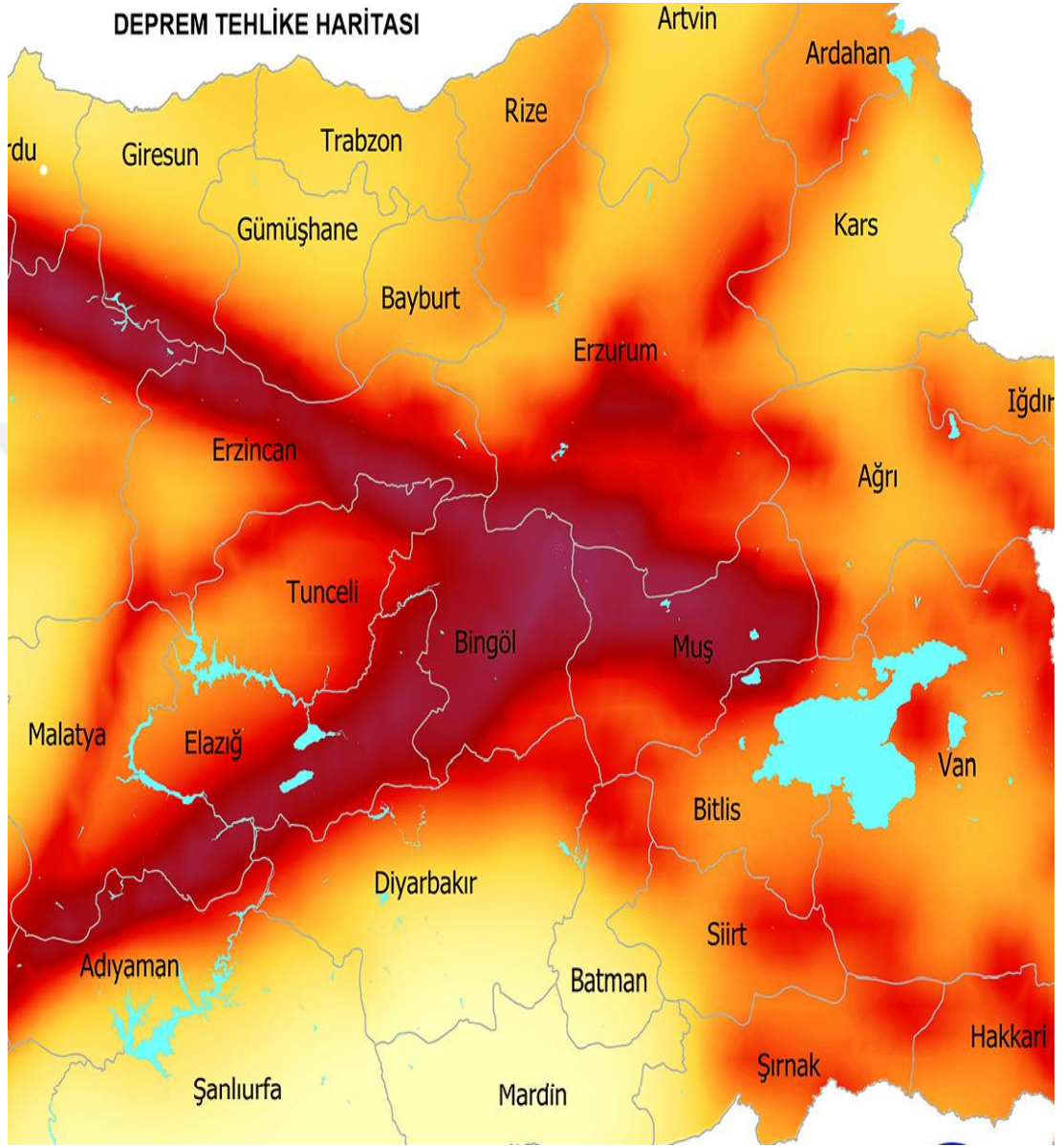
Türkmen, Nalan, "Ulusal Mimarlık Dönemi Üslubunda Bir Örnek: Kandilli Rasathanesi Sismoloji Binası". *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 11, 2011, 79-80.

Yavuz ,Can. "1939 Erzincan Depremi Kurtarma Çalışmalarında Yer Alan Mahkûmların Affı Bağlamında Türkiye'deki Af Uygulamaları". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (XXVIII/119), 2015, 88-89.

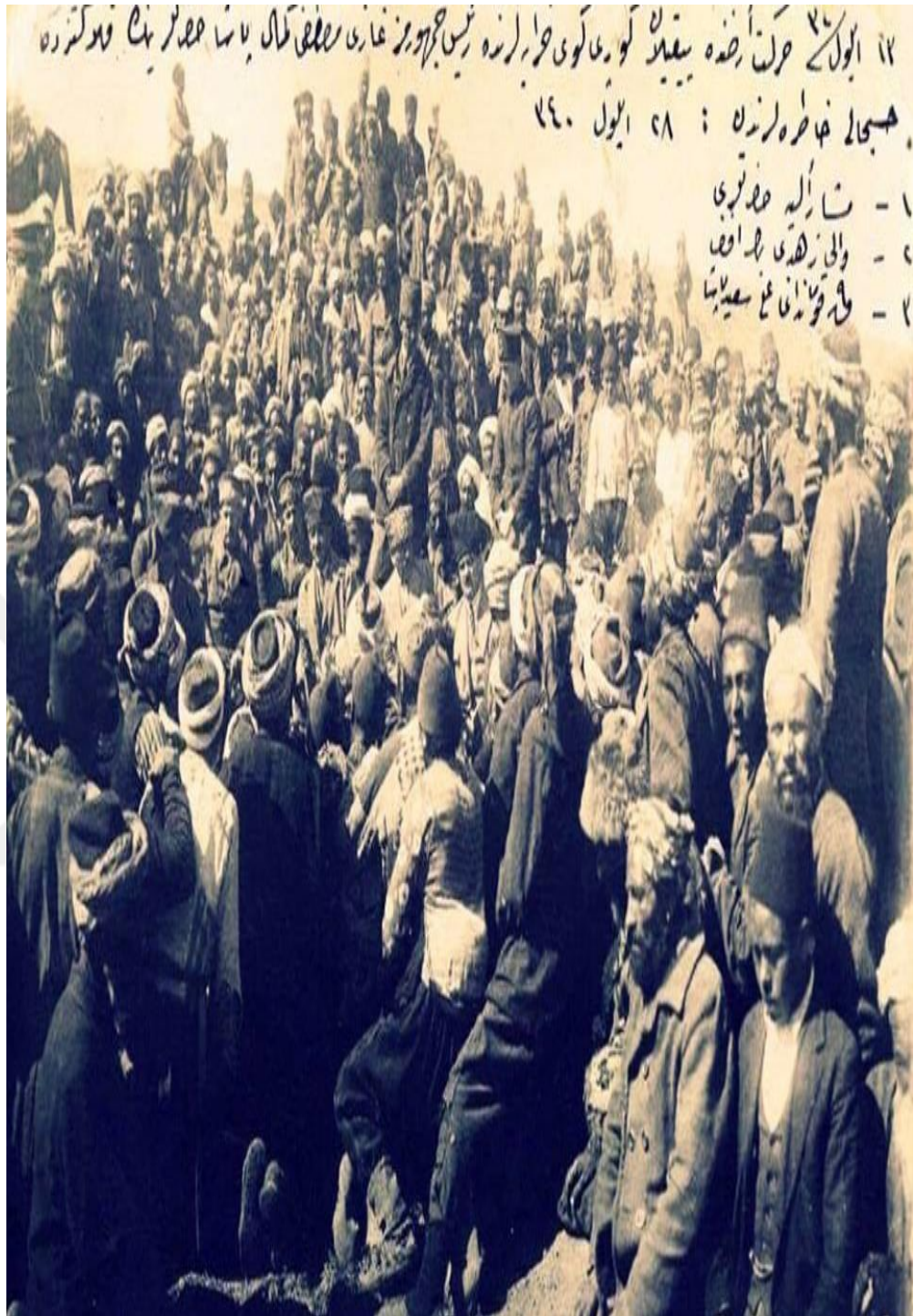
F- İNTERNET ADRESLERİ

<https://www.haberturk.com/turkiye-nin-en-buyuk-depremleri-2562794>(Erişim Tarihi:29.09.2021).

EKLER

Ek-1: Doğu Anadolu Deprem Fay Haritası, www.afad.gov.tr.

Ek-2: 1924 Erzurum Depremi, mustafakebat.blogspot.com.

Cumhurbaşkanı İnönü, büyük kayba yol açan Erzincan Depremi'nin ardından bölgede (1939)

Ek-3: 1939 Erzincan Depremi, www.erzincangazetesi.com.tr.

**Erzincan vilâyeti ile Kemah
bir enkaz yığını halini aldı**

Binlerce ev yıkıldı, yangınlar çıktı, pek çok ölü ve yaralı var

Erzincan halkının mühim bir kısmı öldü. Tokat, Ordu, Refahiye, Sivas ve Samsunda ölü ve yaralıların sayısı henüz tam olarak tesbit edilemedi

Dahiliye ve Sıhhiye Vekilleri bu sabah Erzincana hareket ettiler

Kızılay zelzele mintakasına para, çamaşır, çadır ve battaniye gönderdi. İmdat trenleri gitti. Meclis, bir milli yardım komitesi teşkilini ittifakla kabul etti

[illegible]

İzmir'de ve **İzmir'de** Yazarları bu
mühim eser 9.35 de basarak edisyon
mühim 1. edisyonu basarak edisyon
mühim 1. edisyonu basarak edisyon

Sinddi bir uchka yigim bulmi ulan Ermenandan bir manara

Vykili Dr. Hufnagel Alinas, bu sėkimi
monistinio žmogaus gyvenimo bei psichikos
būsenos tyrimų rezultatus, kuriuos
daugiau žiūrėti vertėtų.

Bu qanun 1991-ci il dekabrın 15-də Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən qəbul edilmişdir. Bu qanunla bəzi qanunvericilik aktlarında dəyişikliklər edilib.

İnsan zayıflığı hakkında alınan ilk haberler

Erzincanda zayıf mühimdir. Sivas, Tokat,
Amasyada yüzleri buluyor

Akşama 27 (A.A.) — Eziyetleri, Bıvaz, Ordu, Tunceli, Tuba, Samim ve Amara vilayetlerinde dün gece vukuşunda olduğu hakkında bugün saat 21'e kadar sağdaki trenin malîmât alınmıştır. Bu malîmât muvakkat mahiyetli bulundur.

Eziyetlerde tahribat büyüktür. İnsan hayatında yaraları geçtiği muhtemeldir. Fakat, kati rakam tesbit edilememiştir.

Borsanın Hafif Kazanında 15 bin, 130 paralı, Zira Kazanında 1 paralı ve 100 bin, Şekerinde 130 bin, Pamuklu Kazanında 5 bin, Samanın sıkıptı mevkisinde üç paralı vardır.

Ordu, Tokat ve Amasya vilâyetlerinden henüz kâli malîmat alınmadığına da bu vilâyetlerden Tokat, merkeze ve müstahakalında 388 bin ve 66 paralı, Ordu vilâyetinde 36 paralı, Amasyanın Pazar nahiyesinde yüz bin olduğu tahmin edilmektedir.

İsveçte ihtiyat tedbirleri

Bir kısım ihtiyatlar silah altına çağırıldılar

Stockholm 27 (A.A.) — Kız tatilcileri yapmaları için İsviçre merkezli turistlerin içindeki İtalyanların altmış altına çağrıldığı bildirildi. Haber verilmekteydi.

Maarif Vekilinin seyahati
 24 Ocak 2011 — Maarif Vekili B. H.

san Alt Virei burqa getmoq va Ism-
re girmak ushbu belgilangan ayrimay-
lar.

NDA-16c: NDA-16d: Closures

İtiraz hastalığı

Bundan, ösə ösə, ötötək sərməyə-
dərliktə pələngtə vətəni. Fəqət mən
bədəm dəqəli. Zira mən sərkəşə
təvəzəyə bərdənə kəlməyə ödə. Bəli-
dığa hələm mənəvəliyə vətəni. İdə-
kərləyə gənə vətəni.

Bu də bəliyəvət ki, mən gəzəndə,
bu gəzəndə vətəniyə. Vətən mən-
də mənəvi. Bu! İncə vətəndəyə bə-
li dərliktəyə vətən.

Buna, bəliyə vətənə dərliktəyə dər-
liktə. Vətənə, vətənə dərliktəyə

Reisicümhurun telgrafı

"Cümhuriyet hükûmeti tedbirler almıştır. Bugünkü enkaz içinden güzel bir mamure çıkarılacaktır.

Elavlj TT (A.A.) — Detale minasøfetta heitiðinnar Ismet Isak, Erinsón Valmóni spáðaki telgrafi þrúnaðir.

«Erzincanın uğradığı felâketler pek acıdır. Bu acı millet de Erzincanlı yakından bilmektedir. Cumhuriyet hükûmeti felâketleri atlatmalarını kolaylaştırarak için çok tedbirler almıştır. En ziyade önemsenen yemlik olan mısırın uğradığını pek acı seyletilir. Diğer tahırlar, mısır ile birlikte pek az miktarda kâmilan tane ve tozlu olarak ve bağışlarla evhaz içinden mürtehatlı güzel bir marmara çıkarılacaktır.

[illegible]

Şimendifer hatları bazı noktalarda bozuldu

Bu yüzden Erzurum ve Sivastan kalkan imdad trenlerinin Erzincana varması gecikmiştir

Astara 27 (Telefonta) — Ermenan valdi le mevki kumandanın Du manı ilahiyasının müstevki imza le gonderdikleri om bir teğrifi gi re Ermenan halikatı yünde solumu ömürler Olmıy aramda azeri kılınan 30 talebe varır.

Tukaitan son gelen bir tezgah güre orada ki parti binası, Halk ocağı, Ziraat bankası ile market nahi yemeye bağlı Çikolata kurumu binası et lamasının yukmuş, bukişim koma giren bir karadinde gullukluklar bu sude gelmiştir.

Yhteisökokouksen on nyt käsitellyt kolme asiaa, joista ensimmäinen koskee kassan tilin tarkastusta. Tarkastus on sujunut hyvin ja kaikki on kunnossa. Toinen asia on koskenut kassan tilin tarkastusta. Tarkastus on sujunut hyvin ja kaikki on kunnossa. Kolmas asia on koskenut kassan tilin tarkastusta. Tarkastus on sujunut hyvin ja kaikki on kunnossa.

Das *Asaphes* *spendens* von Kras-
naya - Krasnaya - Krasnaya - Krasnaya
wurde gefunden. Die Funde sind
in der Tabelle der Funde angegeben.
Die Funde sind in der Tabelle der
Funde angegeben.

Enquanto isso, o Brasil não se dá ao luxo de ficar parado. O país está desenvolvendo uma estratégia para lidar com a crise, que inclui a implementação de medidas de austeridade e a busca por fontes alternativas de financiamento. A situação é complexa, mas o Brasil não está desistindo de lutar por uma solução sustentável para o problema da dívida externa.

**Zelazelenin Samaunda
tahrihati**

[illegible]

Çarşambadan, trilevante iklimi me-
hmetle gün 13 saat, sıcak ağır iklim
uzun etkenler fazla paralı vardır. 20
ay, trilevante iklimi, yalı danieli ve-

Elzede iki yashda faqat bir yilgacha
holat berilgan. Yuldar ko'rsatib
bergan. Qarashda tashkilotlar
dasturlar.

— Nani inançın həqiqi, həqiqəti. Mərdə mərdəyə çəkmiş. Deyəcə-
m. Dəliyə səhəl etmiş. Deyi kəməyə pərsən!

YÜCEL

Türk Meclisleri arşivi
58 inci sayısı

Yüksekçe değeri vardır
Satışta çıkarılıyor.

Menu Aç

Cumhuriyet

İSTANBUL — CUMHAİYET
Kuruluşu: 29 Ocak 1924
Cumartesi 30 Aralık 1939

ATE GEÇESİ

Nuri'nin
Yedigün'ün
Kızının
Kızının

Büyük Millet Meclisi dünkü içtimasında zelzele kurbanlarının hatıralarını andı

Erzincan ve Tokatta sarsıntılar devam ediyor, bazı yerlerde binalar yıkıldı, imdad heyetleri iş başında!

İngiliz ve Fransız Devlet Reisleri taziyelerini bildirdiler, Rumen ve Yunan hükümetleri maddî yardımda bulunuyor

İlk imdad tren ve kamyonları dün akşam Erzincana vardı

İlk imdad tren ve kamyonları dün akşam Erzincana vardı

Zelzele talimatnelerine göre dün akşam Üstüncüde yapılan büyük toplantıda grubun ve talimatnelerine

Yaralıları hamil bulunan katar, geç vakit Kayseriye hareket etti

Yaralıları hamil bulunan katar, geç vakit Kayseriye hareket etti

Vazife başına!

Gözetiminde yerler büyük bir ne bir deyin kullu.

İki bu gün içinde ki bütün Türkiye'de bulunan bütün kullu kullu.

İki bu gün içinde ki bütün Türkiye'de bulunan bütün kullu kullu.

Dumlupınar vapuru, bugün ilaç ve erzak götürüyor

Zelzele sahasından gelen son haberler

Bütün yurdda geniş yardım faaliyeti

Okuyucularımız Teklif Ediyor

Okuyucularımız Teklif Ediyor

Okuyucularımız Teklif Ediyor

Üniversitedeki içtima

Yüksek tahsil gençliği, dünden itibaren iane toplamaya başladı

Yüksek tahsil gençliği, dünden itibaren iane toplamaya başladı

Okuyucularımız Teklif Ediyor

Okuyucularımız Teklif Ediyor

Okuyucularımız Teklif Ediyor

Ek-5: Cumhuriyet, 30 Aralık 1939.

19 il hassas bölge
olan edildi ve derhal
sabıtlar alındı.

Marmara bölgesinde deprem

2

**Depremin
düşündürdüğü**

[illegible][illegible]

Das ist keine zufällige Tatsache, sondern
eine bewusste Entscheidung der Autoren.
Die Autoren haben sich bewusst für eine
solche Darstellung entschieden, die auch
den Lesern eine klare Vorstellung von
den Zusammenhängen vermittelt.

Depremler devam ediyor. Felaketzedeler için her yerde yardım kampanyaları açıldı

Canhıraş feryatların yükseldiği bir belde

[illegible]

Amerikan pazarları

Das Oberste Bundesverwaltungsgericht hat am 10. März 1960 entschieden, dass die Bundesregierung die Befugnis hat, die Bundesländer zu verpflichten, die Bundesregierung zu unterstützen, wenn diese die Befugnis hat, die Bundesländer zu verpflichten, die Bundesregierung zu unterstützen.

[illegible]

These investigations demonstrate the need for a more complete understanding of the factors that influence the development of the human brain. The results of these studies suggest that the environment plays a significant role in the development of the brain, and that the brain is capable of adapting to its environment. This has important implications for the development of educational programs and for the treatment of brain disorders.

Безопасность государства зависит от того, насколько эффективно функционирует его экономика. Поэтому в настоящее время особое внимание уделяется развитию малого и среднего бизнеса, созданию благоприятных условий для его деятельности.

[illegible]

best results obtained between subjects tested on the same day.

Subjects were randomly assigned into three groups: the single, the double, and the triple treatment groups. The single treatment group was administered the antiepileptic drug valproic acid (VPA) at 10 mg/kg/day. The double treatment group was administered VPA at 10 mg/kg/day and phenytoin (PHT) at 10 mg/kg/day. The triple treatment group was administered VPA at 10 mg/kg/day, PHT at 10 mg/kg/day, and carbamazepine (CBZ) at 10 mg/kg/day. All subjects were administered the drugs for 14 days. Blood samples were collected at baseline and at 1, 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 40, 42, 44, 46, 48, 50, 52, 54, 56, 58, 60, 62, 64, 66, 68, 70, 72, 74, 76, 78, 80, 82, 84, 86, 88, 90, 92, 94, 96, 98, 100, 102, 104, 106, 108, 110, 112, 114, 116, 118, 120, 122, 124, 126, 128, 130, 132, 134, 136, 138, 140, 142, 144, 146, 148, 150, 152, 154, 156, 158, 160, 162, 164, 166, 168, 170, 172, 174, 176, 178, 180, 182, 184, 186, 188, 190, 192, 194, 196, 198, 200, 202, 204, 206, 208, 210, 212, 214, 216, 218, 220, 222, 224, 226, 228, 230, 232, 234, 236, 238, 240, 242, 244, 246, 248, 250, 252, 254, 256, 258, 260, 262, 264, 266, 268, 270, 272, 274, 276, 278, 280, 282, 284, 286, 288, 290, 292, 294, 296, 298, 300, 302, 304, 306, 308, 310, 312, 314, 316, 318, 320, 322, 324, 326, 328, 330, 332, 334, 336, 338, 340, 342, 344, 346, 348, 350, 352, 354, 356, 358, 360, 362, 364, 366, 368, 370, 372, 374, 376, 378, 380, 382, 384, 386, 388, 390, 392, 394, 396, 398, 400, 402, 404, 406, 408, 410, 412, 414, 416, 418, 420, 422, 424, 426, 428, 430, 432, 434, 436, 438, 440, 442, 444, 446, 448, 450, 452, 454, 456, 458, 460, 462, 464, 466, 468, 470, 472, 474, 476, 478, 480, 482, 484, 486, 488, 490, 492, 494, 496, 498, 500, 502, 504, 506, 508, 510, 512, 514, 516, 518, 520, 522, 524, 526, 528, 530, 532, 534, 536, 538, 540, 542, 544, 546, 548, 550, 552, 554, 556, 558, 560, 562, 564, 566, 568, 570, 572, 574, 576, 578, 580, 582, 584, 586, 588, 590, 592, 594, 596, 598, 600, 602, 604, 606, 608, 610, 612, 614, 616, 618, 620, 622, 624, 626, 628, 630, 632, 634, 636, 638, 640, 642, 644, 646, 648, 650, 652, 654, 656, 658, 660, 662, 664, 666, 668, 670, 672, 674, 676, 678, 680, 682, 684, 686, 688, 690, 692, 694, 696, 698, 700, 702, 704, 706, 708, 710, 712, 714, 716, 718, 720, 722, 724, 726, 728, 730, 732, 734, 736, 738, 740, 742, 744, 746, 748, 750, 752, 754, 756, 758, 760, 762, 764, 766, 768, 770, 772, 774, 776, 778, 780, 782, 784, 786, 788, 790, 792, 794, 796, 798, 800, 802, 804, 806, 808, 810, 812, 814, 816, 818, 820, 822, 824, 826, 828, 830, 832, 834, 836, 838, 840, 842, 844, 846, 848, 850, 852, 854, 856, 858, 860, 862, 864, 866, 868, 870, 872, 874, 876, 878, 880, 882, 884, 886, 888, 890, 892, 894, 896, 898, 900, 902, 904, 906, 908, 910, 912, 914, 916, 918, 920, 922, 924, 926, 928, 930, 932, 934, 936, 938, 940, 942, 944, 946, 948, 950, 952, 954, 956, 958, 960, 962, 964, 966, 968, 970, 972, 974, 976, 978, 980, 982, 984, 986, 988, 990, 992, 994, 996, 998, 1000.

1980-1981, 1982-1983, 1984-1985, 1986-1987, 1988-1989, 1990-1991, 1992-1993, 1994-1995, 1996-1997, 1998-1999, 2000-2001, 2002-2003, 2004-2005, 2006-2007, 2008-2009, 2010-2011, 2012-2013, 2014-2015, 2016-2017, 2018-2019, 2020-2021, 2022-2023, 2024-2025, 2026-2027, 2028-2029, 2030-2031, 2032-2033, 2034-2035, 2036-2037, 2038-2039, 2040-2041, 2042-2043, 2044-2045, 2046-2047, 2048-2049, 2050-2051, 2052-2053, 2054-2055, 2056-2057, 2058-2059, 2060-2061, 2062-2063, 2064-2065, 2066-2067, 2068-2069, 2070-2071, 2072-2073, 2074-2075, 2076-2077, 2078-2079, 2080-2081, 2082-2083, 2084-2085, 2086-2087, 2088-2089, 2090-2091, 2092-2093, 2094-2095, 2096-2097, 2098-2099, 2100-2101, 2102-2103, 2104-2105, 2106-2107, 2108-2109, 2110-2111, 2112-2113, 2114-2115, 2116-2117, 2118-2119, 2120-2121, 2122-2123, 2124-2125, 2126-2127, 2128-2129, 2130-2131, 2132-2133, 2134-2135, 2136-2137, 2138-2139, 2140-2141, 2142-2143, 2144-2145, 2146-2147, 2148-2149, 2150-2151, 2152-2153, 2154-2155, 2156-2157, 2158-2159, 2160-2161, 2162-2163, 2164-2165, 2166-2167, 2168-2169, 2170-2171, 2172-2173, 2174-2175, 2176-2177, 2178-2179, 2180-2181, 2182-2183, 2184-2185, 2186-2187, 2188-2189, 2190-2191, 2192-2193, 2194-2195, 2196-2197, 2198-2199, 2200-2201, 2202-2203, 2204-2205, 2206-2207, 2208-2209, 2210-2211, 2212-2213, 2214-2215, 2216-2217, 2218-2219, 2220-2221, 2222-2223, 2224-2225, 2226-2227, 2228-2229, 2230-2231, 2232-2233, 2234-2235, 2236-2237, 2238-2239, 2240-2241, 2242-2243, 2244-2245, 2246-2247, 2248-2249, 2250-2251, 2252-2253, 2254-2255, 2256-2257, 2258-2259, 2260-2261, 2262-2263, 2264-2265, 2266-2267, 2268-2269, 2270-2271, 2272-2273, 2274-2275, 2276-2277, 2278-2279, 2280-2281, 2282-2283, 2284-2285, 2286-2287, 2288-2289, 2290-2291, 2292-2293, 2294-2295, 2296-2297, 2298-2299, 2300-2301, 2302-2303, 2304-2305, 2306-2307, 2308-2309, 2310-2311, 2312-2313, 2314-2315, 2316-2317, 2318-2319, 2320-2321, 2322-2323, 2324-2325, 2326-2327, 2328-2329, 2330-2331, 2332-2333, 2334-2335, 2336-2337, 2338-2339, 2340-2341, 2342-2343, 2344-2345, 2346-2347, 2348-2349, 2350-2351, 2352-2353, 2354-2355, 2356-2357, 2358-2359, 2360-2361, 2362-2363, 2364-2365, 2366-2367, 2368-2369, 2370-2371, 2372-2373, 2374-2375, 2376-2377, 2378-2379, 2380-2381, 2382-2383, 2384-2385, 2386-2387, 2388-2389, 2390-2391, 2392-2393, 2394-2395, 2396-2397, 2398-2399, 2400-2401, 2402-2403, 2404-2405, 2406-2407, 2408-2409, 2410-2411, 2412-2413, 2414-2415, 2416-2417, 2418-2419, 2420-2421, 2422-2423, 2424-2425, 2426-2427, 2428-2429, 2430-2431, 2432-2433, 2434-2435, 2436-2437, 2438-2439, 2440-2441, 2442-2443, 2444-2445, 2446-2447, 2448-2449, 2450-2451, 2452-2453, 2454-2455, 2456-2457, 2458-2459, 2460-2461, 2462-2463, 2464-2465, 2466-2467, 2468-2469, 2470-2471, 2472-2473, 2474-2475, 2476-2477, 2478-2479, 2480-2481, 2482-2483, 2484-2485, 2486-2487, 2488-2489, 2490-2491, 2492-2493, 2494-2495, 2496-2497, 2498-2499, 2500-2501, 2502-2503, 2504-2505, 2506-2507, 2508-2509, 2510-2511, 2512-2513, 2514-2515, 2516-2517, 2518-2519, 2520-2521, 2522-2523, 2524-2525, 2526-2527, 2528-2529, 2530-2531, 2532-2533, 2534-2535, 2536-2537, 2538-2539, 2540-2541, 2542-2543, 2544-2545, 2546-2547, 2548-2549, 2550-2551, 2552-2553, 2554-2555, 2556-2557, 2558-2559, 2560-2561, 2562-2563, 2564-2565, 2566-2567, 2568-2569, 2570-2571, 2572-2573, 2574-2575, 2576-2577, 2578-2579, 2580-2581, 2582-2583, 2584-2585, 2586-2587, 2588-2589, 2590-2591, 2592-2593, 2594-2595, 2596-2597, 2598-2599, 2600-2601, 2602-2603, 2604-2605, 2606-2607, 2608-2609, 2610-2611, 2612-2613, 2614-2615, 2616-2617, 2618-2619, 2620-2621, 2622-2623, 2624-2625, 2626-2627, 2628-2629, 2630-2631, 2632-2633, 2634-2635, 2636-2637, 2638-2639, 2640-2641, 2642-2643, 2644-2645, 2646-2647, 2648-2649, 2650-2651, 2652-2653, 2654-2655, 2656-2657, 2658-2659, 2660-2661, 2662-2663, 2664-2665, 2666-2667, 2668-2669, 2670-2671, 2672-2673, 2674-2675, 2676-2677, 2678-2679, 2680-2681, 2682-2683, 2684-2685, 2686-2687, 2688-2689, 2690-2691, 2692-2693, 2694-2695, 2696-2697, 2698-2699, 2700-2701, 2702-2703, 2704-2705, 2706-2707, 2708-2709, 2710-2711, 2712-2713, 2714-2715, 2716-2717, 2718-2719, 2720-2721, 2722-2723, 27

During the 1990s, the number of people who have been convicted of crimes has increased significantly. This is due to a number of factors, including the fact that the justice system has become more efficient and that there has been a general increase in the number of people who are willing to report crimes.

[illegible]

Ek-7: 1976 Van- Muradiye Depremi

[illegible]

ÖLÜMLER
Ölüm, kadın ve çocukları uyukuda yakaladı
 15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

BUGÜN
BÜYÜK FELÂKET
 15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

Milliyet
 ekibi deprem bölgesinde
 BÜLENT BİNGÖLMAZ - GEMAL BALCI
 DENİZ HORTAŞ - YUSUF YÜCEL
 MEHMET KÖKEMRAZ - ALİ DEMİR
 MUSTAFA HODATGİL - FARUK POLAT

● Evren: "Yaralıların sarımsını için yönetim olarak maddi ve manevi her destek sağlanacaktır"

● Deprem sırasında başta Harman olmasın üzerine Sarıkamış, Pasinler, Horasan'da yüzlerce ev yıkıldı.

● Özetlerin büyük kısmını kadın ve çocuk

● Evren ve Uluklu bugün deprem bölgesine gidiyor

● İmar, Sağlık ve Köylüler bakanları olay yerinde

Gecayı nerede geçireceğini düşünüyor

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

15 yaşlarındaki kızın yaralı annesinden önce ölümlü oldu. Anısa deprem 10 saat önce vurmuştu.

Ek-9: Cumhuriyet, 1 Kasım 1983.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı: Orun, Muhammet Ali

Uyruğu: T.C

Doğum Tarihi ve Yeri:

Telefon:

E-mail:

Eğitim

Yüksek Lisans: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021

Lisans: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği, 2008

İş Deneyimi

13 Yıl, Van, Tuşba, Fevzi Şengül İlkokulu

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Fotoğrafçılık, Bağlama

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

27/09/2021

Tez Başlığı / Konusu:

CUMHURİYET DÖNEMİNDE DOĞU ANADOLU'DA ETKİLİ OLAN DEPREMLER(1923-1983)

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 107 sayfalık kısmına ilişkin, 27/09/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından TURNİTİN intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinalite raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 3 (yüzde üç) tür.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinalite Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

27/ 09/ 2021
Muhammet Ali ORUN
İmza

Adı Soyadı : Muhammet Ali ORUN

Öğrenci No : o18920006020

Anabilim Dalı: Tarih Anabilim Dalı

Programı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Statüsü : Y.Lisans ☒ Doktora ☐

DANIŞMAN
Doç. Dr. Abdulaziz KARDAŞ

...../...../201....

ENSTİTÜ ONAYI
U Y G U N D U R

...../...../201....

Prof. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü